

BETONILÄHIÖSSÄ

POLITTIKKA URBAANISSA

KYÖSTI PEKONEN



SoPhi

Kyösti Pekonen

POLITIIKKA
URBAANISSA
BETONILÄHIÖSSÄ

SoPhi

Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 20

Jyväskylän yliopisto

1998

SoPhi

Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 20
Jyväskylän yliopisto

SoPhi on Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen julkaisusarja. SoPhissa julkaistaan korkeatasoisia yhteiskuntapolitiikan, sosiologian, valtio-opin ja filosofian tutkimuksia. Julkaistavat tekstit valitaan asiantuntijalausuntojen perusteella.

SoPhin toimituskunnan muodostavat Risto Eräsaari, Kaj Ilmonen, Eeva Jokinen, Jussi Kotkavirta, Eerik Lagerspetz, Marjatta Marin, Kari Palonen, Tuija Parvikko ja Juha Virkki.

SoPhin osoite on Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos/SoPhi, Jyväskylän yliopisto, PL 35, 40351 Jyväskylä. WWW-kotisivun osoite on <http://www.jyu.fi/~yhtfil/sophi/sop.html>.

Julkaisuja myy Kampus Kirja, Kauppakatu 9, 40100 Jyväskylä (puh. 014-603157, fax 014-611143, e-mail kampuskirja@co.jyu.fi) sekä tasokkaat kirjakaupat.

ISBN 951-39-0190-4

ISSN 1238-8025

Copyright © Kyösti Pekonen ja SoPhi 1998

Paino Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 1998

Kansi Paula Kangasniemi

Taitto Juha Virkki

SISÄLLYS

Tutkimuksen tarkoitus 5

Millaista on elää ja asua pääkaupunkiseudun
suurehkossa urbaanissa betonilähiössä? 12

Esimerkkilähiö tilastojen valossa 19

Helsingin sosiaalisessa ympäristössä tapahtuneita muutoksia
viimeisen kymmenen vuoden aikana 19

Sosiaalisen ympäristön muutokset esimerkkilähiössä 24

Tilastoista ihmisten kokemuksiin ja

kokemuksista poliittisiin tekoihin 27

Lähiön kokeminen 31

Puoluevastainen mieliala 62

Puoluevastaisen mielialan määrittely 65

Eurooppalainen uusi radikaali oikeisto

puoluevastaisuuden airueena 72

Puolueet urbaanissa betonilähiössä 80

Identiteetit murroksessa 94

Ristiriitainen suhtautuminen

hyvinvointivaltioon 110

Ulkomaalaiset yhteiskunnallisen

mielialan kuumemittarina 126

Väkivallan mahdollisuus? 146

Poliittisen toimintatilan laajentuminen 166

Kirjallisuus 179

ESIPUHE

Tämä tutkimus perustuu Suomen Akatemian tukemaan tutkimushankkeeseen “Politiikan kritiikki, politiikasta irtaantuminen ja uudenlaisten poliittisten kiinnittymisten mahdollisuudet”. Hankkeeseen ovat osallistuneet sen eri vaiheissa VTL Pertti Hynynen, VTM Kati Sääksjärvi ja valtiot. yo. Marita Muukkonen ja allekirjoittanut.

Kiitän projektiin osallistuneita hyvästä yhteistyöstä.

Suurimmat kiitokset kuuluvat luonnollisesti haastatelluille informanteille pääkaupunkiseudulla, muualla Suomessa, Hampurissa ja Roomassa. Ilman heidän asiantuntevaa myötävaikutustaan tämä tutkimus ei olisi mahdollinen.

Helsingissä 19.3.1998

Kyösti Pekonen

TUTKIMUKSEN TARKOITUS

Tämän tutkimuksen tausta on Suomen Akatemian tukema tutkimushanke “Politiikan kritiikki, politiikasta irtaantuminen ja uudenlaisten poliittisten kiinnittymisten mahdollisuudet?”. Hankkeen lähtökohtana olivat kansainväliset havainnot politiikasta vieraantumisen ja uudenlaisten poliittisten yrittäjien, erityisesti uuden radikaalin oikeiston, varsin huomattavasta menestyksestä useissa Länsi- ja Keski-Euroopan maissa. Monet kansainväliset tutkimukset paikantavat uusien yrittäjien menestyksen “rappeutuviin urbaaneihin miljöihin”. Tällaiset havainnot mielessä tutkimushankkeessa tehtiin teemahaastatteluita erityisesti yhdessä pääkaupunkiseudun lähiössä. Vertailuaineistoa kerättiin myös yhdestä Hampurin ja yhdestä Rooman kaupunginosasta. Aineistojen analyysillä pyritään luomaan ideaalityypin mukainen *tulkinta* tyypillisestä suomalaisesta betonilähiöstä: siitä miten lähiö koetaan, minkälaisia ongelmia, ristiriitoja ja jännitteitä lähiössä koetaan olevan, minkälaista tulevaisuutta lähiölle povataan ja miten politiikkaa ja puolueita tulkitaan betonilähiön arjesta käsin. Teemahaastattelut on litteroitu ja haastatteluiden analyysi ja tulkinta tukeutuvat haastateltujen omiin tapoihin puhua asioista. Näin haastateltujen oman autenttisen äänen toivotaan pääsevän kuuluville mahdollisimman aitona.

Viime vuosikymmeninä olemme tottuneet julkisuudessa käytyyn keskusteluun, jonka mukaan kansalaiset ovat pettäneet politiikkaan. Pettymistä on perusteltu äänestysaktiivisuuden laskulla, kansalaisten tietoisella äänestämättä jättämisellä, puolueuskollisuuden heikkeneemisellä, äänestäjien liikkuvuuden lisääntymisellä vaaleissa ja puolueisiin ja poliitikkoihin kohdistetulla kritiikillä. Kasvava joukko kansalaisia on ollut sitä mieltä, etteivät etabloituneet puolueet enää kykene ratkaisemaan kaikkein vaikeimpia yhteiskunnallisia ongelmia. Pikemminkin puolueiden ja poliitikoiden on väitetty olevan kiinnostuneempia omasta hyvinvoinnistaan kuin ongelmista, joita heidän pitäisi ratkaista. Poliittinen vieraantuminen on myös kytkeyty joidenkin perinteisten puolueiden kokeisiin takaiskuihin vaaleissa.

Tällaisten tulkintojen ongelma on siinä, että niissä politiikka samastetaan puoluejärjestelmään. Poliittikkaa löytyy myös puolueiden ulkopuolelta.

Paljon on myös keskusteltu edellä esitetyn politiikka-kritiikin taustasta ja oikeutuksesta: siitä, mistä kritiikki oikeastaan kumpuaa ja toisaalta onko edes oikein puhua kritiikistä, vaan vain kansalaisten uudenlaisen kriittisyyden ilmenemisestä.

Hans-Georg Betzin (1994; ks. myös Sääksjärvi 1995) mielestä on oikeutettua puhua laajemmasta kansalaisten pettymisestä politiikkaan ns. kehittyneissä läntisissä yhteiskunnissa. Kansalaisten pettyminen politiikkaan ilmentää hänen mielestään meneillään olevaa laajempaa yhteiskunnallista ja poliittista murrosta. Murroksen keskeisinä osatekijöinä ovat taloudellisen järjestelmän muutokset, siirtyminen epävarmuuden ja turvattomuuden tilaan, jonka uusi ilmentymä on lähes väistämätön taloudellisen tilanteen heikkeneminen monien osalta, tulevaisuuspessimismi ja näistä tekijöistä johtuva politiikkaan pettyminen. Betzin mukaan mm. läntisissä demokratioissa viime vuosina uuteen nousuun lähteneet radikaalit oikeistopopu-

listiset puolueet ilmentävät tätä murrosta. Nämä puolueet ovat pettymykseen ankkuroituneita merkkejä sekä protestista että siirtymisestä perinteisten “luokkapuolueiden” kannattamisesta jonkin erityisen ajankohtaisen ongelman ja kiistakysymyksen (issue) pohjalta mobiilisoituvaa poliittiseen käyttäytymiseen.

Radikaali oikeistopopulismi ilmentää Betzin mukaan osaltaan läntisten demokratioiden poliittista muutosta, jonka taustalla ja syynä on siirtymä teollisesta kapitalismista jälkiteolliseen yksilöityneeseen kapitalismiin. Betz huomauttaa, ettei jälkiteollisen kapitalismin käsite riitä kuvaamaan koko laajaa prosessia, mutta soveltuu kuitenkin paremman puutteessa käytettäväksi muutoksen yleisnimikkeenä. Muutosta jälkiteolliseen yksilöityneeseen kapitalismiin luonnehtivat toisiinsa kytkeytyvät kapitalismin maailmanlaajuinen läpimurto, markkinoiden globalisoituminen ja informaatioteknologian kehittyminen sekä työvoimatarpeen muutos, jonka myötä tehdastyön tarve vähenee painopisteen siirtyessä informaatio- ja palvelualoihin ja työvoiman kysynnän kohdistuessa yhä enemmän asiantuntija- ja johtotasoon. Työmarkkinoilla on taipumus jakautua kahtia: vaativiin, kiinnostaviin ja turvattuihin töihin ja yksitoikkoisempiin, näkymiltään epävarmoihin rutiinitöihin. Tuotannossa ja kulutuksessa muutos näkyy massatuotannon korvautumisena joustavasti räätälöidyillä laatutuotteilla ja kuluttamisen eriytymisenä. *Sosiaalisen ja kulttuurisen piirissä muutos jälkiteolliseen merkitsee ennen kaikkea paineita yhteisöidentiteettien purkautumiseen, voimakasta ihmisten yksilöitymistä ja yhteiskunnan fragmentoitumista sekä toisaalta näiden trendien vastustamisena pyrkimystä elvyttää vanhoja sekä rakentaa uusia yhteisöllisiä identiteettejä.* Esimerkiksi työmarkkinoiden muutos painottaa koulutuksen, joustavuuden, yritteliäisyyden ja oman persoonan markkinoinnin arvoja ja ohjaa näin osaltaan valintojen ja toimintastrategioiden yksilöitymiseen. Samanaikaisesti

yksilöityvät myös työstä, urasta ja mahdollisuuksista kamppailemiseen liittyvät riskit.

Jälkitekollisen murroksen varjopuolia saattavat olla uusi laaja rakenteellinen työttömyys ja yhteiskunnan jakautuminen menestyjien ytimeen ja työttömien tai kilpailussa muuten häviölle jääneiden usköyhien ja heikosti pärjäävien “periferiaan”. Periferiaan ovat alttiita joutumaan erityisesti nuoret, naiset, vähemmän koulutetut, yli 50-vuotiaat, yksinhuoltajat ja maahanmuuttajat. Betzin mukaan usköyhyyden tai kahden kolmasosan yhteiskunnan kaltaiset käsitteet kuvaavat varsin hyvin vallitsevaa tilannetta, jossa yhteiskuntaan on muodostunut itsensä hyödyttömiksi kokevien, tulevaisuudessa niukasti toivoa näkevien ihmisten ryhmä. Tällaiset kielteiset kehityspiirteet nostavat näkyviin modernisoitumisprosessien kääntöpuolen.

Talouden tuotantovoimien ja yhteiskunnallisten muutosten dynamiikka on tavoittanut myös sosiaaliset ja poliittiset instituutiot. Politiikasta vieraantuminen ja oikeistopopulistien vaalimenestykset, työttömyys ja usköyhyys, muukalaiskammo ja väkivaltaisuudet ulkomaalaisia kohtaan saattavat saada ennalta-aavistamatonta laajuutta.

Betz toteaa, että uudessa yksilöityneessä ja fragmentoituneessa yhteiskunnassa länsieurooppalainen, ongelmien kollektiivisen ratkaisemisen perinteelle rakentuva poliittinen järjestelmä joutuu koetukselle. Kansallisvaltioiden muotoutumisesta ja teollistumisesta juurensa juontaviin yhteiskunnan perusristiriitoihin perustuva politiikka (ns. cleavage-politiikka) menettää merkitystään ja tätä politiikkaa edustavat puolueet kohtaavat vaikeuksia äänestäjien puolueidentiteettien rapistuessa. Sosiaalinen yksilöityminen ja jälkitekollisen muutoksen tuottama tietotason nousu ovat johtaneet myös äänestyskäyttäytymisen yksilöitymiseen ja politiikan muuttumiseen kasvavassa määrin jonkin ajankohtaisen asian ympärille rakentuvaksi (ns. issue-politiikaksi). Tapahtunutta poliittista murrosta on

myös luonnehtinut kansalaisten poliittinen pettymys ja tyytymättömyys, joka on seurausta perinteisten puolueiden kyvyttömyydestä ja haluttomuudesta tarttua jälkiteollisen kehityksen synnyttämiin epäkohtiin ja voimattomuudesta jakaa kansalaisille vaurautta ja turvallisuutta. Ns. issue-politiikan korostuminen tarjoaa tilaisuuden uusille puolueille, jotka kykenevät nostamaan jonkun monia kiinnostavan, tärkeäksi koetun teeman poliittiseen päiväjärjestykseen ja monopolisoimaan sen.

Monet Betzin mainitsemat yhteiskunnallisen ja poliittisen murroksen merkit pätevät myös Suomeen. Silloin kun huomiota kiinnitetään yhteiskunnallis-poliittisen murroksen mahdollisiin kielteisiin seurauksiin, nämä seuraukset liitetään kansainvälisessä keskustelussa usein radikaalien “äärioikeistolaisten” ja kansallis-populististen liikkeiden ja puolueiden menestykseen viime vuosikymmenien Euroopassa.

Monet kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet poliittisen vieraantumisen kytkeytyvän läheisesti “rappeutuviin urbaaneihin miljöihin” ja niihin liittyviin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Kuvaava tässä suhteessa on Hans-Georg Betzin (1994, 166) esittämä johtopäätös: “1980-luvun loppupuolella tyypillinen radikaalin oikeiston äänestäjä tuli entistä useammin ‘alemmista’ yhteiskuntaluokista, hänellä oli keskimääräistä vähäisemmin koulutusta ja entistä useammin hän asui Länsi-Euroopan suurien ja keskikokoisten kaupunkien huonoilla alueilla.”

Monissa tutkimuksissa puhutaan erityisistä radikaaleille oikeistopopulistisille liikkeille otollisista miljöistä. Esimerkiksi Paul Hainsworthin mukaan Ranskan Front National alkoi jo niin varhain kuin vuonna 1983 menestyä mielipidemittauksissa urbaaneilla alueilla, joita luonnehti maahanmuuttajien runsaus. (Hainsworth 1992, 44) Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että maahanmuuttajien määrä sinänsä olisi väistämättä välitön syy ja selitys Front Nationalin kannatuksen lisääntymiselle. Kyse on useim-

miten miljöistä, jotka ovat jo aiemmin joutuneet kokemaan kovia tuotantorakenteen muuttumisen, erityisesti savupiipputeollisuuden häviämisen ja yleisen taloudellisen taantumun seurauksina. Ranskan vuoden 1986 vaalit jo osoittivat, että Front National kykeni houkuttelemaan enemmän työväenluokkaisia äänestäjiä kuin perinteinen oikeisto. Hainsworthin mielestä näyttääkin siltä, että nykyinen ranskalainen äärioikeisto kykenee mobilisoimaan työväenluokkaisia protestiäänestäjiä (mt., 45).

Hainsworthin mukaan Front Nationalin kannatus kytkeytyy nimenomaan tiettyntyyppiin miljöihin. Varsinkin julkisen rakentamisen miljöissä (paljon kunnallisia vuokra-asuntoja), joissa maahanmuuttajien osuus oli suuri ja näiden tulo miljööseen kyettiin liittämään urbaanin miljöönn rappeutumisen ja turvattomuuden teemoihin, Le Pen menestyi mielipidemittauksissa hyvin. (mt., 46) Le Penin väitetään olevan sellaisen kaupunkilaisen sankari, jota vaivaa huono asunotilanne, maahanmuutto, työttömyyden uhka ja yleinen tuntemus siitä, että jotain on mennyt maassa pahasti vikaan. (mt., 56) FN onkin Hainsworthin mielestä poliittinen kaiku urbaanista vieraantumisesta: tulosta “sosiaalisesta hajoamisesta” ja perinteisten yhdistävien instituutioiden kuten kirkon, paikallisen yhteisön ja sukulaisuussiteiden heikkenemisestä. (mt., 56)

Hieman toisenlaiseen logiikkaan törmäämme Saksan kohdalla. Eva Kolinskyn (1992, 70) mukaan vuoden 1990 vaaleissa republikaanien kannatus ei ollut suurinta työttömyyden ja maahanmuuton leimaamissa miljöissä, vaan “pienen ihmisen” (Viertel der kleinen Leute) lähiöissä ja omakotivaltaisilla esikaupunkialueilla. “Pieniä ihmisiä” ovat perinteiset “sinikaulustyöläiset” ja pienyrittäjät, joilla on yleensä vain peruskoulutus. Syynä siihen, että nimenomaan nämä ihmiset äänestivät republikaaneja, saattaa olla heidän havaitsemansa muutokset ympäristössään (maahanmuuttajat, epävarmuuden lisääntyminen omasta tulevaisuudesta jne.) ja pelko perinteisen elämäntavan

vaarantumisesta. Äänestämisen motiivina saattoi siis olla pelko “häviämisestä”. Tällainen tunne voi aktualisoitua yhtä hyvin varakkailta kuin työväenluokan perinteisillä alueilla. Kyse on ennen kaikkea *henkilökohtaisista* havainnoista ja arvioinneista. (mt., 71) Ohjelmallisilla ja ideologisilla tekijöillä on vain vähän selitysvoimaa tällaisissa arvioinneissa.

Jorgen Goul Andersenin mukaan Edistyspuolue ei ole Tanskassa saanut juurikaan jalansijaa perinteisen työväenkulttuurin vahvoilla alueilla. Sen sijaan puolue näyttää menestyvän alueilla ja tilanteissa, jossa työväenluokkainen kulttuuri on hajoamassa: luokkatietoisuus on heikkenevässä ja perinteinen poliittinen ryhmitys hajoamassa. (Andersen 1992, 202) Toisaalta Edistyspuoluetta ei voi Andersenin käsityksen mukaan missään nimessä kuvata pelkästään ‘alempien luokkien’ puolueeksi tai vielä vähemmän marginalisoituneiden ryhmien etupuolueeksi. (mt., 203)

Läntisten demokratioiden ja niiden “rapeutuvien urbaanien miljöiden” tilanne ei ole välttämättä ollenkaan sama kuin tilanne ja olosuhteet Suomessa. Suomen tilanteen erityispiirteiden paikantamiseksi tutkimuksen tarkemmaksi kohteeksi valittiin varsin tyypillinen pääkaupunkiseudun betonilähiö. Esimerkkimiljöössä tehtiin yhteensä noin 40 teemahaastattelua pääasiassa vuoden 1995 aikana. Hankkeessa on haastateltu miljöön hyvin tuntevia julkisen ja yksityisen sektorin asiantuntijoita (opettajia, päiväkodeissa työskenteleviä, sosiaalityöntekijöitä, nuoriso-ohjaajia, poliiseja, terveyskeskushenkilökuntaa, seurakunnan nuoriso-ohjaajia, kauppiaita, ravintoloitsijoita, taksikuskeja jne.) ja alueen asukkaita (eri ikäryhmistä, sosiaaliryhmistä, poliittisista puolueista ja kansallisuuksista). Haastateltavia pyydettiin kertomaan käsityksiään miljöössä tapahtuneista muutoksista, keskeisistä ongelmista ja miljöön tulevaisuuden visioista sekä arvioimaan politiikan roolia miljöölämän näkökulmasta.

Hankkeessa on kerätty vertailuaineistoa yhdestä Hampurin ja yhdestä Rooman “rappeutuvasta urbaanista miljööstä”. Vertailuaineistoa hyödyntämällä hankkeessa on pyritty tarkentamaan, missä kohden Suomessa mennään ja miten kehitys Suomessa poikkeaa ulkomaisista esimerkeistä. Aineistojen analyysillä pyritään luomaan ideaalityypin mukainen tulkinta tyypillisestä suomalaisesta betonilähiöstä: siitä miten lähiö koetaan, minkälaisia ongelmia, ristiriitoja ja jännitteitä lähiössä koetaan olevan, minkälaista tulevaisuutta lähiölle povataan ja miten politiikkaa ja puolueita tulkitaan betonilähiön arjesta käsin. Ideaalityyppisesti tulkittu esimerkilähiön tarkoitus on kuvata kehitysnäkymiä, jännitteitä ja ristiriitoja missä tahansa vastaavan tyyppisessä betonilähiössä. Joidenkin arvioiden mukaan kuvattu tyyppisissä lähiöissä asuu tällä hetkellä noin miljoona suomalaista.

Millaista on elää ja asua pääkaupunkiseudun suurehkoissa urbaanissa betonilähiössä?

Yhden näkökulman tarjoaa yli kuusi vuotta sitten Gambiasta Afrikasta liikkeelle lähtenyt musta mies ja hänen nuori suomalainen asuinkumppaninsa. Mies on asunut noin kuusi vuotta Ruotsissa ja on Ruotsin kansalainen. Asuinkumppaninsa kanssa he muuttivat naisen kotikaupunkiin ja kyseiseen lähiöön. Muutaman kuukauden asumisen jälkeen he ovat muuttamassa pois lähiöstä. Kahdessa kuukaudessa heidän mittansa täytyi.

Poismuuton syy ei löydy rakennetun ympäristön laadusta. Heidän asuntonsa on avara, valoisa ja hyvin suunniteltu. Syyt löytyvät sosiaalisesta miljööstä ja yleisestä ilmapiiristä. Musta mies on joutunut jatkuvan häirinnän kohteeksi. Häntä nimitellään “somaliksi”, hänen päällen-

sä syljetään, häntä tönitään ja kahdesti hänet on lyöty katuun. Toisella kerralla päällekkäaaja oli noin 25–30-vuotias suomalaismies ja toisessa tapauksessa kaksi parikymppistä nuorukaista. Jälkimmäisessä tapauksessa paikalla oli muitakin ihmisiä, jotka katselivat, jotkut nauroivat, eikä kukaan puuttunut hakkaamiseen.

Ruotsin kansalaisuuden omaava musta mies pelkää asua lähiössä. Pelko rajoittaa hänen elämäänsä ja arkeaan. Hänen on ulkona liikkueensa koko ajan oltavat varuillaan: “koko ajan täytyy pelätä, että jotakin tapahtuu”, kuten hän tilannettaan luonnehtii. Hän pelkää poistua asunnostaan. Varsinkaan iltaisin kello 20 jälkeen ulos ei ole juuri asiaa. Mutta toisaalta hän on joutunut häirinnän kohteeksi myös jopa aamuisin mennessään opinahjoonsa. “Pelon politiikka” on pakottanut hänet tekemään johtopäätöksen: “Täällä en voi asua. Minun ja perheeni on muutettava täältä pois.”

Samanaikaisesti kun jotkut värilliset maahanmuuttajat pelkäävät ja saattavat muuttaa pois lähiöstä, ulkomaalaisten määrä kuitenkin lisääntyy nopeasti lähiössä. Joisakin lähiön kortteleissa ulkomaalaisten osuus on yli 15 prosenttia asukkaista.

Vastakkaisen näkökulman tarjoaa kuusitoistavuotias skinhead-nuori, joka pelkää asuinympäristönsä rappeutuvan ja tulkitsee ulkomaalaisten lisääntymisen rappeutumisen merkiksi.

“Täällä on jo tarpeeksi juoppoja ja narkomaaneja ja sit tänne pitää vielä tulla ulkomaalaisia lisää. Tää on just rappeutumassa koko mesta.”

Edellisten kaltaisten “kriisitulkintojen” vastapainoksi lähiöstä löytyy lukuisa joukko myönteisiä luonnehdintoja.

“Musta tällä on ihan suotta huono maine, ainakin tänä päivänä. Ja kun kattoo, miten siisti tää noin alueena on, ja eikä tää oo kovin typerästi rakennettu.” (mies, 55 v.)

“Tää on harvaan rakennettu. Täällä on luontoa paljon talojen välissä. ... Musta tää on erittäin hyvä verrattuna uusiin alueisiin, joissa tehokkuusluvut on paljon suurempia.” ... Mä kaiken kaikkiaan pitäisin tätä alueena, joka ei varmasti poikkeaa paljon muualta. Näitä samantyyppisiä ongelmia on joka paikassa. Ei tää mun mielestä oo mikään varsinainen ongelma-alue kuitenkaan.” (mies, 45 v.)

Kuten edelliset esimerkit osoittavat, lähiön todellisuutta ei voida kiteyttää yhteen näkökulmaan ja määritelmään. Haastatteluista ei löydy, eikä niiden pohjalta myöskään voi rakentaa mitään keskivertotodellisuutta, vaan tarkoituksena on hahmotella näkökulmia ja tyyppitellä niitä. Ideaalityypit kertovat todellisuuden eri puolista korostamalla jopa yksipuolisesti joitakin asioita joidenkin toisten näkökulmien kustannuksella. Todellisuuden eri puolista kertovat ideaalityypit kertovat samalla myös erilaisista todellisuuden mahdollisuuksista. Nämä erilaiset mahdollisuudet saattavat olla jännitteisessä suhteessa toisiinsa. Ne saattavat myös kertoa erilaisista mahdollisuuksista ja muutostrendeistä, joiden tulevaisuus on vielä avoin.

Todellisuuteen sisältyy eri suuntiin vetäviä ristikkäisiä jännitteitä ja paineita. Poliitiikan kannalta ensimmäinen mielenkiintoisin kysymys koskee sitä, minkälaiseksi poliittinen päiväjärjestys ristiriitaisen todellisuuden paineessa muodostuu: se, mitkä asiat nousevat tulevaisuudessa keskeisiksi ja linkittyvät toisiinsa. Toinen mielenkiintoinen kysymys koskee politiikan roolia ja asemaa betonilähiön ihmisten arjen elämäntavassa. Kysyttäessä politiikan roolia urbaanin betonilähiön arjessa kysymykseen sisältyy itseasiassa kaksi aspektia: se, mikä rooli politiikalla on ihmisten selviytymisstrategiassa ja, edelliseen kiinteästi liittyen, se, miten ihmiset osallistuvat politiikkaan.

Tarkasteltaessa politiikan roolia ja merkitystä betonilähiön ihmisten arjessa hyvän lähtökohdan tarjoaa Matti Kortteisen (1982) urauurtava tutkimus *Lähiö – tutki-*

mus elämäntapojen muutoksesta. Kortteinen määritteli elämäntavan seuraavasti: “Elämäntapa on empiirinen käsite, joka viittaa siihen, että arkielämän erilaiset toiminnot ovat enemmän tai vähemmän vakiintuneita ja samankaltaisina toistuvia.” (mt., 293) Poliitiikalla on erilaiset roolinsa “rutiinistuneessa” elämäntavassa ja toisaalta elämäntapojen kriisiytyessä. Poliitiikan poikkeuksellisen merkityksen korostumista on syytä olettaa tapahtuvan ainakin silloin, kun elämäntavat joutuvat murrokseen ja kun niihin kohdistuu uusia paineita ja haasteita. Murros myös ajankohtaistaa akuutilla tavalla selviytymisstrategian. ...”Yksilöiden ja ryhmien toiminnallisia tavoitteita (pyrkimyksiä elämäntapojen muuttamiseen) on mahdollista selittää ja ymmärtää heidän elämäntapojensa taloudellisten ja kulttuuristen määreiden välisten ristiriitojen näkökulmasta. Perusajatuksena on se, että “säilymisen vaisto” on “ihmissydämen perustavin vaisto” (Durkheim) ja että tämän vuoksi toimintaa on mahdollista ymmärtää *selviämisstrategiana*, jossa elämäntapojen muutoksen myötä syntyviä ongelmia pyritään ratkomaan sisäistettyjen kulttuuristen arvo-orientaatioiden mukaisesti.” (mt., 293-4) (kurs. – KP)

Kortteinen kuvaa esimerkkinään käyttämäänsä lähiötä tavalla, joka on myös tämän tutkimuksen kannalta keskeinen: *modernina työläisyhteiskuntana*.

Kortteisen mukaan 1980-luvun vaihteessa lähiöissä oli toteutumassa murros, jonka tuloksena niistä oli muodostumassa moderneja työläisyhteiskuntia. Murrosta Kortteinen kuvasi seuraavasti: “Juuri palkkatyöläistyminen murtaa naapuruusavun perinteitä samalla kun vaimojen palkkatyöläistyminen korostaa elämisen perhekeskeisyyttä; juuri ‘itsen myymisen’ pakko yhdessä perhekeskeisen vapaa-ajan kanssa tuottaa suhteellisen edun sävyttämiä hyvinvointiarvioita; ja juuri keskinäiseen vertailuun, kilpailuun ja eriytymiseen perustuva sosiaalinen dynamiikka redusoi yhdyskuntien sosiaalista elämää ne-

gatiiviseksi solidaarisuudeksi. *Perhekeskeisyys, suhteellinen etu ja negatiivinen solidaarisuus* rakentuvat toistensa varaan ja täydentävät toisiaan.” (mt., 254) (kurs.–KP) Syntyy rakennekokonaisuus, joka sitoo asukkaiden elämän asuinalueella hyvin privatisoituneeksi. Kortteisen mukaan tällaisen rakennekokonaisuuden puitteissa syntyyvää “pahoinvointia on hyvin vaikea purkaa julkiseksi tyytymättömyydeksi tai yhteiseksi sosiaaliseksi toiminnaksi”. (mt., 255) ...”*Erityyppinen viihtymättömyys purkautuu pikemmin suureksi muuttohalukkuudeksi kuin yhteiskuntapoliittiseksi toiminnaksi.*” (mt., 256) (kurs.–KP)

Tässä tutkimuksessa on paljolti kyse muutoksen kuvauksesta, jossa “punaisen” langan muodostaa *modernin työläisyhteiskunnan* uudet ajankohtaiset muutospainet kuten laaja rakenteellinen työttömyys, työyhteiskunnan normien heikkeneminen, työläisyhteiskunnan perinteisten organisaatioiden ja sosiaalisten rakenteiden heikkeneminen entisestään ja työläisyhteiskunnan kriisiytyminen nimenomaan työväenluokkaisena yhteiskuntana. Muutoksen ainekset näkyivät jo em. Kortteisen luonnehdinnoissa (erityisesti kursivoidut kohdat). Nyt muutokseen on vain tullut uusia lisäaineksia, joista vähäisin ei suinkaan ole poliittisen välinpitämättömyyden lisääntyminen suhteessa perinteiseen puoluepoliittiseen järjestelmään. Yksi esimerkki välinpitämättömyyden lisääntymisestä on äänestysaktiivisuuden lasku (ks. viereisen sivun taulukko).

Taulukosta voidaan havaita miten äänestyspassiivisuus on tyypillinen piirre nimenomaan betonilähiöille, perinteisille työväenalueille ja erityisesti näiden miljöiden nuorille. Näyttää myös siltä, että “kerran opitulla” äänestämättömyydellä on taipumus säilyä myöhemmälläkin iällä.

Lähiöiden välisten ja lähiöiden sisäisten erojen kasvamisessa ja erityisten betonilähiöiden muodostumisessa on kyse meneillään olevista yhteiskunnallisista muutok-

Taulukko 1. Äänestysaktiivisuus vuosien 1992 ja 1996 kunnallisvaaleissa Helsingissä: äänestysalueotos (N = 37 088)

| Ikä | Ydinkesk. eliitti | | Lähikesk. eliitti | | Keski- luokka | | Betoni- lähiö | | Perint. työv. | |
|-------|----------------------|-----|----------------------|-----|------------------|-----|------------------|-----|------------------|-----|
| | -92 | -96 | -92 | -96 | -92 | -96 | -92 | -96 | -92 | -96 |
| 18-24 | 56 | 56 | 60 | 60 | 54 | 51 | 46 | 37 | 46 | 47 |
| 25-28 | 62 | 57 | 60 | 52 | 61 | 51 | 54 | 39 | 51 | 52 |
| 29-34 | 59 | 58 | 69 | 62 | 64 | 54 | 61 | 41 | 58 | 49 |
| 35-44 | 72 | 63 | 79 | 71 | 71 | 58 | 67 | 52 | 62 | 54 |
| 45-54 | 79 | 74 | 84 | 77 | 76 | 65 | 75 | 62 | 68 | 57 |
| 55-69 | 83 | 78 | 87 | 81 | 82 | 70 | 80 | 67 | 71 | 64 |
| 70- | 72 | 69 | 79 | 73 | 74 | 65 | 57 | 53 | 65 | 59 |
| Yht. | 70 | 65 | 77 | 72 | 70 | 60 | 64 | 51 | 60 | 55 |
| N = | 8799 | | 7778 | | 8335 | | 6461 | | 5715 | |

Äänestysprosentti Helsingissä v. 1992: 66.4

Äänestysprosentti Helsingissä v. 1996: 57.9

Lähde: Martikainen (1997, 31).

sista: muutoksista, jotka ruumiillistuvat ja näkyvät nimenomaan lähiöissä, moderneissa työläisyhteiskunnissa. Muutokset ovat nimenomaan yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja poliittisia. Se, että julkisuudessa lähiöiden sijasta puhutaan yhä yleisemmin betonilähiöistä, kertoo nimen-

omaan sosiaalisissa arvostuksissa tapahtuneista muutoksista: talot ja miljööhän ovat suurin piirtein samoja lähiöissä ja betonilähiöissä. Nimeävien sanojen muutos lähiöstä betonilähiöön on paljastava, sillä kertoohan se kielteisten merkitysten lisääntymisestä.

Lähiöiden “arvonmenetyt” liittyy lähiöiden välisten arvostuserojen kasvamiseen ja lähiöiden sisäiseen sosiaaliseen eriytymiseen. Matti Kortteinen oli tässäkin suhteessa kaukonäköinen, sillä hän lopetti kirjansa kuvaukseen Ruotsissa tapahtuneista muutoksista. Alueiden välinen muuttoliike oli Ruotsissa johtanut jo parikymmentä vuotta sitten eritasoisten asuinalueiden välisen väestöllisen eriarvoisuuden syntyymiseen ainakin sikäli, että oli syntynyt erityisiä slummialueita, joille suostuvat jäämään vain huono-osaisimmat. (Kortteinen 1982, 257)

Huono-osaisuutta “huonoksi” luokitellussa miljöössä lisää erityisesti se, että “suhteellisen edun” hankkiminen on slummiutuneelta alueelta käsin hankalaa ja jopa mahdotonta. Pahimmillaan vaarana on gettoistuminen. Gettoistumisessa tehdään tavallisesti ero keskittymisvaikutuksen ja eristäytymisvaikutuksen välillä. Keskittymisvaikutuksesta on kyse silloin kun johonkin pienelle alueelle, miljööseen, keskittyy poikkeuksen paljon “poikkeavuutta”, yksinhuoltajuutta, työttömyyttä, rikollisuutta jne., siten että alueen “normaali” infrastruktuuri ei enää toimi hyvin. Eristäytymisvaikutus jättää nämä ihmiset yksin esimerkiksi keskiluokan muuttaessa pois. (Ks. esim. Goldberg 1995, 170.) Vaarana on erityisesti se, että syntyy erityisiä huono-osaisuuden kehä. Puhutaan erityisistä slummiutumisen kehistä, kun alueen maineen huonontumisesta seuraa se, että resursseja omaavat pyrkivät muuttamaan pois, mikä puolestaan huonontaa miljöön mainetta edelleen ja hankaloittaa miljöön parantamiseen tähtäviä toimia. Sosiaalisen rakenteen heikkenemistä seuraa usein rakennetun ympäristön rapistuminen ja vahingontekojen li-

sääntyminen, mikä lisää edelleen ylläpitokustannuksia jne. Alueen leimautumisen tuloksena alueesta saattaa muodostua huono-osaisten asuttama alue. Äärimmäisissä muodoissaan syrjäytyneisyyden kasaantuminen ilmenee alueina, joilta löytyy huomattavasti keskimääräistä enemmän mielenterveyden ongelmia, alkoholismia, itsemurhia, omaisuus- ja väkivaltarikoksia, hulinointia ja populististen ääriilikkeiden lisääntymistä. Tällaiselle alueelle joutuneen on erittäin vaikea “päästä sieltä pois”. Eräänlainen huipentuma tällaisesta yhteiskunnallisesta logiikasta ovat epäilemättä Yhdysvalloista tutut supergetot.

Suomenkin kaupunkien ja lähiöiden sisälle on syntynyt alueita ja miljöitä, joille työttömyys, köyhyys, vähäinen koulutus, vuokratulovaltaisuus, tyhjät asunnot, yksinhuoltajuus ja ulkomaalaisten suuri määrä kasautuvat. Useimmat tällaiset alueet ovat 1970-luvun elementtilähiöitä.

Esimerkkilähiö tilastojen valossa

Helsingin sosiaalisessa ympäristössä tapahtuneita muutoksia viimeisen kymmenen vuoden aikana¹

1980-luvun loppua leimasi laaja yhteiskunnallinen optimismi ja turvallisuuden tunne, mutta samanaikainen politiikan voimakas kritiikki. Tänä päivänä tuo optimismi on romahtanut taloudellisen laman ja suurtyöttömyyden myötä. Lama ei ole kuitenkaan romahduttanut politiikan legitimitettiä – ainakaan toistaiseksi.

Helsingin väestön koulutustaso on noussut selvästi viime vuosikymmeninä. Vuonna 1951 vähintään ylioppilastutkinnon suorittaneiden osuus oli 11,5 %, vuonna 1987 se oli 27,1 % ja vuonna 1993 jo lähes 33 %. Varsinkin nuorten koulutustaso on kohonnut.

Vähintään ylioppilastutkinnon suorittaneet (%)

| | 1985 | 1993 |
|----------------|------|------|
| 20-24 vuotiaat | 38,8 | 48,4 |
| 25-29 vuotiaat | 36,7 | 41,8 |

(Lähteet: Koulutus Helsingissä 1984-1986. Tilastoja 1987 E:1, Helsingin kaupungin tietokeskus; Helsingin väestö vuodenvaihteessa 94/95 ja väestönmuutokset vuonna 1994. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tilastoja 1995:9.)

Koulutustason kohoaminen antaa viitteitä siitä, että varsinkin pääkaupunkiseudun nuorten tiedollinen taso ja kyky seurata politiikkaa, ja mikä tärkeintä, kyky vetää omakoh-taisia johtopäätöksiä harjoitetusta politiikasta ja politiikan toimintatavoista, on edelleen lisääntynyt viime vuosina.

Massatyöttömyyttä ja sen kestoja voi pitää yhtenä merkinä meneillään olevan yhteiskunnallisen murroksen rakenteellisuudesta. Työttömyys on noussut viimeisen kymmenen vuoden aikana Helsingissäkin räjähdys-mäisesti. Vuonna 1985 työttömien osuus työvoimasta oli 2,7 %, vuoden 1990 joulukuussa Helsingin työttömyys-aste oli 2 %, mutta vuoden 1992 lokakuussa jo 12 % ja vuoden 1994 tammikuussa jo 18 %. 20–29-vuotiaiden nuorten aikuisten kohdalla työttömyyden kehitys on vastannut yleistä linjaa. Vuonna 1988 tästä ikäryhmästä oli Helsingissä työttömänä 2,2 % ja vuonna 1994 18 %. 15–19-vuotiaiden työttömyydestä kertovat luvut ovat vielä hätkähdyttävämpiä. Vuonna 1988 näiden nuorten työt-tömyysaste oli 6,2 % ja vuonna 1994 jo peräti 34 %. (Tilastokeskus, väestönlaskenta 1985. Väestö sukupuolen, pääasiallisen toiminnan ja ammattiaseman mukaan 17.11.1985; Työvoimatoimistojen työttömät työnhakijat ja työttömyysasteet postinumeroalueittain.)

Työttömyyden lisääntyminen on lisännyt myös julki-sen avun tarvitsijoiden määrää. Toimeentulotuen saajien määrä on yli kolminkertaistunut Helsingissä vuosien 1985

ja 1993 välisenä aikana. Toimeentulotuen saajien määrä on kasvanut 28 000:sta noin 73 000:een. Toimeentulotukea sai vuonna 1985 5,8 % helsinkiläisistä, mutta vuonna 1993 luku oli jo 14,3 %. (Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1994, taulukko 6.19.)

Helsingin väestön määrä on kasvanut noin 24 000 henkilöllä viimeisten kymmenen vuoden aikana. 1980-luvun alussa väkiluku pysyi jokseenkin vakaana, mutta tasainen kasvu alkoi vuodesta 1986. Helsingin 1970-luvun vaihteesta jatkunut lähes vuosittainen muuttotappio kääntyi 1980-luvun puolivälissä yleiseksi muuttovoitto-suuntaukseksi. Vuonna 1985 Helsingin nettomuutto oli noin 1100 asukasta ja vuonna 1993 6000 asukasta. Helsinkiin muuttajat ovat huomattavasti nuorempia kuin Helsingissä asuvat. Tulomuuttajista 60 % on 20–34-vuotiaita, kun kantaväestöstä vastaava osuus on 26 %. (Väestönmuutokset Helsingissä 1985-93. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tilastoja 1995:8, 7-32; Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1994)

Helsingin kaupungin vuokra-asuntojen hakijamäärät ovat kasvaneet voimakkaasti vuosina 1985-1993 (ks. taulukko 2 seuraavalla sivulla). Vuonna 1985 asuntoa haki 6200 henkilöä ja vuonna 1993 yli 13 000 henkilöä.

Vaikka mahdollisuudet saada vuokra-asunto pääkaupunkiseudulla ovat tällä aikavälillä suhteellisesti ottaen parantuneet, vuonna 1985 asuntoa hakevien ja asukkaiksi valittujen valintasuhde oli 26 prosenttia ja vuonna 1993 35 prosenttia, niin kasvava joukko hakijoista joutui pettymään toiveissaan. Erityyppisten asuntojen saannissa on myös huomattavia eroja; perheasuntoja löytyy suhteellisen helposti, mutta yksiöiden saanti on vaikeaa. Asuntopula on kärjistymässä jälleen kerran suurimmissa kaupungeissa ja varsinkin pääkaupunkiseudulla, jonne on jatkuvasti muuttanut lisää väkeä. (Tilastollinen vuosikirja 1987-1988, taulukko 4.15; Tilastollinen vuosikirja 1994, taulukko 3.21; Helsingin Sanomat 18.10.1995)

Taulukko 2. Kuntien vuokra-asuntojonot pääkaupunkiseudulla ja koko maassa.

Hakijoita/asunto keskimäärin

| <i>vuosi</i> | <i>koko maa</i> | <i>pääkaupunkiseutu</i> |
|--------------|-----------------|-------------------------|
| 1988 | 2,9 | 6,1 |
| 1989 | 2,8 | 5,4 |
| 1990 | 2,6 | 4,3 |
| 1991 | 2,2 | 3,2 |
| 1992 | 1,9 | 2,6 |
| 1993 | 2,0 | 2,8 |
| 1994 | 2,1 | 2,8 |
| 1995* | 3,1 | 4,6 |

* tammi-huhtikuu

Lähde: Valtion asuntorahasto/Helsingin Sanomat 18.10.1995

Edellä oli jo puhetta Hans-Georg Betzin esittämästä väitteestä, jonka mukaan äänestäjät suosisivat enenevästi issue- ja kannatuspohjaista osallistumista perinteisen ideologisen ismi-politiikan sijasta. Kansainväliset esimerkit osoittavat hyvinvointivaltion murroksen, maahanmuuton sekä lain ja järjestyksen teemojen keskeisyyden tällaisina äänestäjiä mobilisoivina ajankohtaisina ongelmina nimenomaan poliittisen kentän “oikealla laidalla”. Hyvinvointivaltion murros kytkeytyy meneillään olevaan yhteiskuntataloudelliseen murrokseen: siirtymään teollisesta kapitalismista jälkiteolliseen yksilöityneeseen kapitalismiin. Maahanmuuton nousua teemana Betz selittää maahanmuuttajien määrän kasvulla, siirtotyöläisten korvautumisella pakolaisilla ja turvapaikanhakijoilla, maahanmuuton muuttamisella ei-eurooppalaisten tulijoiden hallitsemaksi sekä vastaanottajamaiden oman tilanteen vaikeutumisella. Näiden muutosten myötä maahanmuuttajiin on läntisen Euroopan maissa alettu suhtautua aikaisempaa ennakkoluuloisemmin. Osa ihmisistä pitää maahanmuuttoa yhteis-

kunnan pääongelmana, josta muiden ongelmien kuten työttömyyden ja rikollisuuden väitetään johtuvan.

Helsingissä asui 1.1.1989 noin 5000 ulkomaan kansalaista. Tämän jälkeen ulkomaalaisten muutto on kasvanut nopeasti ja vuodenvaihteessa 1995 Helsingissä asui lähes 19 000 ulkomaan kansalaista ja 6400 ulkomailla syntyneitä Suomen kansalaista. Ulkomailta muuttavien osuus Helsingin tulomuutosta on 15 prosentin luokkaa, kun vuosina 1981-1985 tämä osuus oli noin 8 prosenttia. Entisen Neuvostoliiton kansalaisia oli Helsingissä vuonna 1994 6400, Aasiasta tulleita 2400, ei-pohjoismaalaisia Länsi-Euroopan valtioiden kansalaisia noin 2000, Afrikasta saapuneita 1900 ja Pohjoismaiden kansalaisia 1200. Alle 15-vuotiaiden osuus ulkomailta muuttavista on korkea: vuonna 1993 24 prosenttia. Vaikka ulkomaalaisten osuus koko Suomen väestöstä on vain vähän yli prosentin, niin vuodenvaihteessa 94/95 ulkomaalaisten ja ulkomailla syntyneiden Suomen kansalaisten osuus helsinkiläisistä oli 4,9 prosenttia. Lähes puolet koko maan 60 000 ulkomaalaisesta asuu pääkaupunkiseudulla. Useampi kuin joka toinen työikäinen ulkomaalainen on työtön. Helsingissä oli helmikuussa 1995 yli 4000 työtöntä maahanmuuttajaa. (Väestömuutokset Helsingissä 1985-93. Helsingin kaupungin tilastokeskuksen tilastoja 1995:8, 37-40; Helsingin väestö vuodenvaihteessa 1994/95 ja väestömuutokset vuonna 1994. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tilastoja 1995:9; Helsingin Sanomat 28.9.1995 B1)

Poliisin tietoon tulleen rikollisuuden kehityssuunta Helsingissä on ollut yleisilmeeltään nouseva 1980-luvun puolivälistä 90-luvun alkuun. Vuonna 1985 poliisin tietoon tuli Helsingissä noin 99 000 rikosta, vuonna 1990 133 000 rikosta ja vuonna 1992 113 000 rikosta (vuonna 1991 muutettiin omaisuusrikosten tilastointitapaa). Viime vuosina rikosten määrä on ollut jonkin verran laskussa, 1994 tilastoitiin 101 000 rikosta, mutta 1995 rikosten määrä alkoi jälleen lisääntyä. Eri tyyppisistä rikoksista

omaisuusrikokset näyttäisivät yleistyneen selvästi aikavälillä 1985-1994. Siveellisyysrikosten kehityksessä näkyy äkillinen nousu vuonna 1993. Myös huumausainerikokset ovat kaksinkertaistuneet aikavälillä 1989-1994. Nuorten osuus rikoksiin syyllisistä epäillyistä on noussut Helsingissä aikavälillä 1989-1992. Rikosten selvitysprosentti on laskenut selvästi. 1980-luvun puolivälissä rikosten selvitysprosentti oli noin 80, vuonna 1992 kaikista rikoksista selvitettiin noin 57 prosenttia. (Helsingin kaupungin tilastokeskuksen tilastouutisia 1986:18; Helsingin kaupungin tietokeskuksen neljännesvuosijulkaisu Kvartti 3/1995, 61; Helsingin poliisilaitoksen tilastokertomus 1992; Tilastokeskus. Poliisin tietoon tullut rikollisuus 1989, oikeus 1990:25; Poliisin tietoon tullut rikollisuus 1992; oikeus 1994:5.)

Sosiaalisen ympäristön muutokset esimerkkilähiössä

Tutkimuksessa esimerkkinä käytetylle pääkaupunkiseudun urbaanille miljöölle on ominaista mm. keskimääräistä suurempi työttömyys. Vuonna 1994 työttömyysprosentti oli esimerkkimiljöössä keskimäärin 24 kun se samaan aikaan oli Helsingissä 18. Lähiön työttömistä erittäin huomattava osa, yli 40%, oli vuonna 1995 pitkäaikaistyöttömiä (yli kaksi vuotta työttöminä olleita).

Toimeentulotuen saajia oli niinkään keskimääräistä enemmän. Vuonna 1993 noin 17 prosenttia alueen asukkaista sai toimeentulotukea kun vastaava prosentti koko Helsingissä oli 14. Esimerkkinä käytettävään miljööseen on myös sijoitettu keskimääräistä enemmän ulkomaalaisia: 1995 kahdeksan prosenttia asukkaista kun esimerkiksi koko Helsingissä vastaava prosenttiluku oli viisi.

Betonilähiö erottuu myös väestön koulutustaustan osalta. Väestö on keskimäärin vähemmän koulutettua,

vaikka erot ovatkin pienentyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Taulukko 3. Koulutusaste betonilähiössä (suluissa koko Helsingin kaupungin tilanne) vuosina 1984 ja 1994.

| | 1984 | | 1994 | |
|--------------------|------|------|------|------|
| enintään perusaste | 62 | (49) | 57 | (42) |
| alempi keskiaste | 18 | (15) | 17 | (14) |
| ylempi keskiaste | 15 | (20) | 18 | (26) |
| korkea-aste | 6 | (16) | 8 | (19) |

Kouluttautumishalukkuudessa on yhä edelleen suuria eroja eri alueiden välillä. Kyseisessä lähiössä kaikista 16–18-vuotiaista nuorista vain noin 42% opiskeli lukioissa vuoden 1993 tietojen mukaan, kun koko Helsingissä kyseinen prosenttiosuus oli 58.

Asuntojen hinnat ovat lähiössä ja sen ympäristössä keskimäärin halvimpia Helsingissä (tarkasteltuna suurpiireittäin). Asunnot olivat vuonna 1993 23% halvempia kuin Helsingissä keskimäärin.

Kuvaava esimerkki pääkaupungin alueiden palveluiden eriarvoisuudesta on kunnallinen hammashoito. Samaan aikaan kun eräissä keskustan kaupungin hammashoitoloissa aikuispotilaat pääsevät hoitoon suhteellisen hyvin, niin esimerkkilähiössä odotusaika oli vuonna 1996 yli puoli vuotta. (Helsingin Sanomat 7.6.1996) Helsingin kaupunginosien erilaistuminen näkyy myös kaupunkilaisien viinakoreissa. Esimerkkilähiön Alkossa väkevien osuus myynnistä on jopa 65 prosenttia ja viinien vain 22 prosenttia. Keskustan Alkoissa viinien osuus myynnistä on noin 40–55 prosenttia. (Helsingin Sanomat 4.3.1997)

Betonilähiön työläisyhteiskunnan historiasta kertoo se, että vuonna 1985 lähiön asukkaat olivat tulotasoltaan huomattavasti Helsingin keskimääräisen tason alapuolel-

la. Ero alueen ja kaupungin keskiarvon välillä kaventui kuitenkin lähes olemattomiin 1990-luvun alkupuolella. Tosin kaikkein korkeinta tuloluokkaa edustavia on lähiössä edelleen selkeästi kaupungin keskiarvoa vähemmän.

Kyseisessä lähiössä tehtiin vuonna 1995 noin 30 ryöstöä, noin 200 pahoinpitelyä, pari henkirikosta ja poliisin tietoon tulleita raiskauksia oli kolme. Muut rikosluvut noudattavat yleisiä trendejä, mutta pahoinpitelyiden suuri määrä muodosti selvän poikkeuksen. Lähiössä tapahtui pahoinpitelyitä yhtä paljon kuin Kallion ja Sörnäisten alueella.

Miljöön poliittista ilmastoja luonnehtii keskimääräistä vähäisempi poliittinen aktiivisuus ja keskimääräistä voimakkaampi "vaihtelunhalu". Äänestysprosentti on miljöössä ollut yleensä hieman alhaisempi kuin Helsingissä keskimäärin. Kaikkein passiivisimpia ovat olleet tällaisten miljöiden vähän koulutetut nuoret. Vuoden 1987 eduskuntavaaleissa ikäryhmän 18–24 vuotta työläisten äänestysprosentti vaihteli kyseisen kaltaisissa betonilähiöissä 34–40 prosentin välillä, kun vastaavan ryhmän äänestysprosentti koko Helsingin alueella oli 42 ja koko äänestysprosentti Helsingissä 74. Vuoden 1996 kunnallisvaaleissa äänestysaktiivisuus vaihteli esimerkkilähiön eri äänestysalueilla 35–60 prosentin välillä. Suurten puolueiden osuus äänistä on vähentynyt betonilähiössä enemmän kuin ns. paremmin toimeentulevien alueilla. Uudet yrittäjät, Suomen Maaseudun puolue ja paikallisemmat liikkeet ja yksittäiset ehdokkaat (esimerkiksi Liisa Kulhia) ovat menestyneet tällaisessa miljöössä keskimääräistä paremmin. Myös keskimääräistä voimakkaammat heilahtelut äänestysaktiivisuudessa ja puolueille annatussa kannatuksessa ovat olleet miljöölle tyypillisiä. Tämä kertonee vähemmän vakaasta poliittisesta kiinnittymisestä miljöössä, mikä puolestaan luo mahdollisuuksia keskimääräistä nopeammille poliittisille muutoksille.

Tilastoista ihmisten kokemuksiin ja kokemuksista poliittisiin tekoihin

Taloudellisen laman vaikutukset ihmisten elämälle pääkaupunkiseudulla ja esimerkkilähiössä ovat olleet numeroiden valossa suuret. Monet arkielämän perusasiat ja odotukset eivät enää ole samanlaisia “itsestäänselvyksiä” kuin vielä 80-luvulla. Lama myös eriarvoistaa ihmisten henkisiä ja taloudellisia resursseja sekä elämäntapojen välisiä eroja. Eriarvoistumisen seuraukset heijastuvat myös alueiden eriarvoistumiseen.

Taloudellisen laman vaikutukset eivät suinkaan ole vielä ohi, vaan taloudellinen ja poliittinen “sopeutumisprosessi” jatkuu edelleen. Numerot eivät kerro paljoa myöskään laman ja taantuman sosiaalisista vaikutuksista: siitä, mitä seurauksia lamasta on ihmisten arkielämälle ja elämälle arjessa. On todennäköistä, että lopullinen tili tili laman sosiaalisista ja poliittisista vaikutuksista on vielä edessä. Laman sosiaaliin ja poliittisiin vaikutuksiin yritetään paneutua seuraavassa tukeutuen ihmisten omiin kokemuksiin.

Tulkinta asioista ja asioiden merkityksellistäminen, eli se miten ihmiset lopulta kokevat asioita, ovat tärkeitä ihmisten sosiaalista taustaa ja heidän poliittista tekemistään välittäviä tekijöitä. Kokemuksiin ei päästä käsiksi pelkillä kyselytutkimuksilla, vaan kokemusten kartoittamiseksi tarvitaan ihmisten haastattelemista. Lähiön asukkaiden ja lähiön arkea hyvin tuntevien asiantuntijoiden haastattelut ovat olennaisen tärkeitä linkkejä ja väyliä pyrittäessä ensin selvittämään ihmisten aitoja kokemisen tapoja ja sitten arvioitaessa minkälaisiin poliittisiin tekoihin ja toimintaan kokemukset näyttäisivät viittaavan.

Esimerkiksi Klaus Eder (1993) korostaa kulttuurin kasvavaa merkitystä prosessissa, jossa luokat, ryhmät ja yksilöt muovautuvat kollektiivisiksi ja yksilöllisiksi poliit-

tisiksi toimijoiksi. Hän viittaa kulttuurilla, silloin kun siitä puhutaan yleisessä merkityksessä, mihin tahansa symboliseen ilmaisuun, joka tekee maailmaa, yhteiskuntaa ja itseä ymmärrettäväksi ja mielekkääksi. Kulttuuri sisältää myös symbolisia välineitä sellaisen merkityksen ja mielekkyyden ilmaisemiseksi sekä rakenteellisia malleja, joiden avulla merkityksistä rakennetaan laajempia kokonaisuuksia. Ederin mukaan poliittinen toiminta, se mitä pidetään tärkeänä toiminnan näkökulmasta, halukkuus osallistua jne., määrittyvät entistä enemmän kulttuurisesti, kulttuurin avulla. Määrittymisessä on kyse yhteiskunnallisista ja poliittisista keskusteluista, joissa motiivit muokkautuvat. Ederin mukaan esimerkiksi luokkien merkitys ei ole kadonnut tässä muokkautumisprosessissa, vaan luokat vaikuttavat edelleen laajempiin yhteiskunnallispoliittisiin keskusteluihin. Ederin mielestä luokat erilaisina resurssi- ja merkitysvarantoina muokkaavat ennen kaikkea elämänmuotoja (life-forms), jotka puolestaan sitten vaikuttavat em. keskusteluihin.

Ederin teesin mukaan perinteiset luokat eivät kuitenkaan enää välittömästi “käänny” kollektiiviseksi toiminnaksi, vaan kulttuuri tulkinta-, merkityksellistämisen- ja kokemusmaailmana toimii välittävänä tekijänä yhteiskunnan luokkarakenteen ja kollektiivisen toiminnan välillä. Ederin mielestä voidaan puhua sekä luokkien merkityksellistämisen tapahtuneesta murroksesta että *merkityksellistämisen logiikassa* tapahtuneesta murroksesta. Ensiksi mainitulla merkityksellistämisen muutoksella hän viittaa perinteisen “luokkapolitiikan” kriisiin. “Kriisissä” on Ederin mukaan kyse: (a) katoavan teollisuusyhteiskunnan kriisiytymisestä, (b) siitä, ettei kollektiivinen ja ennen kaikkea yksilöllinen toiminta enää löydä legitimiä perustaa perinteisistä luokista, vaan uudet kiistat (kuten esimerkiksi luonto, naiskysymys ja työttömyys) nousevat kollektiivisen ja yksilöllisen toiminnan uusiksi perustoiksi, ja (c) siitä, että itse luokan mielikuva vaihtelee tai

muuttuu “poliittisten muotien” mukaan. 1960-luvun lopussa ja 1970-luvulla työväenluokka oli tavallaan “muodissa”. Nyt on ehkä kyse uuden keskiluokan noususta. (Eder 1993, 2.)

Kulttuurin merkityksen kasvaminen merkityksellistämisen logiikassa korostaa Ederin mukaan sekä yhteiskunnallisten liikkeiden että yksilöllisten elämänpoliittisten valintojen merkitystä. Eder väittää yhteiskunnallisten liikkeiden astuvan perinteisen “luokkapolitiikan” rinnalle, sillä uudet yhteiskunnalliset liikkeet ovat perinteisiä luokkapolueita selvemmin “kulttuurisia liikkeitä”. Kulttuurisina liikkeinä ne eivät ole perinteisiä luokkaliikkeitä, eivätkä myöskään perinteisessä mielessä puoluepoliittisia liikkeitä, koska ne eivät suuntaudu niinkään valtioon vaikuttamiseen, vaan pikemminkin sosiaaliseen elämään. Kulttuurisesti määrittyvinä liikkeinä ne eivät ole sidoksissa luokkarakenteeseen ja paikallisuuden asettamiin esteisiin. Näiden liikkeiden vahvuus on nimenomaan siinä, että ne ovat elämismaailmallisesti välittyneitä: kyse on tulkinnasta, jonka pohjalta määrittyy itsen oleminen tilanteessa.

Ederin mukaan yhteiskunnalliset liikkeet luodaan tänä päivänä paljolti julkisessa tilassa (the public space), missä liikkeet toisaalta edustavat itseään ja toisaalta liikkeiden kannattajat ja johtajat edustavat liikettä. Liikkeet konstruoidaan entistä enemmän tässä julkisessa tilassa. (Eder 1993, 4) Julkisessa tilassa konstruointi tarkoittaa sitä, että sosiaalisen konfliktin areenat vaihtelevat ja tavallaan nuo areenat täytyy joka kerta “luoda uudestaan”. Areenan luominen tapahtuu yhä enenevässä määrin “julkisessa keskustelussa”. (mt., 179) Kollektiivinen ja yksilöllinen poliittinen toiminta ovat tuon keskustelun seurauksena tulkinta- ja oppimisprosessi, joka pikemmin tuottaa kollektiiviset ja yksilölliset toimijat kuin niin, että toimijat olisivat olemassa jotenkin valmiina tyyliin “työväenluokka itselleen”. Oleminen “valmiina itselleen” implikoi toimijoita, jotka kollektiivisessa toiminnassaan

pelkästään ilmentävät valmista olemuksellista itseään. (s. 47) Mikäli kollektiivinen toiminta todella lähenee Ederin kuvailemaa kulttuurisesti määrittynyttä tulkinta- ja oppimisprosessia, niin tämä tarkoittaa myös sitä, etteivät luokat enää voi olla historiallisia toimijoita niin vahvassa merkityksessä kuin aiemmin. Yhtäältä luokat itsessään ovat kulttuurisesti määrittäviä toimijoita ja toisaalta ne vaikuttavat resurssivarantoina pikemminkin taustalla yhteiskunnallis-poliittisena mahdollisuusrakenteena. Poliittisten valintojen ja tekojen irrottaminen “olemisperustasta” lisää niinkään yksilöllisen poliittisen toimijan vapausasteita. Tällöin hänen valintojaan ja tekojaan ei voida myöskään selittää hänen yhteiskunnallisesta taustastaan tai sosiaalisen olemisen kategorioista käsin, vaan teot “selittyvät” pelkästään hänen omista valinnoistaan ja valintojen logiikasta käsin. Siksi analyysin on edettävä numeroista ja sosiaalisista luokituksista yksilöiden kokemuksiin.

Viite

¹ Tiedot on koonnut VTM Kati Sääksjärvi.

LÄHIÖN KOKEMINEN

Minkälainen oikeastaan on esimerkkitapauksemme pääkaupunkiseudun betonilähiö? Miten sitä pitäisi luonnehtia? Useimmat lähiöissä asuvat ovat ainakin vahvasti sitä mieltä, että julkisuudessa lähiöiden mainetta on mustattu suotta ja väärin perustein.

“Mut tää lähiö on niin paljon tai tän lähiön nimikkeellä ja koko tää ympäristö tässä, niin onhan se mustattu alue ollu lehdissä, ... ett mua alko yhdessä vaiheessa todella ärsyttää, ett lapsille tulee tyhmä tunne, ett tää on todella, me ollaan, me, lapsetkin, ett me asutaan slummialueessa, ... eikä se pidä paikkaansa.” (opettaja, nainen, 60 v.)

“Mutta mitä lehdissä on, niin kyllä lehdet on mollannu tän lähiön esimerkiksi, minusta pahemmaksi, mitä nämä on. Onko siinä, ett täällä on paljon kaupungin vuokra-asutusta tai vuokra-asuntoja, johtuuko se siitä? Kyllä ongelmia on osakepuolellakin ihan, ett ei pitäis mollata, ei missään tapauksessa. ... Se vaikuttaa siinä mielessä, että sillon kun tänne otetaan ja vapautuu asuntoja, niin monikaan ei halua tulla tänne. Ne on lukenu sen lehdestä.” (asukas, nainen, 50 v.)

Lähiön huono maine julkisuudessa saa aikaan sen, että lähiön asukkaat saattavat hävetä siellä asumistaan. Häpeä-

minen johtaa mm. siihen, ettei omaa asuinpaikkaa kovin mieluusti paljasteta. Joidenkin haastateltujen kertoman mukaan puheen kääntyessä siihen, missä kukakin asuu, asiasta puhutaan vähemmän tutuille vain ympärilyöreästi ja kaarrellen. Häpeä on vahva merkki segregoitumisesta ja stigmatisoitumisesta. Identiteetin vahvistaminen edellyttää häpeän voittamista.

Toisaalta ihmisten käsitykset oman lähiön luonteesta menevät ristiin näkökulmasta, vertailukohteesta ja ihmisten arvostuksista ja kokemuksista riippuen. Yhtä ”oikeaa” luonnehdintaa lähiön todellisuudesta tuskin voidaan esittää; ristiriitaiset käsitykset ja tulkinnat kertovat todellisuuteen itseensä liittyvistä jännitteistä.

Esimerkkinä käyttämämme betonilähiötä luonnehditaankin haastatteluissa monin eri tavoin. Lähiön myönteisinä asioina korostetaan useimmiten luonnon läheisyyttä, väljää rakentamista, nykyistä palvelutasoa, hyviä liikenneyhteyksiä ja sitä että ihmiset tällaisessa miljöössä vielä välittävät toisistaan.

“Tää on harvaan rakennettu. Täällä on luontoa paljon talojen välissä. ... Musta tää on erittäin hyvä verrattuna uusiin alueisiin, joissa tehokkuusluvut on paljon suurempia.” ... Mä kaiken kaikkiaan pitäisin tätä alueena, joka ei varmasti poikkeaa paljon muualta. Näitä samantyyppisiä ongelmia on joka paikassa. Ei tää mun mielestä oo mikään varsinainen ongelma-alue kuitenkaan.” (mies, 45 v.)

“Musta tällä on ihan suotta huono maine, ainakin tänä päivänä. Ja kun kattoo, miten siisti tää noin alueena on ja eikä tää kovin typerästi oo rakennettu.” (mies, 55 v.)

Toisten luonnehtiessa lähiötä ihan mukavaksi paikaksi ja ”keskiluokkaiseksi mestaksi”, jotkut toiset tulkitsevat lähiötä huomattavasti ristiriitaisemmin ja näkevät siinä jopa slummimaisia piirteitä.

“Esteettisesti tää on hirveä. Sosiaalisesti hirveä. Kulttuurisesti hirveä. Mut täähän on pelkkää kliseetä tämän juttu. Täällä on paljon hyviä puolia. Täällä jotenkin ihmiset välittää toisistaan, vaikka ongelmia on. Ja on mun mielestä asuntopoliittisesti asutettu ongelma-
perheitä ihan selvästi tänne. ... siellä on hyvin paljon ulkomaalaisia ja toimeentulotukiasiakkaita ... Tää on tyyppillinen 60-luvun lähiö. Emmä tiedä, onko tää mainittaan parempi vai huonompi. ... Emmä itte täällä asuis.”
“Varmaan tää lähiömäinen elämä tai hevosenuudessa oleminen satelliittikaupunkina, palvelujahan täällä varmaan on riittävästi, kun niihin tottuu, ett niitä muka on riittävästi. Mut ei mun mielestä täällä oo riittävästi. ... Kyl se aika onnetonta on, jos on tottunut toisenlaiseen. Ei oo mukavia kahviloita, ei voi istuskella missään, kun kaikki on pubimaista, jotain örisijöitä...” (nainen, 40 v.)

“Semmosta ei hyväksytä tai semmosesta ei puhuta, ett Suomessa ois slummeja tai Helsingissä, koska ihminen ajattelee aina sen mukaan, vertailee, ett, no Amerikassahan slummeja on. Onhan se selvä, että ne on vielä pahempia, koska siellä yhteiskunta muodostaa semmosen kilpailun, ett nehän on hirveitä paikkoja. Niin sen takia ei kuvitella, että meillä ois jossain suhteessa sama juttu. Vaikka se on. Se on selvä asia, että slummeja on, mut niitä verrataan kaikkein pahimpaan eli sillon voi sanoa, ett eihän tää oo mitään. ... Sit kun tulee keskustaan ja näkee kauniita taloja, niin sit on niinkun hoh. Sitten oppii uutta ja tajuaa, missä slummissa sitä on ollukkaan. ... Jälkeen päin ajateltuna se kaikki ympäristö, se on niin helvetin rumaa, semmosta bunkkeria. ... Sehän on se moka justiin ollu pääkaupunkiseuden slummeissakin, ett eihän siellä oo mitään toimintaa. Ei oo tehty vapaa-ajanviettoa kadulla ja asuinympäristössä miellyttäväksi.” (mies, 30v.)

“No hyvä puoli on, se mitä eniten kaippaa kun ei enää asu siellä, on se luonto, semmoinen meren läheisyys ja muut. ... Lenkkeilyn ja vapaa-ajanvieron kannalta se on kyllä eh-

dottomasti paljon parempi kuin tää nykyinen asuinpaikka. No huonoja puolia, ehkä se että se on niin tiukkaan rakennettu ja vielä rakennetaan. En tiedä, onko se nyt sitten huono puoli että siellä on tosiaan niin hirveesti ulkomaalaisia. Että tavallaanhan se niinkun ... ehkä tekee sitä jotenkin rauhattommaksi tai silleen. Ja työnkin kannalta, se että siellä on paljon ulkomaalaisia, sehän vaikeuttaa sitä hirveesti, sitä työn tekemistä, koska siellä on niin paljon niitä semmosia erikoistapauksia ja just ulkomaalaisia joilla on kaiken maailman juttuja.” “Ehkä se että kun siellä on niitä ulkomaalaisia, niin se kulttuuri-nen se ... jotenkin vaikee sitten toimii niiden ihmisten kanssa kun ei ne välttämättä halua niinkun sopeutua siihen tähän suomalaiseen systeemiin ja sitten ... ehkä se jotenkin, onko se sitten vaan mulla, mutta kyllä mua ainakin silleen pelottaa että kun on paljon ulkomaalaisia, niin ei sitä oikein uskalla kauheen myöhään esimerkiksi ulkona liikkua yksinään.” (entinen asukas, nainen, 28 v.)

Suurin kritiikin ja pelon kohde on slummiutumisen uhka. Uhkaa luonnehdittiin eri tavoin.

“Kyllä mulla on Ruotsin jotkut alueet tullu mieleen tässä välillä. Ei se nyt tietysti ihan mahdottomuus oo, että tää tilanne tästä menis ihan hyvinkin, mutta jotenkin, kun toi uusi alue alko tulla ja hirveesti ulkomaalaisia, niin ehkä siinä tulee semmonen, ett tietää aika paljon ehkä (naurahdus), ehkä vähän liiankin paljon välillä, niin sitten voi ... ja sit tää työttömyys. Kun ne kasaantuu samalle alueelle.” (nainen, 60 v.)

“Toivottavasti ei slummiudu. Mä pelkään, että tää slummiutuu. ... Nyt kun mä oon ollu tällä alueella, jotenkin tuntuu, ett se on ihan totta, ett ... Helsingin kaupungin toimesta slummiutetaan joku alue. ... Mut kun ne köyhiä, suomalainen, ihan sama on täällä meidän lapsilla, ett saakeli, noi tulee viemään meidän rahat. Just syrjäytyneiden ja vähävarasten ihmisten ainut yksinkertainen kannanotto ja johtopäätelmä tästä, ett mitä ne ul-

komaalaiset meille tekee. ... Varmaan tulee jengitappeluja. ... Kyl mä luulen, että tässä ristiriidat koventuu entises-tään, jos tää asutuspolitiikka täällä jatkuu. Nää talot vois saneerata ja jotenkin, emmä tarkota, ett tän tarttis keskiluokkastua, vaan että ihmisille vois tehdä kaunista ympäristöä, niin ne alkas huolehtimaan siitä ja siitä tulis kodikas ja silloin ois yks paskanhailee asuuks naapurissa ulkomaalainen vai ei. Kyl esteettisyydellä on kauheen suuri merkitys. Ja että tää lähiö tulis paikaksi, ett se ei ois vaan asumalähiö. On kauheen tärkeetä, ett ihminen on jostakin kotosin.” Jos ihmisillä on kaunis ympäristö, niin ne alkaa huolehtia siitä, mä uskon siihen. ... Kyllä mä uskon siihen, että jos kaikki paikallistetaan ja tulee semmosia elämyksiä, niin kyl on paljon kivempaa asua ja ihmiset kun tuntee toisensa talossa tai taloyhti-össä, niin kylhän sosiaalinen kontrolli pelaa. Se pitä saada, että tää alue on asukkaiden hallussa, niin sillohan se kontrollikin on hallussa. Jotkut tän alueen taloista on ihan tyylikkäitä, hyvien arkkitehtien piirtämiä. Mut se, että ne ei oo kortteleina. Sosiaalinen kontrolli on aika huono, jos on tämmönen blokki vaan.” (nainen, 40 v.)

“Ainakin ne on kaikki osattu sinne viedä, vanhat virheet. Paljon vuokrataloja samaan paikkaan, samantyyppisiä perheitä samaan paikkaan. Perustoimeentulolla toimeentulevia tai osa on toimeentuloasiakkaita, etteivät oo töissä ja sitten sinne kasataan joka kolmas pakolainen vielä, mitä pääkaupunkiseudulle tulee. Se on ihan täys slummi. Ei tietenkään pastelliväri talon seinässä riitä.” (erityisnuorisotyöntekijä, mies, 35 v.)

Vaikka kyseinen betonilähiö on joidenkin mielestä slummi, niin esimerkkimiljöö ei ole missään tapauksessa amerikkalaistyylinen slummi, josta haluttaisiin vain pois. Lähiö on miljöö, johon on totuttu ja jota saatetaan pitää myös esteettisesti kauniina. *Lähiöön ja siellä elämiseen liittyy paljon optimismia*, joka ilmenee mm. halukkuutena muuttaa takaisin lähiöön.

“... sosiaalinen nousu on se, ett ne pääsee pois täältä, mut hirveen moni muuttaa takasin. Täällä on vanhoja oppilaita, jotka on tehny tän. Ett me muutetaan pois, mut sit ne palaa takasin. Jotain kummallista siinä on, että täällä asuu jo kolmatta sukupolvea lapsinensa.” (opettaja)

Edellä kuvatun kaltaiset erilaiset näkökulmat, tulkinnat ja odotushorisontit pätevät myös lähiön tulevaisuuden suhteen:

“Mä luulen, ett tää lähiö tulee olemaan entistä parempi 10 vuoden kuluttua. Mä oon sitä mieltä, ett tulee tapahtumaan muutoksia parempaan suuntaan. Aluetta varmasti kehitetään.” (kaupungin omistamien vuokrataloyhtiöiden työntekijä)

“Mä voisin ihan hyvin asua täällä. Mä viihdyn ite tällä alueella hirveesti just, koska tässä on yhteydet hyvät ja luonto on lähellä ja palvelut hyvät. Kuitenkin tässä on jotain semmosta, kun tää ei oo ihan uusi alue, niin siinä on myös jotain semmosta, kun täällä rupeaa olemaan omaa historiaa. (asukas, nainen, 25 v.)

“Ei tunnu mahdottomalta (naurahdus). Kyl mä viihdyn siellä. Kyl mä voisin asuu siellä kuin kauan vaan.” (asukas, nainen, 18 v.)

“... Mä sanon ihan suoraan, ett tää on varmaan slummi, jossa asuu eri kansallisuuksia (naurahdus). Vähän samalla lailla kun on Ruotsissa jotkut alueet, joille on tehty ihan nää samat virheet, mitä nyt tehdään tällä hetkellä, ett tietyille alueille asutetaan heikoimmin toimeentulevat, ulkomaalaiset ja ne joita ei haluta sinne, missä asuu (naurahdus) paremmin toimeentulevat ihmiset. Sinne tulee ihan samoja.. Mun näkemys on, että täällä tapahtuu kurjistumista ja tulee ristiriitoja ja ongelmia, mitä on sellaisella alueella, missä on moniengelmaisia ihmisiä ja eri kulttuureista kotosin olevia ihmisiä. Ne samat ongelmat on meillä edessä.” (opettaja)

Lähiön ongelmat ovat liittyneet varsinkin aiemmin sen rakentamiseen “tyhjältä” moderniksi työläisyhteiskunnaksi. Nyt ongelmat johtuvat paljolti siitä, että taloudellinen lama jälkiseurauksineen vavisuttaa modernin työläisyhteiskunnan perusrakenteita.

Isossa lähiössä tarvitaan jonkinlaisen sosiaalisen rakenteen syntyminen ja vakiintumiseen noin kymmenen vuoden aika. Osa sosiaalisen rakenteen vakiintumisesta on sosiaalisen miljöön homogenisoituminen: tässä tapauksessa muutos keskiluokkaisesta selkeämmin työväenluokkaiseksi asuma-alueeksi:

“...niin sillon aluksi hetise oli enemmän keskiluokkanen juttu. Ett sinne muutettiin, ett myöskin jotkut pankinjohtajaperheet Mut ne muutti sit ehkä aika äkkii sieltä pois jonnekin muualle. Ett se ois työläistyny tää paikka sit.” “Sit kuitenkin, vaikka kaikki sekotetaan aluksi, sit kuitenkin kaikki ihmiset, jotka haluu muuttaa pois ja pystyy muuttamaan, ne muuttaa Ett kuitenkin aina ihmiset hakee sen oman vertaisryhmän sit jollakin tavalla.” (mies, 33 v.)

Tärkeä merkitys sosiaalisen rakenteen muotoutumisessa on väestöpohjan vakiintumisessa.

“Mulla on se käsitys, että ihan normaalia on, ett asuinalue, talo, aika tekee siinä tehtävänsä eli kun siinä yksi sukupolvi kasvaa, niin siinä tapahtuu tietynmoista juurtumista ja seestymistä.” (lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

“Se, joka on nyt täällä alle kolmekymppistä väkeä, joka on siellä oikeestaan koko elämänsä asunu, niin kyllähän ne on sosiaalistunu tähän ympäristöön ja ympyröihin. Mun mielestä se sopeutumisen aste on ilman muuta, kyl aika tekee tehtävänsä. Kyl ne aika pitkälle haluaa siellä asua.” (lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Esimerkkinä käyttämässämme pääkaupunkiseudun lähiössä sosiaalisen rakenteen synnyttäminen ja rakenteen vakiintuminen tapahtuivat paljolti jo 70-luvun lopulla. Nyt on kyse uusista haasteista asukkaiden vaihtuessa, kun aluetta rakennetaan lisää ja ulkomaalaisten määrä lisääntyy. Syntyykö näiden seurauksena uusi murros sosiaalisessa rakenteessa?

Lähiön ongelmat ovat erityyppisiä eri vaiheissa: silloin kun lähiö syntyy (a), ja silloin kun se ei vakiinnu ns. "normaaliksi" asuntoalueeksi (b). Puhuminen jostakin "normaalista" on tässä yhteydessä tietysti pulmallista. Yhtäältä voidaan kyseenalaistaa puhe ja olettamukset jostakin normaalista ikään kuin todella olisi olemassa jokin kaikille yhteinen mittari, jonka avulla voitaisiin yksiselitteisesti määritellä normaalin ja epänormaalin kriteerit. Toisaalta hyvin useat haastatellut kuitenkin eksplisiittisesti tai vähintäänkin implisiittisesti käyttivät tätä erottelua siten, että he nimesivät lähipiiristään asioita kuten esimerkiksi varastelu, vandalismi, häiriöt ja rasistinen käyttäytyminen, joiden laajamittaisuus toimi ikään kuin normaalin ja epänormaalin rajaamisen kriteerinä. Tällaisten ilmiöiden poikkeuksellinen laajuus koettiin häiriöksi ja arkielämää haittaaviksi ilmiöiksi, ja tällaisten kielteisten ilmiöiden ja kokemusten jatkumista ei pidetty "normaalina".

(a) Perusongelmia syntyvaiheessa haastatellut kuvasivat seuraavasti:

"... mutta kyl kai se sellanen liian nopeasti rakennettu paljon ja kerralla vieraita ihmisiä toisillensa, niin syntyy ne ongelmat." "niin ennen kuin se vakiintuu se asujaimisto, siellä syntyy kaikenlaisia ongelmia." (asukas, nainen, 55 v.)

"Sillon kun minä muutin, niin minä sanoin, että oijoi ja voivoi. Se oli hurjaa.. Ensistäänkin se jo, ja oon edelleenkin sitä mieltä, että tämmösiä valtavia taloja ja lähekkäin ei pitäis missään tapauksessa jatkaa rakentamis-

ta, ei missään tapauksessa. Nää on liian suuria. Mut sillon, vuonna -71, kun tääkin on valmistunu, rakennettiin hirveellä vauhdilla, ihmisiä laitetaan paljon. Ja sit kun tulee tämmösiä isoja talorykelmiä, niin sinne tulee ongelmaperheitä, sinne työnnetään ongelmia. Ja on ilman muuta selvää, ett ongelmaperhe, ongelmaihmiset löytää aina toisensa. Meillä on ollu todella hirveen rauhatonta, sillon oli. Minä muistan, kun mekin muutetiin tähän, meillä oli lapset sen verran pienempiä, niin meillä oli asukkaista koottu semmonen partio perjantai ja lauantai. Se oli kerta kaikkiaan semmosta touhua, ett tuntu, ett ei siitä selviä mitään. ... Meidänkin perhe jo ajatteli yhdessä vaiheessa, ett tästä ei tuu mitään, ei tästä tuu mitään. Mutta nythän täällä on, mä sanon, ett emmä täältä lähde mihinkään. Joka tapauksessa mä en kotoani lähde mihinkään. Se on semmonen asia, ett jos lähtee täältä ongelmia pakoon, voi tulla seuraavassa talossa vielä hullummat ongelmat. Minä tykkään asua täällä.” (asukas, nainen, 50 v.)

(b) Onko alue jo käynyt pahimmat synnyintuskansa läpi varsinkin kun lähiön rakennetta tiivistetään uudisrakentamisella ja lähiön viereen on alettu rakentaa uutta lähiötä?

“No kyl mä luulen, ett tämä lähiö on ne käyny, mutta siellä on vaan niitä sosiaalitoimiston asuntoja mun nähdäkseni niin paljon. Elikä sinne yhteiskunnan taholta ajetaan ihmisiä, joilla on ongelmia ja sit se taas aiheuttaa, ett kun on liian paljon sosiaalisesti ongelmaisia ihmisiä ahdettu yhdelle alueelle, se aiheuttaa passiivisuutta ja alistuneisuutta myöskin niissä muissa ihmisissä, jotka siellä alueella on, koska ne yhteiskunnalliset ongelmat on siellä joka päivä nähtävillä hyvin nopeesti. Päivästä toiseen, viikosta toiseen, kuukaudesta toiseen, vuodesta toiseen sä näät ne ongelmat siellä koko ajan ja niille ei mitään tapahtu, päinvastoin ne lisääntyy, koska sinne lykätään lisää ja lisää ihmisiä. Etenkin kaupungin vuokra-asunnoissa tapahtuu se, ett kun niitä rupeaa olemaan tarpeeksi niitä sosiaalitoimiston asuntoja, niin ne tavalliset vuokralaiset siirtyy muualle ja asunnot jää tyhjäksi ja kun ne jää

tyhjäksi, niitä kaupataan yhä edelleen sinne sosiaali-toimistoon, koska se on varma vuokranmaksaja. Kiinteis-töyhtiöt tekee näin, ett ne kauppaa lisää asuntoja sosiaali-toimistolle, koska sosiaalitoimistolta tulee aina vuokra. Tyhjästä asunnosta ei saa vuokraa. Ja sitten sinne tulee näitä tämmösiä, se slummiutuu se alue ja mä luulen, ett tässä lähiössä on käyny erityisesti näin. Ja siitä sitten taas aiheutuu se, että kyllä se varmasti näkyy apatiaana, että sinne sitä apatiaa niinkun yhteiskunnan taholta oikein tuupataan.” “Elikä sinne tuupataan vielä ulkolaisia sen takia lähinnä, ett kun sieltä tyhjentyy kaupungin vuokra-asuntoja, kun ihmiset haluais sieltä pois ja niihin ei kukaan muu tilalle mee kun se ulkolainen, joka ei edes tiedä, mikhä se pannaan, se joutuu sinne menemään, niin sinne laitetaan paljon ulkolaisia. Ja se on ärsyttävää ja sillon pääsee rasistiset mielipiteet.” (asukas, mies, 33 v.)

“Se pahin vaihe oli ohi jo. Se alko siitä tasaantumaan, mutta nyt on tullu niin paljon asukasta lisää tähän alueelle ja kun on palveluita vähän. Kaupassakäyntikin alkaa olla jo pulma, kun siellä on niin hirveesti marketissa väkeä.” (asukas, nainen, 45 v.)

“Tällä hetkellä mulla on semmonen tunne, ett mä haluaisin pois (naurahdus). Mä oon kyllästyny just siihen rakentamiseen. Sinne vaan rakennetaan ja kaikki se metsä ja kaikki kun lähtee pois. Mä en kestä semmosta kivikylää. ... Koko ajan vaan, kaikki se luonto, mitä siellä on ollu, niin sitä vaan raivataan enemmän ja enemmän pois. Ei siellä oo kiva enää, varsinkin kun koiran kanssa, tieätsä, kävelee tuolla.” (asukas, nainen, 25 v.)

“Tää lähiö on sikäli ongelma, että on tullu paljon uutta siihen liepeille. Ne kasvukivut meni ohitse, mut ne tuli taas takas.” (erityisnuorisotyöntekijä)

Lähiön rakenteen ensimmäisestä vakiintumisesta lähtien miljöön työläisyhteiskunnallinen habitus on ollut keskeinen osa lähiön identiteettiä. Tämä näkyy selvästi jopa

nuorten tulkinnoissa. 1970- ja 1980-luvuilla lapsuutensa lähiössä viettäneet nuoret toivat varsin voimakkaasti esiin sosiaalisen erottautumisen merkityksen. Lähiön arjessa erottautuminen kulki tavallisesti asuntoalueen ja asumismuodon mukaan: sen mukaan asuttiinko kaupungin vuokratallossa vai vakuutusyhtiön tms. vuokratalo-yhtiössä vai rivitalo- ja omakotialueella. Kyse ei ole tietenkään pelkästä asumistavasta, vaan siitä minkälaisia kulttuurisia arvoja ja asennoitumisia asumisen arveltiin heijastavan. Miljöissä oletettiin arvostettavan eri seikkoja. Erot ilmenivät tavoiteltavien asioiden erilaisessa arvottamisessa, erilaisissa käyttäytymismalleissa, erilaisessa kouluttautumishalukkuudessa, koulun ystäväporukoitten muodostumisessa jne. Koulun ja miljöön välistä kulttuurista ristiriitaa eräs opettaja kuvaa seuraavasti:

“Jotenkin tän koulun edustaman kulttuurin ja tän ympäristön välillä on kuilu. Täällä ei sillä tavalla kulttuurisesti varmaan arvosteta koulutusta. Naimisiin vaan ja töihin (naurahdus). ... Sit tää kulttuurinen ristiriita, kun kattoo täältä koulusta. Kotona ei kannusteta lasta käymään koulu. Se on tyhjänpäiväinen asia, ett en minäkään käyny tai jotain.” (opettaja, nainen, 40 v.)

Asumismiljöö heijastui myös ystävyysuhteisiin siten että tavallisimmin oltiin yhdessä oman taloyhtiön ja “samanlaisten” kanssa.

“Paikalliset asukkaat tiesivät, missä on vakuutusyhtiön omistamia taloja ja missä on kaupungin. ... Siinä on joku semmonen juttu, ett ne on varakkaampia sitten ne. ... Ja sitten kun ite oli duunariperheestä, niin kaupungin taloon, se oli luonnollista. Sitten ne oli erilaisia ne ipanat. Siitä synty semmosta, yleensä ne ei tuu keskenään toimeen. ... Tietysti ne kokee olevansa parempia, kenellä on omistusasunnot. Ne tietysti haluaa vittuilla siitä niille kaupungin talolaisille, että köyhät tai jotenkin se ilme-

nee näin. Ja tietysti ne toiset vihaa niitä rikkaita.” (mies, 30 v.)

Yksi työväenluokkaisuuden paradokseista oli siinä, että nimenomaan “proletaariset nuoret mies-voittajat” olivat loppujen lopuksi suurimpia “häviäjiä” tällaisessa miljöössä:

“Eli tavallaan ne voitattajat on just ne kaikkein pahimmat tyypit. Ne oli etunenässä, ne oli tavallaan voittajatyyppejä, mut tommosessa yhteiskunta..., siellä sosiaaliluokassa voittajat tavallaan delaa. Se on ekana menossa, kaikkein pahimpana. ... Tommosessa yhteiskuntaluokassa voittajat tavallaan delaa, koska se on kuolemaan vievää se, missä pitää pärjätä.” (mies, 30v.)

Edellisen haastateltavan kuvaamasta alakulttuurista erotautuvaa asennetta kuvaa toinen nuori mies seuraavasti:

“Ei pitäs pahaa puhua, mut kyl mä sanon näin, ite aina vuokra-asunnossa asuneena, niin mä en muuttas esimerkiksi kaupungin vuokra-asuntoon. ... Ne on ollu aikamoiisia kriisipesäkkeitä ja se justiinsa, ett kun sinne on tavallaan kaikista asosiaalisimmat tapaukset kerätty, niin se tekee sen, että siellä on häiriöhommaa ja tällästä. Nää on just semmosia alueita, missä on paljon kaupungin taloja. Vaikka meillä oli vaan aravavuokratalo, Suomi-Salaman vuokratalo, niin mun mielestä asujarakenne oli paljon laajempi. Kaiken maailman ammattiluokat ja sosiaaliryhmät edustettuna siinä talossa. ... Niin ihmeellisesti kun se tuntuukin. Mun kavereista tai ystäväpiiristä ei oo ketään jääny deekikselle tai sillai ...” (mies, 32 v.)

Kaiken kaikkiaan monen nuoren käsityksiä omasta asuinalueesta ja omasta paikasta yhteiskunnassa luonnehtii eräänlainen arkinen realismi. Yhteiskunnalliset ja sosiaaliset erot aistitaan varsin tarkasti. Samoin oma asema hahmotetaan erojen ja yhtäläisyyksien kautta. Realismin tuloksena omasta asuinalueesta mahdollisine puutteineen-

kin saattaa muodostua perusta omalle identiteetille. Lähiöläisyys voi määrittäytyä sosiaalisena ja henkilön omana identiteettinä seuraavaan tapaan: ‘Me ollaan tätä, mutta tämä on ihan hyvin kuvio ja paikka asua. Emmä halua muuttaa pois täältä.’

Kysymys: Ryhmittäivätkö ihmiset esimerkiksi elämäntyylin mukaan? Vastaus: “Emmä oikeestaan tiedä. Mä luulen, että aika paljon asuinympäristön mukaan. Sillon, mä muistan, siellä missä on kauheesti kaupungin taloja ja vähän huonompaa perhettä, siellä oli aivan oma porukansa ja (naurahdus) niitä pelkäs kaikki. Ne oli vähän rajuja, jotka tykkäs mennä ja olla ja lyödä, paukauttaa miten tyk..., ikinä mieleen tuli. Marketilla oli toinen porukka. Ne oli, näin mä oon ymmärtänyt, joko kaupungin taloista tai vähän rikkaampien kakaroita, jotka teki vähän ... Ne oli kaks semmosta, jotka otti aika hyvin yhteen, joita sit kartettiin me (naurahdus).” (nainen, 18 v.)

Oman lähiön yläasteen ilmapiiriä haastateltava kuvasi seuraavasti: “Mutta siellä ei ollu muuten sillai ryhmiä, että kaikki oli kaikkien kanssa. ... Jotenkin ne oli, tuntu, paljon sosiaalisempia.” Tilanne muuttui toiseksi haastateltavan jouduttua naapurialueen yläasteelle: “Musta jotenkin tuntuu ... Tai mitä mä kattelen omaa luokkaani, millä mä olin, niin jotenkin tuntuu, että ne siltä suunnalta, näitä omakotialueen vähän rikkaampaa tai omaa hienoa piiriänsä. Mä en sillä tavalla viihtynyt. Oli siellä muutama hyvä kaveri, että sillä tavalla viihdyin, mut taas jos koko luokalta kattos, niin ei se kyllä kauheen mukava luokka ollu ... Meidänkin luokka oli pieniä piirejä, ryhmiä täynnä. Jokaisella oli pari omaa kaveria, kenen kanssa oli. Musta jotenkin tuntuu, että kaikki on semmosia ... Tai mikä mul jäi oman ikäsistä luokkatovereista, että kun niillä on vaan ne omat tietyt ylhäiset kaverinsa ja katotaan vähän, miten itte on hyvä ja muut tulee perässä, jos tulee.” (nainen, 18 v.)

Omaan miljööseen tottuminen ja siihen kiinnikasvaminen saattaa ulottua esteettisen kokemuksen alueelle asti. Oma miljöö ja arkkitehtuuri koetaan kauniiksi ja muunlaista miljöötä saatetaan vieroksua.

“Joo, pidettiin omista kiinni, omien puolta. Emmä tiedä, liittyyks siihen mitään. Se on vaan niin. On koko ikänsä siellä asunu. Emmä ehkä osais kuvitella asuvani jossain Vuosaarella. Mä oon jotenkin aina inhonnut niitä ihmeellisen näkösiä taloja (naurahdus), mitä siellä on. Kyl se on se tää lähiö. ... Se on tuttu ja turvallinen. Tietää mistä löytää tarvittavan.” (nainen, 18 v.)

Lähiön työläisyhteiskunnan perinne näkyy yhä edelleen kuten eräs haastateltu opettaja hyvin osuvasti kuvaa:

“Nyt mä puhun tästä yhdyskunnasta ja tästä koulusta, niin kyllä tää koulun arvomaailma on edelleen valtakulttuurin arvomaailma. Tää siirtää meidän opettajien ikästä (naurahdus) kulttuuria sukupolvelta toiselle. Kyl joskus tuntuu, ett ... Varsinkin kun tämmösellä alueella ne arvot kotona on aivan erilaisia kun mitä tää koulu yrittää tunkea ja tietenkkin paluumuuttajien kanssa, mutta samoin suomalaisperheiden kanssa, jotka asuu meidän alueella, niin kyl se kulttuuriristiriita on aikamoinen. Ja koulu edustaa valtakulttuuria, josta pidetään kynsin hampain kiinni. ..Koulu vois muuttua. Koulussa pitäis olla muita vaihtoehtoja. Esimerkiksi tällä alueella se, sanotaan, että jos ei kodista saa mitään tukea opiskelulle, siis akateemisille opinnoille ja kodissa arvostetaan vaan käden taitoja, esimerkiksi, niin tää kouluhan on aivan väärä paikka semmoselle oppilaalle, vaikka se ois kuinka älykäs. Eli tämmönen lahjakas köyhän perheen tai kouluttamattoman perheen lapsi ei välttämättä menesty koulussa. Se on aivan selvä juttu ja varsinkaan, jos siinä on päihdeongelmaa tai jotain muuta, työttömyysongelmaa. Se lapsi pian laitetaan töihin. Se on silleen, ainakin varmaan ennen on ollu. Tämmönen kulttuuriristiriita on vielä

olemassa. Keskiluokkanen lapsi, vaikka ois vähän keskitasoa lahjottamampikin, menestyy, koska niitten kotona puhutaan samaa kieltä kun tää koulu edustaa. K: Koulussa voisi olla erilaisia vaihtoehtoja? H: Mun mielestä koulussa pitäis jotenkin muuttua tästä akateemisuuden arvoistamisesta. Ett joku on hirveen hyvä sosiaaliset taidot, jollain meidän lapsella ja joku osaa käsitöitä hirveen hyvin, niin miksei sitä kannusteta siinä. Mutta saakeli se ruotsi ja matikka, jos ei niistä välttämättä saa sitä vitosta, se on luokalla heti. Se on leimaamista, että ihan yhtä tärkeätä on osata tehdä käsitöitä kun ruotsiakin. Mun mielestä. Lapsen täytyy saada niitä onnistumisen kokemuksia ... Koulussahan kilpailutetaan ihmisiä. Se on ihan selvä. Jotkut menee lukioon ja jotkut on huonompia, kun ne meneekin kampaajiksi. Se on raivostuttavaa mun mielestä. No, mä nyt rupeen paasaamaan, mut kyl koulun on muututtava ja yhteiskunnan muutenkin on muututtava. Jos joku haluaa.. ett on pajakoulua, on erilaisia versioita koulusta eikä käydä täällä joka helvetin päivä kahdeksasta kolmeentoista tai kahdeksaantoista. Miksei voida tehdä joskus jotain kivaa, josta kaikki tykkää. Onks tää pakko olla niin kauhean tylsää.” (opettaja)

Modernin työläisyhteiskunnan suurin haaste tänä päivänä on rakenteellinen joukkotyöttömyys. Ei olekaan ihme, että betonilähiössä suoritetuissa haastatteluissa useat haastatellut pitivät miljöön yhtenä keskeisimpänä ongelmana nimenomaan työttömyyttä. Työttömyyttä ja sen kerrannaisvaikutuksia erityisesti nuorten elämälle luonnehtii kuitenkin parhaiten henkilö, jota haastateltiin Roomassa vastaanlaisessa miljöössä. Roomalainen informantti muotoilee tämän asian ehkä iskevimmän; logiikan allekirjoittaisivat useat suomalaiset haastateltavamme. Informanttimme kuvaa erään Rooman lähiön tilannetta seuraavasti:

Alueelle on rakennettu uusia suuria kerrostaloalueita ...
“näillä alueilla ei ole mitään rakenteita paitsi seurakun-

ta”..... “Rakenteet (sosiaaliset suhteet) eivät ole samoja kuin 70-luvulla ja vielä 80-luvun alussa. Nuoret eivät niitä enää tavoita Nuorilla on nyt mielessä vain jalkapallo-seurat Roma ja Lazio ja meno diskoon. Ne ovat huudossa olevia kulttuurisia ilmauksia.” Nuorten ongelmina lähiössä ovat erityisesti työttömyys ja huumeet. “Ongelmat liittyvät kasvavaan työttömyyteen, tuotantorakenteen kaventumiseen. ... Työ on kuitenkin jotakin mikä ihmisen luo ihmiseksi. Se antaa hänelle arvoa, saa tuntemaan itsensä tärkeäksi. Se liittää hänet osaksi yhteiskunnan verkostoa. Ilman työtä ihminen ja erityisesti nuoret marginalisoituvat.” ... “Tällä kaikella on vaikutuksensa myös sosiaaliin suhteisiin, sillä nuoret eivät enää usko mihinkään, heillä ei ole viitekehyksiä, normeja eivätkä he tule järjestöihin.” “Voidaanko enää puhua jostakin kollektiivisesta identiteetistä tai kuulumisesta johonkin?” ... “Kun pistetään yhteen 2000 ihmistä, jotka eivät ollenkaan tunne toisiaan, joilla ei ole yhteisiä arvoja, niin syntyhän ristiriitoja.” Kyseisessä Rooman lähiössä haastatellun kuvaama arvottomuus johti mm. siihen, että “jotkut jopa kävi hajottamassa kirjaston ottaen mukaan mitä halusivat.”

Suomessa ei suinkaan olla ainakaan vielä “näin pitkällä”, mutta yllättävän monessa suomalaisessa betonilähiössä suoritettussa haastattelussa samantyyppinen kytkentä nuorten työttömyyden ja väitetyin arvottomuuden välillä tuli esiin. Eräsikin lähempänä keski-ikää oleva haastateltu tiilitti tuntojaan seuraavasti:

”...nykyään on paljon arvottomuutta” ... “Myös itse pärjäämisen arvo on kadonnut: se että itse pärjää omalla työllä, niin sekään ei ole tänä päivänä sellainen arvo, että onhan tänä päivänä kuitenkin vielä niitäkin työttömiä jotka laskee ettei kannata mennä töihin.” “Tämän päivän nuorilla ei ole mitään päämääriä.” ... “Nuoria kiinnostaa oma hyvä olo, ne kiertelee, soittelee, kuluttaa aikaa.” “Nuoret huutelee bussissa, että ootte tyhmiä kun menette töihin.”

Rakenteellinen suurtyöttömyys tuo mukanaan myös moraalisen haasteen: siirtymän “työntekoyhteiskunnan normeista” (erään haastatellun sosiaalityöntekijän käyttämä ilmaisu) työttömyyden yhteiskuntaan. Tällaisen kehityksen haasteet ja sisäiset ristiriitaisuudet tulivat selvästi esiin monissa haastatteluissa.

K: Ovatko arvot ja moraali muuttuneet 80-luvun alusta?
H: “Ehkä sillä tavalla, että mun mielestä vielä sillon aikoinaan työ oli jokaiselle tärkeä homma. Työt hoidettiin, mut nyt taas näyttää vähän tällaselta, että ne ketkä on jo tarpeeksi kauan ollu työttöminä ei enää töitä haluaakaan.” (asukas, nainen, 25 v.)

“Ehkä nyt on helpompi olla näinä aikoina työttömänä, kun se on luvallista. Täällähän asuu paljon ihmisiä, jotka on pudonnu jo ennen sitä, mutta nyt se on hyväksyttävämpää. Ehkä siinä jotkut on jo nousutkin, ett ei tässä mitään, omantunnonarvo on noussu. Mut kyl se lisää päihdeongelmia. Päihdeongelmat tällä alueella on todella karsee.” (nainen, 40 v.)

H: “Mun mielestä työttömyys on se oleellisin muutos. Se näkyy oikeestaan kaikkialla. ... K: Onko tämä vaikuttanut työhalukkuuteen? H: Kyl ihan selvästi. Kun tiedetään, ett työstä ei hirveesti liksaa saa, niin ei sitä ruveta tekemään. ...Sekin on laillista ja moni muu asia, joka oli periaatteessa, perinteen puolesta kiellettyä tai ei ainakaan ollut suotavaa. Ehkä yks, mun mielestä ihan selvä on, että toimeentulotukea haetaan enemmän. Ihmiset näkee sen subjektiivisena oikeutena, kuten se onkin. Ei olla enää köyhyydessä alle normirajojen. Oman hyvän hakeminen nähdään oikeutuksena ja tietenkin se suunnattoman kova nousukausi ja se tietynmoinen taloudellinen hurahtaminen, mikä tapahtu 80-luvun lopulla, niin sen aaltoja tulee vielä mun mielestä nykyaikaankin. K: Millä lailla? H: Sillä lailla, että ollaan totuttu siihen, että kun periaatteessa meni koulusta töihin, niin sai niin ja niin paljon rahaa ja nyt kun sitä rahaa ei tulekaan, niin

emmä töihin mee. ...Tässä on ehkä kaks eri juttua. Se, että jos puhutaan nuorista, ehkä 15-vuotiaista ja sitä vanhemmista, niin se on elämäntavallinen, periaatteessa valintakysymys eli ei mennä töihin, kun siitä ei saa rahaa. Ja se on sillä tavalla konkreettia ja kuitenkin siinä ei välttämättä proput pala, vaikkei olekaan töitä, kun ei monella muullakaan oo töitä. ... Mut ilman muuta, jos aatellaan, ett kaikki käy peruskoulun, mut sen jälkeen työttömyysprosentti on keskimäärin 20 ja nuorilla ehkä 30, niin se on ehkä semmonen juttu, jolle pitäs todella tehdä jotain. Kyllähän sen nyt esimerkiksi kesällä näki, kun kaverit pääs töihin, niin olihan se fiilis ihan toinen, itsenarvostaminen ja vaikka ei ollu muusta kysymys kun ammattikoulun aikasesta kesätyöstä.” (sosiaalityöntekijä)

Työntekoyhteiskunnan mureneminen johtaa monien osalta passivoituneeseen yksilöityneeseen massayhteiskuntaan paikallisten organisaatioiden rapistuessa ja kansalaisvaikutushalukkuuden heiketessä.

“H: Jos työtä järjestyy kaikille, niin osa ongelmista poistuu sillä. Sossun toimeentulotuki ja nää vähenee ja sitä kautta saattaa helpottaa muuallakin. K: Poliitiikan kautta? H: Se on, joo. Kun suomalainen yhteiskunta ei oo kansanliike- yhteiskunta, että alueen ihmiset tekisivät yhteisesiintymisiä päättäjiin päin. Se ois tietysti yks mahdollisuus vaikuttaa.” (nuoriso-ohjaaja, mies, 55 v.)

“Työntekoyhteiskunnan” mureneminen on myös haaste identiteeteille.

“Mä kokisin sen enemmän sillä tavoin, ett koska työttömyys tuo niin paljon ahdistavia asioita omaan elämään, toimeentulo-ongelmia ja muuta tarpeettomuuden kokemuksia, elämän mielekkyyden vähentymistä ja muuta, koska mehän ollaan hirveen työsidonnaisia, jollonka muita vaihtoehtosia toimintatapoja ei ehkä oo niin opitukaan. Tavallaan se ahdistuneisuus, joka kasvaa näistä,

voi kanavoitua vähemmistöihin. Ja varmaan voi olla, todellisesti, tai ihmiset voi ihan kokeakin, että nää on uhkana minun työpaikan saamiselle tai muuta, mut tosiasiassa perusteita mun mielestä siihen ei oo kuitenkaan olemassa. ... Joo, kyl mä uskon, että varmasti mitä paremmin sä itse koet olevasi sun oman elämän herran, sitä helpompi on aina sietää erilaisuutta.” (sosiaalityöntekijä, nainen, 30 v.)

Työttömyyden vaikutukset eivät rajoitu pelkästään siihen, ettei ole työtä: työttömyyteen saatetaan tottua, mikä taas vaikuttaa yhteiskunnan ja yksilöiden moraaliin, varsinkin pitkäaikaistyöttömyys saattaa johtaa laajempaan syrjäytymiseen, asuinalueen “työttömaistymisellä” voi olla laajakantoisia vaikutuksia ihmisten elämään lähiössä ja työttömyydestä voi seurata monia kielteisiä sosiaalisia ja poliittisia seurauksia kuten rikollisuuden, turvattomuuden ja ulkomaalaisiin kohdistuvan vihamielisyyden lisääntymistä.

Massatyöttömyyden yhteiskunta voi opettaa työttömyyteen ja tehdä siitä tavallaan “luonnollisen” olotilan – erityisesti jos olemassaolevat rakenteet vielä tukevat tällaista mahdollisuutta.

“Varsinkin jos sä et käy kouluas loppuun, jos sulla on vaan peruskoulututkinto ja sä et pääse heti töihin, niin on se. Kyl se on hirveän suuri vaara, ett sä et koskaan saa minkäänäköstä pientäkään työkokemusta, et ees kesätöitäkään etkä mitään ja kun sä vuosikaupalla oot siinä kuviossa, niin kyl mä voisin kuvitella, ett se vaatii aika mahtavaa psyykettä ihmiseltä ja nuorelta. Kylhän se kynnys kasvaa töihinmenoon koko aika. ... Mut sit on tääkin, että monet, kun tietää, ett saa toimeentulotukea saman verran kuin vois saada alinta palkkaa, niin ei se motivoi ihmisiä työhön. Kyl musta on tässä koko järjestelmässä työstä syrjäyttävä rakenne, mitä on hirveesti kritisoitu muutenkin. ... Kyllä mun mielestä tää rakenne tietyllä tavalla tukee työstä syrjäytymistä.” (nainen, 30 v.)

“Tulevaisuuden näkymät nuorilla on aika heikot. Paljon heikommat kun 10 vuotta sitten. Sillon jokainen jätkä ties pääsevänsä johonkin töihin, mutta nyt on jokaisella suunnilleen, että loppuelämä on työttömyyskorvauksen tai väliaikaistyöllistämistuen tai tämmösen piirissä. Tai loput maksaa, hoitaa sosiaalivirasto, toimeentulo. Tämmösiä luovuttajia löytyy paljon enemmän. Kokonaiset perheet luovuttaa. Onhan myös systeemi, kun töissä ei kannata olla. Sitähän joka päivä lukee lehdessä, ett töitä ei kannata tehdä. Kyllä ne sen oppii.” (mies, 35 v.)

Toisaalta vaikka työttömyyteen tavallaan opittaisikin, se ei kuitenkaan näytä tekevän työttömistä onnellisia ja takaavan tasapainoista elämää sen enempää työttömälle itselleen kuin miljööllekään, jossa vallitsee suurtyöttömyys. Vaikka työttömän perustoimeentulo kyettäisiin edes jotenkin järjestämään rahalla, työttömyyden sosiaaliset vaikutukset ulottuvat laajemmalle.

“Se nyt mikä varmaan keskeisin ongelma tällä hetkellä on ja mikä ainakin monelle muullekin elämänalueelle heijastuu, on työttömyys. Sehän tuo mukanaan paljon muuta. Varsinkin jos työttömyys jatkuu pitkäaikaisesti, niin se tuo mukanaan sopeutumattomuusongelmia, päihdeongelmia ja ehkä toivottomuuta ja muuta.” (nainen, 30 v.)

“Mä luulen, että työttömyyden lisääntyessä, se nyt kohdistuu tietenkin kouluttamattomiin henkilöihin ja mun mielestä täällä asuu aika paljon pelkän peruskoulun suorittaneita taikka vanhan kansakoulun, joilla ei oo välttämättä ammatteja. Syrjäytyminenhan iskee niihin, jotka ei välttämättä hallitse elämäänsä muutenkaan. Ja kyllä sen näkee varmaan, jotenkin tuntuu, näin keväälläkin, kun valo on aika kova, niin ihmiset tulee luolistaan (naurahdus) ryyppättyään siellä 9 kuukautta. Aika huonokuntosen näköstä porukkaa täällä kulkee, ihan oikeesti. Täällä on varmaan sellasiakin perheitä, jotka on pudonneet jo aikasemmin. Ne ongelmat on kyllä syventyneet 90-lu-

vun viiden ensimmäisen vuoden aikana. En tiedä, kun mä en ollu sillon täällä. Me ollaan keskusteltu tällä alueella tästä asiasta. Kyl se on, ett jos joku on vielä yrittäny yksinhuoltajana perhettä eteenpäin viedä, niin nyt kun on työtön, niin viuh, kaikki menee, tulee mielenterveysvaikeudet ja alkoholi, ja huumeet on yks asia. Sit tää kulttuuri-nen ristiriita, kun kattoo täältä koulusta. Kotona ei kannusteta lasta käymään koulua. Se on tyhjänpäivänen asia, ett en minäkään käyny tai jotain. Jotenkin toivos.. täällä on hyvin fiksuja, älykkäitä, varmaan älykkyysosamäärältään monen opettajan veronen.. lapsia, jotka ei pysty tulemaan, kun ne on valvonu koko yön, kun kotona on mekastettu. Sellasta raivostuttavaa ja sit peitellään..” (nainen, 40 v.)

Ihmisten pahoinvointi heijastuu väistämättä yksilöiden ulkopuolelle: sosiaalisiin suhteisiin, perheisiin, lapsiin, elämään asuinalueella jne. Sosiaalisina seurauksina voi olla rikollisuutta, slummiutumista, turvattomuuden ja rasismin lisääntymistä.

“Mua kauhistuttaa ihan se lasten takia, ett mikä aikapommi sieltä on tulossa, jos nuorten työttömyys ja kaikki jatkuu. Kyllä meillä nytkin on aika mahtavasti rikoksia tässä ollu jo. Kyl se tilanne tulee, jos se näin kiristyy, lisääntyy ihan varmasti.” (nainen, 60 v.)

“Ehkä sillä tavalla, että mun mielestä vielä sillon aikoi-naan työ oli jokaiselle tärkeä homma. Työt hoidettiin, mut nyt taas näyttää vähän tällaselta, että ne ketkä on jo tarpeeksi kauan ollu työttöminä ei enää töitä haluakaan.” ... Jos työllisyystilanne paranee, niin asiat voi olla paljon paremmin, mut jos se jää tämmöseksi tai vielä huononee, niin sit voi olla jo sota pystyssä (nauradus). ... Mä pelkään enemmän slummiutumista siinä vaiheessa, jos työttömyys jatkuu tällä tavalla tai menee vielä huonompaan suuntaan. ... Varmaan yks asukas per talo on siten töissä, niin ei se kovin hyvältä näytä silleen.” (nainen, 25 v.)

“Työttömyys lähiössä on huikkeesti paljon vaarallisempaa kun esimerkiksi... asuttaessa keskustassa, missä on paljon muita virikkeitä. Kaikkea muuta toimintaa. Tuolla jos on toimettomana, niin se on tappavaa. Toimettomuus saattaa johtaa turhautumiseen. Ja turhautuminen purkautuu siellä aggressiona eikä semmosena, että lyöttäydytään yhteen ja parannetaan asioita.” (mies, 30v)

“Kyl mä luulen, että vielä tämmösillä asuinalueilla se turvattomuuden kokeminen, ett ei uskalletas liikkua illalla ulkona, on aika vähäistä. Mut kyl mun mielestä on ihan selkeesti epävarmuus siinäkin lisääntynyt. ... Mut kyllä työttömyys ja ihmisten ahdistuneisuus tuo kaiken näköisiä lieveilmiöitä. Ja jos ei muuta, niin ainakin se, kun tuntuu, että omaa elämää ei hallitse työnteon kautta eikä muillakaan sektoreilla niin hyvin, niin totta kai se varmaan tuo pelkoa, joka osittain voi olla perusteltua, mut osa voi olla aiheetontakin.” (nainen, 30 v.)

“Työttömyys on sillä tavalla niin kova juttu, ett jos sen eteen ei jotain tehdä, niin paluumuuttajien, pakolaisten tai muitten ulkomaalaisten ja tällä hetkellä usean sadan tuhannen suomalaisihmisen elämäntulevaisuus on jossain määrin vaakalaudalla. Kyl mä nään, ett sen eteen jotain pitää tehdä, koska meidän on hirveen vaikea aavistaa, mitä se tuo tullessaan. ... Kyl varmasti siinä rasismi lisääntyy, ihan konkreettinen rasismi elikä otetaan vähän nokkapokkaa tuolla.” (mies, 30 v.)

Myös niiden haastateltujen mielestä, jotka näkevät asuinmiljöönsä tulevaisuuden erittäin kielteisessä valossa, vain työ voi tarjota jonkinlaisen positiivisemmän kehityksen mahdollisuuden. Seuraavassa esimerkki tällaisesta kielteisestä tulevaisuudenvisiosta.

“Lähiö on ränsistynyt ja se ränsistyy edelleen”. “Enemmän se ihmisyhteisö ränsistyy. Ne, jotka sieltä pääsee pois, ne lähtee.” “Lähiö on epäsosiaalinen tai sit siitä

tulee semmonen oma sosiaalinen alueensa, jossa tietynlaisia ihmisiä ja ne ei oo niitä tavallisia suoraselkäsiä suomalaisia, vaan ne on niitä alistettuja ja alistuneita ja laitapuolen kulkijoita.” Mikä voi sitten kääntää kehityksen positiiviseksi? “Työllisyyden radikaali lisääntyminen. Siis se, että ihmisille löytys töitä, mä en nää mitään muuta.” .. “se että se apatia saadaan murrettua. Se, että ihmisille tulee mielekästä tekemistä arkipäiväksi, ne saa oman itsetuntonsa takasin.”

Toista mahdollisuutta eräs haastateltu erityisnuorisotyöntekijä kuvasi seuraavasti:

“Kyllähän se on ollu huonosti, just se lupaaminen ja tolla lailla. Mut nythän on paljon enemmän luvattu ja vielä vähemmän tehdään asioiden eteen. Nyt on jo niin paljon myönteisiä lupauksia, hoidetaan työttömyyttä ja tollai. Työttömyys ei oo vähenny yhtään. Mut nyt kansa vaan odottaa, ett ehkä tässä nyt jotain tapahtus. Nuorisotyöttömyyden kanssa, eihän tässä mikää oo, kohta palaa autot Helsingissä. Mikään muu ei auta enää (nauradus).” (mies, 35 v.)

Modernin työläisyhteiskunnan kohtaamat haasteet ovat haasteita myös miljöön sosiaaliselle rakenteelle, ihmisten sosiaalisille verkostoille ja kollektiivisille ja yksilöllisille identiteeteille. Ihmiset kokevat lähiympäristönsä eri tavoin. Urheilusta kiinnostuneella ja urheilutapahtumia aktiivisesti seuraavalla saattaa olla hiven kollektiivista identiteettiä paikallisen tunnetun urheiluseuran kautta. Juuri muuttaneella tai ulkomaalaisella tällaista identiteettiä tuskin on. Mielikuviin vaikuttaa vahvasti myös julkisuuden synnyttämä erittäin kielteinen mielikuva lähiöstä. Erityisesti mainittiin iltapäivälehtien asiaton, loukkaava ja leimaava kirjoittelu. Tähän julkisuudessa luotuun kielteiseen mielikuvaan juuri kukaan ei halua samastua, eikä myöskään myöntää sitä todeksi. Iltapäivälehtien ja muun-

kin julkisuuden leimaaviin juttuihin suhtaudutaan pääsääntöisesti erittäin aggressiivisesti.

Lähiön sisällä on kuitenkin lukuisia erilaisia todellisuuksia ja identiteettejä. Toisaalla on joidenkin vuokratalojen ongelmatodellisuus, joka jatkuu vuodesta toiseen. Mutta jos nämä paikat tietää ja osaa kiertää ja omat asiat ovat kunnossa, niin ei lähiössä monenkaan mielestä mitään ihmeellistä ole. Ongelmia on, niin kuin on muissakin lähiöissä, mutta ne kasautuvat hyvin pienelle alueelle.

Sosiaalisten verkostojen kaventumisella voi olla kahdenlaisia seurauksia lähiympäristön kokemiselle. Toisaalta omakohtainen kokemuksellinen lähiympäristö voi kutistua rajoittuen omaan kotiin ja perheeseen, kenties taloyhtiöön, vailla sen laajempaa kokemusta tai käsitystä itse lähiöstä. Erään haastatellun mukaan lähiö on rauhallinen alue, vaikka 20 metrin päässä haastatellun kodista on tapahtunut ampumistapauksia. Toisaalta laajempaa kollektiivisen identiteetin tyhjiötä voivat sitten täyttää lehdistä (iltalehdet, paikallislehdet, poliisin palsta aluelehdessä) luetut jutut lähiympäristön tapahtumista ja nopeasti leviävät urbaanit legendat. Näiden pohjalta saatetaan luoda stereotypioita elämästä oman näkö- ja kokemuskentän ”ulkopuolella”.

Vierekkäisten asuinalueiden välillä ja jopa lähiön sisällä tapahtuu myös lähiympäristön segregoitumista. Kuvaava esimerkki tästä on halu profiloitua positiivisesti omaksi erityiseksi alueeksi erotuksena ympäröivien vanhojen alueiden negatiiviseen maineeseen ja niistä mahdollisesti leviävien ongelmien suhteen.

Eläminen ”työttömyyden lähiössä” voi merkitä pahimmassa tapauksessa putoamista kaikista sosiaalisista verkostoista ja tätä kautta syrjäytymistä. Jäljelle jää vain viranomaisverkosto.

“Kyllä varmaan suurin osa ihmisistä osaa huolehtia ittestään ja lapsistaan, mut syrjäytymisen määrä täällä on enemmän kun muualla. Sitä syrjäytyy kaikesta. Ei pel-

kästään työstä, vaan ihan sosiaalisista suhteista, kaikista verkostoista. Sit sulla on se viranomaisverkosto, joka ikään kun siellä tramboliinina on, mut ei mitään muuta.” (nainen, 40 v.)

“Nyt näyttää siltä, että ne ihmiset, jotka ovat jollain tavalla mukana verkostoissa, niillä on mahdollisuuksia selvitä. Vaikka olisivat pitkäaikaistyöttömiäkin, niin jos ovat löytäneet tiensä näihin verkostoihin. Sitten on sellaisia, jotka ovat selkeästi syrjäytyneet ja joiden ennuste on hirveen huono. Jos eivät kykene itseään auttamaan ja ovat tippuneet ulkopuolelle, niin niillä tulee varmaan käymään huonosti – ja se on kyllä aika isokin määrä. Sellaiset jotka ovat eläneet passiivisesti ja erilaisten avustusten varassa ilman omaa halua yrittää.” (sosiaalityöntekijä)

Lähiön sosiaalisen rakenteen, ihmisten sosiaalisten verkostojen ja kollektiivisten identiteettien heikkeneminen voivat pahimmillaan johtaa täydelliseen sosiaaliseen vieraantumiseen ja välinpitämättömyyteen omasta asuin ympäristöstä. Näin on osin käynytkin kyseisessä esimerkkilähiössä erään haastatellun mukaan. Ilmapiiri on “alistanut”, “ihmiset ovat alistuneempia”, “toivottomuus on valalla”, “joutoväen määrä on lisääntynyt, ja epäsiisteys on lisääntynyt”. “Työikäiset ihmiset raahustaa ja laahustaa siellä ympäriinsä”... “Ihmistä näkee, että ne on liikaa kotona ja ne ei välitä enää oikein mistään.” “Ihmiset on aika välinpitämättömiä.” Sama pätee toistaiseksi suhteessa ulkomaalaisiin: “... välillä tuntuu, että semmonen välinpitämättömyys on ikään kuin se yleisin suhtautuminen, että annetaan niitten vaan olla, kunhan ne ei häiritse meidän elämää.” (asukas, mies, 33 v.)

Välinpitämättömyys ympäristöstä näkyy ensimmäiseksi sosiaalisena vandalismina.

“Tietysti tällänen ilkivalta, mitä tapahtuu, on sellanen, joka työllistää meitä aika paljon. ... Sotketaan paikkoja,

graffitteja tulee seiniin. Rikotaan ikkunoita, ovia, kaikkea mahdollista. K: Onko ilkkivalta pysynyt suurin piirtein samana teidän työssäoloajan vai onko siinä ollut muutoksia? Onko se lisääntynyt, vähentynyt? H: Ajoittain on sellanen tunne ainakin, että ois vähentynyt, mutta kyl täällä on erittäin huonoja kausia. Joka paikassa murtaudutaan kellareihin esimerkiksi ja porrashuoneen ikkunoita on rikki, tuhottu mielen määrin, kun viikonloppu tulee.” (kaupungin omistamien vuokrayhtiöiden työntekijä)

Keski- ja Etelä-Euroopan “rappeutuissa urbaaneissa miljöissä” tällaiset ongelmat ovat olleet tavallisia jo vuosikymmeniä. Joissakin Ranskan lähiöissä samat vandalistiset asiat tulivat lehdistöön jo 60- ja 70-luvuilla mukaanlukien “sietämätön virtsan haju hisseissä”. Samanlaisia ilmiöitä löytyy Hampurin vertailukaupunginosasta. Suurissa vuokratilakortteleissa on ollut sellaista riesaa, että postilaatikkoja sytytetään tuleen ja hisseihin kustaan. Siitä on tullut monelle harrastus. Hampurissa haastatellun informantin mukaan tällaista “rappiokäyttämistä” on yli etnisten rajojen. Esimerkkinä käytetyssä Hampurin kaupunginosassa tällaiset ongelmat kasautuvat suuriin vuokratilakortteleihin, joissa työttömiä on talojen vuokralaisista 40–50 prosenttia. Sosiaalirahoilla (Sozialtransfers – työttömyysturva, sosiaaliapu) kokonaan tai osittain elää puolet väestöstä ja erityisesti täällä korostuvat haastatellun mukaan yksinhuoltajaperheiden ongelmat. Asukkaat elävät varsin eristäytyneinä ja tällaiseen eristäytymiseen liittyy suuri määrä vandalismia, paikkojen rikkomista ja likaamista.

Silloin kun miljöön “terve” sosiaalinen pohja on pääsyt romahtamaan, ulkoisen fyysisen ympäristön kohentaminen ei enää riitä, vaan toiminnan painopistettä on siirrettävä alueen sosiaaliseen koostumukseen. Sosiaalisen pohjan heikkeneminen kertoo gettoistumisen spiraalin muodostumisesta. Asuntojen ja koko urbaanin ympäris-

tön keho kunto ja ensimmäiset merkit rappeutumisesta innostavat lähtemään niitä, joilla siihen on varaa tai jotka kuvittelevat heillä olevan varaa. Jäljelle jäävät ne, joilla ei ole varaa lähteä. Tämän jälkeen kortteli vetää puoleensa kaikkein heikoimmassa asemassa olevia ja maahanmuuttajia, sillä vuokrat ovat alhaiset. Väestörakenteen muuttuessa keski- ja eteläeurooppalaisissa rappeutuvissa urbaaneissa miljöissä saattaa käydä jopa niin, etteivät yksityiset omistajat enää sijoita riittävästi talojen kunnostamiseen ja rappeutumisen prosessi kiihtyy edelleen.¹ Fyysisen rappeutumisen myötä kaupunginosa toimivuuden kannalta tärkeää sosiaalista perustaa muuttaa pois. Tärkeä osa ostovoimaa häipyä myös pois. Keskeinen osa kaupunginosa sosiaalista ja poliittista energiaa häviää poismuuttajien myötä, sillä juuri poismuuttajat ovat usein väkeä, jolla vielä olisi energiaa osallistua kaupunginosa kehittämiseen. Sosiaaliasuntojen tyhjentyessä niihin sijoitetaan ihmisiä, joilla on erilaisia pakottavia syitä: sosiaaliavun varassa olevia ja muitakin sellaisia ryhmiä, jotka elävät lähes pelkästään julkisen vallan kautta tulevilla tuloilla. Siten kaupunginosa sosiaalinen struktuuri heikkenee nopeutuvassa tahdissa. Viime vaiheessa alueen maine saattaa olla niin huono, että alueen vuokra-asunnoista on osa tyhjillään ja ilmenee selvää haluttomuutta muuttaa niihin asumaan.

Vaikka suomalaiset betonilähiöt eivät ainakaan vielä ole Keski- ja Etelä-Euroopan “rappeutuvien urbaanien miljöiden” kaltaisia, niin yhtäläisiä piirteitäkin löytyy. Niinpä esimerkiksi esimerkkilähiöstämme löytyy vuokratalokortteleita, joihin on vaikea saada työssä käyviä vuokralaisia.

K: Minkälainen alueen vetovoima yleisesti ottaen on? Muutetaanko tänne vai täältä pois tällä haavaa? H: “Miten mä sanosin, osa näistä yhtiöistä on, se vähän vaihtelee yhtiökohtaisesti. On sellasia yhtiöitä, mihkä ei ihmi-

set halua eli tarjotaan vapautuvaa asuntoa asunnonjakoon, niin ei välttämättä löydy ihmisiä tai jos tulee käymään, ei ne halua muuttaa kuitenkaan sinne. Elikä on maineeltaan huonoja yhtiöitä ja sit on tavallisia yhtiöitä.” (kaupungin omistamien vuokrayhtiöiden työntekijä)

Yhtäläisyyksiä löytyy myös haastattelulausunnoista, joissa puhuttiin asukkaiden vastuuttomuudesta:

“Kyllä, nimenomaan fyysistä miljöötä, koska ihminen kuitenkin on psyko-fyysisenä kokonaisuutena materialisti. Se sosiaalistuu ehkä helpommin ja vastuullisemmin, jos hän jotain siitä ympäristöstä omistaa tai jos hän kokee sen ympäristön positiivisena. ... Se, miten mä näkisin, millä tavalla kaupungin vuokra-asuntoja voitais kehittää on se, että kyllä niihinkin pitäis saada jonkinmoinen, osittain edes jonkinmoinen osaomistussysteemi. ... Jollain tavalla siinä ihmisessä pitäis leimahtaa se liekki, ett mä oon tästä vastuussa. ... Kun se ei ole oma ja jos siinä pääsee semmonen negatiivinen kierre, niin kyllähän se, näkyyhän se, että istutukset ei kestä, lasit menee paskaksi. Rappu on värjälty, hissini ovi on vihreänkeltasen kukertava.” (lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

“Jos sinne ei saada omistusasuntoja, sanottasko lähimmän kolmen-neljän vuoden aikana, niin kylhän siellä varmasti jonkinmoinen kurjistumisprosessi tulee käymään, koska se on kuitenkin niin pitkälle nyt yhteiskunnan rahojen varassa, asumistuen, työttömyyspäivärahan, toimeentulotuen, opintotuen. Opintotukihan nyt innovoi johonkin, mut nää kolme edellämäinnittua antaa jonkinmoinen perusturvan. Mun täytyy kyllä sanoa, että epäilen tai pahoin pelkään, ett se ei lähde kunnolla raiteilleen, jos siellä on pelkästään vuokrataloja.” (lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Sosiaalinen vieraantuminen ja välinpitämättömyys kertovat siitä, etteivät ihmiset ole löytäneet tai kysyneet rakentamaan itselleen toimivaa tilaa miljöössä. Miljöön ko-

keminen omaksi edellyttää sitä, että kykenee ja on mahdollista luoda itselle ja omalle viiteryhmälle edes jossain määrin turvallinen sosiaalinen tila, jonka puitteissa voi toteuttaa itseään. Modernin työläisyhteiskunnan natistessa perinteisissä liitoksissaan rakenteellisen joukkotyöttömyyden ja työmoraalin muutoksen haasteen edessä, monen työläisyhteiskunnan jäsenen on vaikea löytää itselleen ja ihanteilleen tilaa betonilähiön arjessa. Vaarana on perinteisten organisaatioiden ja sosiaalisten verkostojen heikkeneminen ja ihmisten jääminen yksin ongelmineen. Myös maahanmuuttajien on vaikea löytää itselleen tilaa jännittyneessä sosiaalisessa miljöössä. Näyttää siltä että maahanmuuttajien nuorten etninen jengiytyminen on Suomessakin se väylä, jota kautta kyseiset nuoret raivaavat itselleen sosiaalisen tilan urbaanissa kaupunkikulttuurissa, myös betonilähiössä. Kuvaavaa tässä suhteessa on myös se, että etnisten jengien päävastustajat, skinheadit, “modernin työläisyhteiskunnan viimeiset taistelevat mohikaanit” – kuten monet heistä haluaisivat ilmeisesti itsensä hahmottaa – ovat kyenneet raivaamaan itselleen “turvallisen” sosiaalisen tilan betonilähiön arjessa. Kyseisessä betonilähiössä he voivat kulkea rauhassa, jopa yksin tai ainakin pienessä ryhmässä. Helsingin ydinkeskustaan heillä ei ole ollut kanttia tulla enää moneen vuoteen muuten kuin suuressa ryhmässä.

Varsinainen pelon maantiede² on betonilähiössä arkista totta kuitenkin vain värillisille maahanmuuttajille.

“Mä on vaan miettiny sitä, koska itsekinhän joutuu sen takia, ett on nainen, miettimään, voiko ajaa pyörällä Kaisaniemen puiston läpi yöllä ravintolasta kotia vai ei. He joutuu taas sen perusteella, koska olen ulkomaalainen, sitä samaa.” (nainen, 30 v.)

“Kyl mä luulen, että vielä tämmösillä asuinalueilla se turvattomuuden kokeminen, ett ei uskallettas liikkua illalla ulkona, on aika vähäistä. Mut kyl mun mielestä on

ihan selkeästi epävarmuus siinäkin lisääntynyt. ... Mutkallista työttömyys ja ihmisten ahdistuneisuus tuo kaikenlaisia lieveilmiöitä. Ja jos ei muuta, niin ainakin se, kun tuntuu, että omaa elämää ei hallitse työnteon kautta eikä muillakaan sektoreilla niin hyvin, niin totta kai se varmaan tuo pelkoa, joka osittain voi olla perusteltua, mut osa voi olla aiheutontakin.” (sosiaalityöntekijä, nainen)

“Emmä oo, lehdistä niitä on saanu sillon tällön lukea, mut ei mulle koskaan, ei oo mun ystäville mitään tapahtunu. Emmä osaa silleen uskoa, ett se ois kauheen turvatonta se liikkuminen.” (nainen, 18 v.)

K: Pelkäävätkö ihmiset liikkua tuolla? Onko heillä turvaton olo? H: “Emmä tiedä, täällä on sillä tavalla tottunu elämään, että sitä vähän vilkasee ympärilleen, mistä kulkee, miten kulkee. Eikä nyt, emmä illalla tuolla ostarilla yksin liikkuis enkä kävelyteillä kulkis. Emmä osaa sillä tavalla koko ajan pelätä täällä, kun mä kuljen.” (nainen, 40 v.)

* * *

Taloudellisen laman vaikutukset näkyvät vahvasti betonilähiön arjessa. Kyse ei ole vain monien yksityisten ihmisten arjen “vaarantumisesta”, vaan muutoksista, jotka haastavat betonilähiön perinteisen rakenteen modernina työläisyhteiskuntana. Modernin työläisyhteiskunnan uusia ajankohtaisia muutospaineita ovat mm. laaja rakenteellinen työttömyys, työyhteiskunnan normien kyseenalaistuminen ja työläisyhteiskunnan sosiaalisten rakenteiden heikkeneminen. Tällaiset haasteet ovat haasteita myös miljöön sosiaaliselle rakenteelle, ihmisten sosiaalisille verkostoille ja kollektiivisille ja yksilöllisille identiteeteille. Haasteet ovat olemassa ja ne tiedostetaan kuten edellä esitetyt haastattelut osoittavat. Näyttää kuitenkin siltä, ettei

taloudellinen lama ole ainakaan vielä kääntynyt joukkomittaisesti ihmisten kokemukselliseksi henkilökohtaisiksi kriiseiksi. Pikemminkin paineet ovat vaikuttaneet passivoivasti ja lisänneet apatiaa ja välinpitämättömyyttä. Joillekin työyhteiskunnan yhtenäiskulttuurin murtuminen on merkinnyt elämänpoliittisten valintamahdollisuuksien laajentumista ja uusia mahdollisuuksia toteuttaa omia elämäntapaprojekteja. Seuraavaksi tarkastellaan sitä, miten tällaiset haasteet ja trendit näkyvät politiikkaan asennoitumisessa.

Viitteet

- ¹ Suuri ero suomalaisiin lähiöihin on siinä, että meillä suurin osa vuokrataloista on julkisessa tai puolijulkisessa omistuksessa ja omistajat ovat olleet sekä kiinnostuneita että kykeneviä huolehtimaan talojen kunnosta.
- ² Pelon maantieteen käsitteestä ks. Asikainen, Annamari & Koskela, Hille, Naisen pelon maantieteestä maaseudun naisen arkeen. Feministisen maantieteen haasteita. *Nais-tutkimus* 1/1992, 5-13.; Koskela, Hille, Tila on kuin tuhat lävistävää silmää – Ajatuksia tilakäsityksistä, kaupunkipeloista ja tilan kokemisesta. *Naistutkimus* 4/1994, 22-33.

PUOLUEVASTAINEN MIELIALA

Puolueiden väitetty kriisi on ollut vilkkaan kansainvälisen ja kansallisen väittelyn kohteena jo vuosikymmeniä. Uusinta polttoainetta suomalaiseen keskusteluun toivat syksyn 1996 kunnallisvaalit, jossa äänestysaktiivisuus putosi koko maan osalta 61 prosenttiin. Laimea äänestysaktiivisuus ei johdu sattumasta, vaan sille on olemassa syynsä.

Pyrin ensin kartoittamaan lyhyesti mitä puoluevastaisuudella ja puoluekritiikillä tavallisesti tarkoitetaan ja miten puoluevastaisuus mahdollisesti ilmenee kansalaisten käyttäytymisessä. Toiseksi esittelen lyhyesti yhtä uutta puoluekritiikin muotoa, nimittäin uuden radikaalin oikeiston piirissä harjoitettua puoluekritiikkiä. Kolmanneksi analysoin puolueiden ongelmia lähiössä suoritetujen haastatteluiden valossa. Tätä kautta pyrin suhteuttamaan yleistä politiikkaan asennoitumista ja lähiöiden omaa poliittista agendaa toisiinsa. Näin voidaan ehkä tarkemmin valaista politiikkaan suhtautumista lähiöissä omintakeisena esimerkkitapauksena.

Puoluevastaista ilmapiiriä ja sen väitettyä vahvistumista on selitetty monista näkökulmista: korostamalla

koko demokraattisen poliittisen järjestelmän muutosta tai pitäytymällä päiväkohtaisempiin poliittisen suhdanteen muutoksiin.

Varsin perustavanlaatuisesta muutoksesta on kyse niiden mielestä, jotka selittävät puoluevastaisuutta puolueiden omalla muutoksella. Tuota muutosta on kuvattu puolueiden muuttumisella massapuolueista kaikille suuntautuviksi puolueiksi (the catch-all party; Kirchheimer, 1966) ja edelleen kartellipuolueiksi (the cartel party; Katz & Mair, 1992).

Massapuolueet syntyivät massademokratian kehittymisen myötä. Massapuolueiden on väitetty kytkeytyneen tiiviisti “yhteiskuntaan”, koska puolueet rakentuivat tuolloin yhteiskunnan keskeisiin jakautumiin (social cleavages). Puolueet organisoivat ja edustivat yhteiskunnallisen työnjaon mukaisia luokkia ja ryhmiä.

Kirchheimerin mukaan massapuolueiden oli pakko muuttua, koska perinteiset yhteiskunnalliset rakenteet, jaot ja rajat alkoivat murtua varsinkin toisen maailmansodan jälkeen. Perinteisten rajojen murtuessa äänestäjiä oli yhä vaikeampi mobilisoida vanhalla cleavage-pohjalla – varsinkin jos tavoitteena on enemmistöjen muodostaminen. Haluttaessa vedota mahdollisimman laajaan äänestäjäkuntaan on tavallaan luonnollista, että puolueiden ideologiat menettävät merkitystään ja puolueiden perinteiset tiiviit yhteiskunnalliset siteet heikkenevät. Pyrkinessään vetoamaan niin moneen äänestäjään kuin mahdollista puolueet ovat ikään kuin valintamyymälän pitäjiä, jotka yrittävät tehokkaalla mainonnalla ja erikoistarjouksilla houkuttella asiakkaita. Myymälän menestymisen kannalta keskeiseksi muodostuu liikkeen vastuullisen johtajan luova panos. Muu organisaatio on enemmän taikka vähemmän pelkästään toteuttavassa asemassa.

Toinen keskeinen massapuolueisiin, erityisesti vasemmistopuolueisiin, vaikuttanut yhteiskunnallinen muutos oli hyvinvointivaltion luominen. Hyvinvointivaltiossa yhteis-

kunnallisten ongelmien hoito eli “yhteiskunnallisen välittyminen valtioon” siirtyy valtion ja kunnan viranomaisille puolueiden välitysroolin vastaavasti heikentyessä.

Katzin ja Mairin mukaan nämä muutokset saavat aikaan sen, että puolueiden menestys riippuu tässä uudessa tilanteessa niiden kyvystä tuottaa konkreettisia palveluja asiakkailleen. Puolueet tulevat yhä riippuvammiksi valtiosta, josta puolestaan resurssit riippuvat. Mitä vähemmän resursseista kilpailevia ja niitä jakavia on, sitä paremmat mahdollisuudet mukana olevilla on toteuttaa omia toiveitaan. Ehkäistäkseen uusien yrittäjien pääsyä poliittiselle areenalle ja valtion resursseille etabloituneet keskeiset puolueet pyrkivät muodostamaan epävirallisia kartelleja.

Demokratian kannalta tällaiseen puolueiden uuteen rooliin voi kuitenkin sisältyä erityisesti kaksi ongelmaa: puolueiden mahdollisuudet organisoida kannatusta demokraattiselle järjestelmälle ja valtiovallan kyky taata haluttuja tai luvattuja palveluita kartellipuolueiden asiakkaille.

Puolueiden yksi tärkeä tehtävä on ollut legitimitietin organisointi. Poliittisen järjestelmän ja massapuolueiden tiiviiden yhteiskunnallisten kytkentöjen myötä tehtävä pienemmässä tai suuremmassa määrin myös onnistui. Näiden kytkentöjen heiketessä myös puolueiden kyky organisoida legitimitettä saattaa heiketä.

Valtion vallan kasvu on johtanut myös puolueiden ja poliitikkojen vallan kasvuun niin että puhutaan jopa puoluevaltiosta. Valtio ei ole kuitenkaan kyennyt aina ratkaisemaan tämän hetken tärkeitä yhteiskunnallis-poliittisia ongelmia (esimerkiksi työttömyyttä) parhaalla mahdollisella tavalla. Ei olekaan ihme, jos valtioon kohdistuva kritiikki kääntyy helposti myös puolueisiin ja poliitikoihin kohdistuvaksi kritiikiksi.

Piero Ignazin (1994) mielestä puoluevastaisuudessa voi olla myös kyse reaktiosta 70- ja 80-lukujen liialliseksi väitettyä politisoitumista vastaan. Tällaista asennetta voi-

daan kuvata seuraavalla, ei niin kovin harvoin kuultavalla toteamuksella: ‘me haluamme vain elää rauhassa’. Ignazin mielestä politiikka halutaan kenties määritellä uudelleen. Tätä uutta tapaa tyypillistäköön seuraavan kaltainen väite: ‘Politiikassa pitäisi yksinkertaisesti olla kyse siitä, että löydetään taitavimmat henkilöt hallitsemaan maata ja hoitamaan asioita.’

Puoluevastaisen mielialan määrittely

Poliittisen tyytymättömyyden yhtenä keskeisenä mittarina on pidetty puoluevastaisten mielipiteiden (ns. anti-party sentiment) laajuutta, koska nimenomaan puolueilla on erittäin keskeinen rooli parlamentaarisessa demokratiasa. Puoluevastaisen mielipiteen määrittely ei ole kuitenkaan mitenkään yksiselitteistä.

Thomas Poguntke (1994) erottelee puoluekritiikissä seuraavat tasot:

- a) Kritiikki voi kohdistua pelkästään tapaan, jolla poliittinen järjestelmä paraikaa toimii.
- b) Kritiikki voi kohdistua olemassaoleviin puoluevaihtoehtoihin.
- c) Kritiikki voi kohdistua puolueiden rooliin poliittisessa järjestelmässä: siihen, tarvitaanko puolueita yleensä ollenkaan ja onko puolueilla kenties liikaa valtaa.

Poguntke esittelee seuraavanlaisia mahdollisuuksia mitata puoluevastaisuutta empiirisesti:

1. puoluesamastumisen heikkeneminen, joka voi tarkoittaa myös samastumisen intensiteettiä. Puolueisiin samastumisen intensiteetin pohjalta kansalaiset voidaan sijoittaa esimerkiksi seuraavanlaiseen jatkumoon (Webb 1994):

| Sitoutuneet | Välinpitämättömät | Puoluevastaiset |
|-------------|-------------------|-----------------|
| Partisan | Apartisan | Anti-party |

2. äänestysaktiivisuus / äänestämättömyys,
3. äänestysosallistumisen epävarmuus ja vaikeus löytää sopivia vaihtoehtoja puolueista ja / tai ehdokkaista.
4. puoluevastaisten puolueiden saama kannatus,
5. puoluejäsenyyksien määrän ja laadun muutokset puolueissa ja puolueorganisaatioiden rappeutuminen.

Thomas Poguntken (1994) johtopäätös tekemästään 13 Länsi-Euroopan demokratian vertailusta ajanjaksona 1960-1990 oli se, että kokonaiskuva kertoo pikemminkin vakaudesta kuin dramaattisista muutoksista. Puoluevastaisen ilmapiirin merkit voimistuivat kuitenkin 1980-luvulta lähtien. Poguntken mielestä näistä merkeistä ei vielä voi kuitenkaan tehdä kovin pitkälle meneviä yleistyksiä, koska muutokset eivät ole olleet lineaarisia eivätkä yhdenmukaisia. Selvimmin puoluevastaisesta ilmapiiristä kertoivat *ihmisten lisääntynyt haluttomuus liittyä puolueisiin ja puoluevastaisten puolueiden kannatuksen lisääntyminen*.

Suomi ei ollut mukana Poguntken vertailutuloksissa ja siksi on syytä tarkastella lähemmin mitä puoluevastaisuuden "mittarit" kertovat Suomen tilanteesta. Suomessa tehtyjen kyselytutkimusten valossa kansalaiset ovat kritisoineet puolueiden toimintatapaa varsin voimakkaasti (ks. taulukot 4–6 viereisellä sivulla).

Kansalaiset näyttävät olevan hyvin yksituumaisesti sitä mieltä, että puolueet eivät ole kiinnostuneita tavallisten ihmisten ongelmista. Yli 80 % kyselyyn vastanneista on 1990-luvulla ollut tätä mieltä. Epäluottamus puolueiden tavoitteita kohtaan näyttää lisääntyneen jonkin verran 90-luvun vaihteen jälkeen.

Puolueiden toimintatavan kritiikin vastapainona kansalaisten kiinnittyminen puolueisiin on kuitenkin ollut pitkään varsin vakaata.

Taulukko 4. Väite: “Puolueet ovat ajautuneet yhä kauemmas tavallisen ihmisen ongelmista.” (koko väestö %)

| | Samaa mieltä | Vaikea sanoa | Eri mieltä |
|------|--------------|--------------|------------|
| 1984 | 79 | 10 | 11 |
| 1986 | 75 | 12 | 13 |
| 1988 | 77 | 11 | 13 |
| 1990 | 84 | 7 | 10 |
| 1992 | 84 | 7 | 9 |
| 1994 | 83 | 7 | 9 |
| 1996 | 85 | 7 | 8 |

Lähde: Menestyksen eväät. Raportti suomalaisten asenteista 1997. EVA 1997, 85.

Taulukko 5. Väite: “On ainakin yksi puolue, joka aina yrittää ajaa minun etuani.”¹ (koko väestö %)

| | 1974 | 1979 | 1983 | 1987 | 1991 |
|---------------|------|------|------|------|------|
| Samaa mieltä | 68 | 64 | 68 | 69 | 44 |
| Eri mieltä | 22 | 30 | 27 | 25 | 50 |
| Ei osaa sanoa | 10 | 5 | 4 | 5 | 6 |
| Yhteensä (%) | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 |

Taulukko 6. Väite: “Puolueiden kautta kansalaisten mielipiteet tulevat päätöksenteossa huomioonotetuiksi.” (koko väestö %)

| | 1981 | 1983 | 1986 | 1991 |
|---------------|------|------|------|------|
| Samaa mieltä | 63 | 60 | 47 | 49 |
| Eri mieltä | 32 | 38 | 50 | 47 |
| Ei osaa sanoa | 5 | 3 | 3 | 4 |
| Yhteensä (%) | 100 | 100 | 100 | 100 |

(Harrinvirta 1995, 61 ja siinä mainitut lähteet)

Siinä määrin kuin ko. väitteet todella mittaavat kiinnittymistä puolueisiin mielipiteiden tasolla, suomalaisten puoluekiinnittyneisyys on ollut varsin korkealla tasolla. Merkittävämpää muutosta asenteissa on tapahtunut vasta 90-luvulle tultaessa. Vain alle puolet suomalaisista on enää selkeästi sitä mieltä, että nimenomaan puolueiden kautta kansalaisten mielipiteet tulevat huomioonotetuiksi päätöksenteossa. Niinikään vain alle puolet suomalaisista löytää itselleen puolueen, jonka he uskovat ajavan nimenomaan äänestäjän etuja.

Äänestäjien puoluekiinnittyneisyys äänestyspäätöstä tehtäessä on niinikään heikentynyt. Vaikka ääni normaalisti annetaan vaaleissa puolueelle, jota ennenkin on äänestetty, niin pitkällä aikavälillä äänestäjien halukkuus korostaa äänestyspäätöksessään ehdokkaan merkitystä puoluetta enemmän on kasvanut. Vuonna 1958 vain 15 % tamperelaisista äänestäjistä piti ehdokasta tärkeämpänä kuin puoluetta harkitessaan äänestyspäätöstään. (Pesonen 1965, 323) Vuoden 1991 eduskuntavaaleissa jo yli 40 % äänestäjistä asetti ehdokkaan puolueen edelle omassa äänestyspäätöksessään. Vuoden 1991 eduskuntavaaleissa ehdokkaan merkitystä korostivat erityisesti nuoret äänestäjät ja äänestäjät, joiden puoluesamastuminen oli löyhä. (Pesonen 1991, 99-101 ja Pesonen 1995, 116)

Vaikka sanat ovat myös tekoja ja vaikka sanoin ilmaistu halu kritisoida puolueita merkitsee jo jotakin, niin mielipidetiedusteluiden nimettömästä sanallisesta kritiikistä ei vielä joudu henkilökohtaisesti kovinkaan suureen "vastuuseen" ja siten kritiikki on vielä varsin vähäinen henkilökohtainen investointi. Mielenkiintoinen kysymys koskee sitä, minkälaisiin muihin tekoihin sanat kenties johtavat: näkykö sanallinen kritiikki jollakin tavoin myös ihmisten muussa käyttäytymisessä puolueita kohtaan.

Yksi käyttäytymistä kuvaava mittari, jonka Poguntke toi edellä esiin, koskee kansalaisten halukkuutta liittyä

puolueisiin. Suomessa ns. suurten puolueiden jäsenmäärät ovat kehittyneet seuraavasti:

Taulukko 7. Suurten puolueiden jäsenmäärät 1945-1995

| | Skdl / Vasl | Sdp | Kesk | Kok |
|------|-------------|-------|--------|-------|
| 1945 | 54041 | 63745 | 29509 | |
| 1951 | 63036 | 71230 | 169681 | 81910 |
| 1962 | 61139 | 44828 | 270061 | 86737 |
| 1970 | 51529 | 60707 | 288093 | 81116 |
| 1979 | 55223 | 99722 | 306488 | 72786 |
| 1983 | 35887 | 95461 | 301132 | 78112 |
| 1989 | 33425 | 85242 | 286865 | 70432 |
| 1991 | 38779 | 79417 | 275260 | 64664 |
| 1993 | 17031 | 74758 | 268333 | 56956 |
| 1995 | 16351 | 70176 | 257473 | 47200 |

Lähde: Sundberg 1996, 88-89.

Taulukko 8. Puoluejäsenten osuus äänioikeutetuista 1945-1995

| | Skdl / Vasl | Sdp | Kesk | Kok | Yhteensä |
|------|-------------|-----|------|-----|----------|
| 1945 | 2,3 | 2,8 | 1,3 | | 8,5 |
| 1948 | 3,2 | 3,1 | 5,0 | 2,6 | 17,4 |
| 1951 | 2,6 | 2,9 | 6,9 | 3,3 | 15,7 |
| 1962 | 2,3 | 1,7 | 9,9 | 3,2 | 19,0 |
| 1970 | 1,7 | 2,0 | 9,3 | 2,6 | 17,2 |
| 1979 | 1,6 | 2,8 | 8,6 | 2,0 | 16,2 |
| 1983 | 1,0 | 2,6 | 8,2 | 2,1 | 15,1 |
| 1987 | 0,9 | 2,3 | 7,4 | 1,9 | 13,7 |
| 1991 | 0,9 | 2,1 | 7,2 | 1,7 | 13,0 |
| 1995 | 0,4 | 1,7 | 6,3 | 1,2 | 10,5 |

Lähde: Sundberg 1996, 92-93.

Suurten puolueiden jäsenmäärät ovat laskeneet kauttaaltaan 80-luvun vaihteesta lähtien. Vuoden 1979 jäsenlukemista Vasemmistoliiton jäsenmäärä on vähentynyt 70 %, Kokoomuksen 35 %, Sosialidemokraattisen puolueeseen 30 % ja Keskustan 16 %.

Suhdeluku kertoo siitä, miten puolueet ovat kyenneet laajentamaan jäsenkuntaansa suhteessa laajenevaan äänestäjäkuntaan. Kuten luvuista ilmenee, ns. suurten puolueiden jäsenrekrytointi oli huipussaan 1960-luvun alussa, jolloin 19 % äänioikeutetuista kuului näihin puolueisiin. Siitä lähtien uusien jäsenien rekrytointi ei ole kyennyt seuraamaan äänestäjäkunnan kasvua: yhä suurempi osa äänestäjistä ei kuulu puolueisiin. Vain noin 10 % äänioikeutetuista kuuluu tänä päivänä neljään suurimpaan puolueeseen.

Paul Taggartin (1994) ehdotus puoluevastaisuuden sisällöksi ja mittaamiseksi koostuu kolmesta seuraavasta kriteeristä:

1. Epäluulo puolueita kohtaan voi syntyä yleisestä epäluulosta koko politiikkaa kohtaan (*anti-politics*). Poliitiikan vastaisuuden Taggart operationalisoi *äänestysaktiivisuuden laskuksi*.

Suomen osalta äänestysaktiivisuuden muutokset näyttävät seuraavilta:

Taulukko 9. Äänestysprosentti eduskuntavaaleissa 1945-1995.

| Vuosi | % | Vuosi | % |
|-------|------|-------|------|
| 1945 | 74.9 | 1972 | 81.4 |
| 1948 | 78.2 | 1975 | 79.7 |
| 1951 | 74.6 | 1979 | 81.2 |
| 1954 | 79.9 | 1983 | 81.0 |
| 1958 | 75.0 | 1987 | 76.4 |
| 1962 | 85.1 | 1991 | 72.1 |
| 1966 | 84.9 | 1995 | 71.8 |
| 1970 | 82.2 | | |

Äänestysprosentti on joitakin poikkeuksia lukuunottamatta laskenut oikeastaan 1960-luvulta lähtien. 90-luvun eduskuntavaalien äänestysprosentit ovat olleet alhaisimpia toisen maailmansodan jälkeen.

2. Puoluevastaisuus voi syntyä epäluottamuksesta hallitsevia puolueita kohtaan (*anti-regime politics*). Tämän Taggart operationalisoi *hallitsevien puolueiden ääniosuuden laskuksi*.

Taulukko 10. Suurten puolueiden saama yhteinen ääniosuus (%) koko maassa

| | |
|------|------|
| 1948 | 87.6 |
| 1966 | 83.4 |
| 1979 | 80.8 |
| 1983 | 79.9 |
| 1987 | 78.4 |
| 1991 | 76.3 |
| 1995 | 77.3 |

Lähde: Martikainen & Yrjönen 1991, 67.

Taulukko 11. Uusien puolueiden kannatusosuuden (%) kehitys (Uusina puolueina pidetään kaikkia muita puolueita paitsi neljää suurinta puoluetta sekä Liberaalista Kansanpuoluetta ja Ruotsalaista Kansanpuoluetta).

| | |
|------|------|
| 1948 | 2.0 |
| 1966 | 4.1 |
| 1979 | 11.3 |
| 1983 | 15.5 |
| 1987 | 16.3 |
| 1991 | 17.4 |
| 1995 | 17.0 |

Lähde: Martikainen & Yrjönen 1991, 67.

Suomessa suurten puolueiden (Kesk, Sdp, Kok ja Skdl / Vasl.) kannatus on vähentynyt tasaisesti 40-luvun lopulta 90-luvun alkuun. Vuoden 1995 eduskuntavaaleissa tapahtui kuitenkin käänne suurten puolueiden ääniosuuden kasvaessa ja uusien puolueiden kannatusosuuden laskiessa. Käänne johtui Sosialidemokraattisen puolueen saamista vaalivoitosta.

3. Puoluevastaisuus voi myös ilmetä puoluevastaisten puolueiden kannattamisena (*anti-system politics*). Anti-puolueiden kannattamisen Taggart operationalisoi uusien *populististen puolueiden tai ehdokkaiden kannatuksiksi*. Taggartin mukaan tällaiset puolueet tulevat nykyisin tavallisesti “oikealta” ja niiden politiikan tyyliä luonnehtii erityisesti *hallitsevan poliittisen luokan tai eliitin vastaisuus*. Myös em. Poguntken vertailututkimuksessa tämä puoluevastaisen mielipiteen kriteeri osoittautui merkitykselliseksi. Seuraavassa tarkastelen hieman tarkemmin tätä uusinta puoluekritiikin sisältöä.

Eurooppalainen uusi radikaali oikeisto puoluevastaisuuden airueena

Uuden “oikeiston” kentän puolueiden ja liikkeiden tutkimuksessa vallitsee aikamoinen kiista ja sekamelska peruskäsitteistä. Samasta ilmiökentästä puhuttaessa saatetaan käyttää sellaisia termejä kuten “uusi äärioikeisto”, “radikaali äärioikeisto”, “uusfasismi”, “uusnatsismi”, “radikaali oikeistopopulismi”, “nationalistinen populismi” jne. En paneudu tässä yhteydessä sen syvällisemmin tähän käsittejä nimiproblematiikkaan, vaan käytän Herbert Kitscheltin (1995) soveltamaa käsitettä “uusi radikaali oikeisto” (the New Radical Right). Kitscheltin esittämää käytäntöä puoltaa erityisesti se, ettei hän niputa kaikkia uusia radikaaleja oikeistopuolueita samaan nippuun, vaan hän tekee eron

neljänlaisien yrittäjien välillä. Hän erottaa: a) Ne jotka pyrkivät yhdistämään autoritaarisen (ulkomaalais- ja maahanmuuttajavastaisen) ja kapitalistisen (markkinoiden vapautta korostavan libertaarisen) vetoomuksen. Tällainen vetoomus on Kitscheltin mukaan menestynyt uuden radikaalin oikeiston puolueista parhaiten vaaleissa. Tällainen puolue tai liike on Suomesta puuttunut; b) Populistisen valtiovastaisen vetoomuksen esittäjät; c) “Hyvinvointivaltio-sovinismin” kannattajat; d) Fasistiset yrittäjät. Koska uuden radikaalin oikeiston puolueiden vetoomukset ja pyrkimykset eroavat toisistaan huomattavasti, myös niiden harjoittama perinteisten puolueiden kritiikki ja yleensäkin suhtautuminen puoluemuotoiseen toimintaan vaihtelee huomattavasti. Näitä eroja ei ole tässä yhteydessä mahdollista huomioida kaikilta osin.

Puoluevastainen mieliala ilmenee uudessa radikaalissa oikeistossa tavallisesti perinteisten puolueiden ideologiaa, politiikan tyyliä ja niiden organisoinnin tapaa koskevana kritiikkinä.

Vallassa olevien puolueiden *ideologinen kritiikki* on edennyt tavallisesti kahta tietä: joko luodaan uusliberalistinen agenda, jossa kritisoidaan valtion paisumista ja hyvinvointivaltion leväperäisyyttä, tai korostetaan nationalistisen populismin teemoja. Vallassa olevien puolueiden väitetään pysähtyneen ja jääneen ajasta jälkeen näiden molempien teemojen suhteen. Ideologisen kritiikin teitä on hyödynnetty joko kronologisesti tai sitten niin, että uudessa oikeistossa on toteutunut selkeä organisatorinen työnjako teemojen osalta. Kronologisuudella viitataan siihen, että usein on ensin lähdetty liikkeelle taloudellisen uusliberalismin valtio- ja yhteiskuntakritiikistä ja vasta myöhemmin on siirrytty nationalistisen populismin teemoihin. Valaiseva esimerkki tällaisesta historiasta on Ranskan Front National. Suomessa taistelu “Oikeistosta” näyttää lähteneen liikkeelle organisatorisen eriytymisen linjaa noudattaen. Uusliberalistisen hyvinvointivaltion kri-

tiikin airueeksi syntyi Nuorsuomalainen puolue. Sen sijaan nationalistinen populismi ei ole toistaiseksi löytänyt ilmentäjänsä Suomessa.

Uuden radikaalin oikeiston puoluekritiikissä on pohjimmiltaan kysymys puolueiden legitimiudesta *demokraattisessa* poliittisessa järjestelmässä. Puolueiden pitäminen tärkeänä liittyy pluralismiin: siihen, että pluralismia pidetään demokratian tärkeimpänä kriteerinä. Pluralismin lähtökohtana on ajattelutapa, jonka mukaan erimielisyys on hyväksi kansakunnalle. Radikaalissa nationalistisessa oikeistopopulismissa erimielisyys samastetaan asioiden hoitamista haittaavaksi erityisten etujen ajamiseksi kokonaisuuden kustannuksella ja poliitikkojen turhaksi riitelyksi. Tavoitteeksi asetetaan pikemmin yksimielisyys ja yhtenäisyys, joita pidetään kansakunnan terveyden kriteereinä. Kansakunnan kokonaisuuden näkökulmasta puolueet ja poliitikot näyttävät pikemmin estävän kuin edistävän kokonaisuuden huomioonottamista. Tästä syystä puolueita ja poliitikoita vastustetaan.

Uudessa radikaalissa oikeistossa kunniakas ja moraalinen kansakunta asetetaan vastakkain mädäntyneiksi, itsekkäiksi ja korruptoituneiksi väitettyjen poliitikkojen ja puolueiden kanssa.

Toisaalta uusi radikaali oikeisto pitää itseään aitona demokraattisena liikkeenä, sillä väittäähän se edustavansa nimenomaan kansakunnan enemmistöä, sen arvoja ja mielipiteitä. Uusi radikaali oikeisto väittää olevansa *enemmistön* asialla – usein erilaisia vähemmistöjä vastaan. Vähemmistöinä voivat tulla kysymykseen mm. ulkomaalaiset, maahanmuuttajat, byrokraatit, hyvinvointipalveluiden väärinkäyttäjät, etabloitunut hallitseva poliittinen luokka, homot, lesbot ja feministit. Vähemmistöjen vastustamiseen voi liittyä jopa erilaisten vähemmistöjen demonisointia.

Uuden radikaalin oikeiston puolueiden muihin puolueisiin kohdistama kritiikki koostuu tavallisesti seuraavista aineksista:

- Vain uuden radikaalin oikeiston puolueet muodostavat omien väitteidensä mukaan todellisen opposition ja uhan etabloituneille puolueille.
- Muut puolueet suosivat maahanmuuttajia ja usein myös muita vähemmistöjä syntyperäisten kansalaisten kustannuksella.
- Muiden puolueiden väitetään olevan egoistisia. Etabloituneiden puolueiden väitetään olevan kiinnostuneita pelkästään vain itsestään ja omista taloudellisista voitoistaan.
- Etabloituneiden puolueiden väitetään olevan mukana korruptiossa.
- Etabloituneiden puolueiden väitetään pettävän äänestäjiä.

Uuden radikaalin oikeiston puolueiden ohjelmista nouseva *oma poliittinen agenda* koostuu tavallisesti seuraavista teemoista:

- Suurimmiksi välittömiksi uhkiksi nähdään ulkomaalaisten tulva ja rikollisuuden lisääntyminen.
- Uuden radikaalin oikeiston puolueet ovat tosin puolueita, mutta omien sanojensa mukaan täysin erilaisia kuin muut puolueet: Uuden radikaalin oikeiston puolueet esittävät itsensä rehellisinä, kompromisseihin taipumattomina ja siten ainoina todellisina vaihtoehtoina olemassaoleville puolueille. Ne väittävät olevansa ehdottoman lojaaleja puolueohjelmille ja niiden periaatteille. Puolueen väitetään sanovan sen, mitä ihmiset ajattelevat ja tekevän sen, mitä ihmiset sanovat. Uudet radikaalin oikeiston puolueet väittävät puolustavansa yksin kansallista identiteettiä ja olevansa siten uuden, kaikista tärkeimmän kamppailun ainoita todellisia edustajia. Muiden puolueiden väitetään pettäneen tämän “pyhän tehtävän”. Uuden radikaalin oikeiston puolueet puolustavat kansanäänestyksiä, jotta kansan vääristymätön mielipide saataisiin esiin. Kansanäänestysten puolustamisessa yhdistyvät edustuksellisen

demokratian ja puolueiden kritiikki kansanäänestyksellä päätettävän johtajuuden toiveeseen ja ideaan, jonka mukaan tällainen johtaja voi parhaiten tuoda esiin kansan väärentämättömän mielipiteen. Kaiken kaikkiaan uuden radikaalin oikeiston puolueet väittävät olevansa puolueita, joita myös puoluevastainen äänestäjä voi äänestää.

– Politiikan *tyylissä* vastustetaan nykyistä “poliittista peliä”. Tuollaiseen “peliin” ja “pelaajiin” nähden halutaan leimautua ulkopuolisiksi.

– Anti-puolueen *organisaatiossa* preferoidaan keskitettyä rakennetta ja byrokratian vastaista henkilöitynyttä karismaattista johtajuutta.

Ranskan Front National on uuden radikaalin oikeiston tunnetuin ja vaaleissa toistaiseksi menestynein edustaja. Paul Hainsworthin (1992) mukaan Ranskan Front Nationalia kansallisella tasolla suosivia teemoja ovat olleet maahanmuutto, työttömyys, turvattomuus sekä taloudellinen ja yhteiskunnallinen kriisi (mt., 57). FN:n äänestäjät korostivat äänestyspäätöksensä keskeisinä kriteereinä maahanmuuttajien aiheuttamia ongelmia, turvattomuutta ja työttömyyttä (mt., 46). Näiden teemojen yhdistämistä kuvaa seuraava vaalilause: “kaksi miljoonaa työtöntä = kaksi miljoonaa maahanmuuttajaa liikaa”. FN:n mielestä ranskalaisille tulisi antaa etusija työtä, julkisia avustuksia ja koulutusta koskevissa kysymyksissä. Erityisesti Pohjois-Afrikasta tulevat maahanmuuttajat liitetään negatiivisesti rikollisuuteen, työttömyyteen, terveysriskeihin, kulttuuriseen “saastumiseen” ja ranskalaisen identiteetin heikkenemiseen. FN:n jäsenten keskeinen huolenaihe on uuden moraalisen järjestyksen luominen väitetyin Ranskan rappeutumisen sijaan (mt., 47). Hainsworthin mukaan FN:n kannattaminen toisaalta stigmatisoi, mutta toisaalta vahvistaa kannattajan identiteettiä, koska hän voi kokea olevansa osa suurempaa liikettä. FN tarjoaa välineitä, argumentteja ja keskustelustrategioita, joi-

den turvin voi osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja tulkita yhteiskunnallisia ilmiöitä (mt., 47). FN:iin kuulumisen motiivia kuvaa ehkä parhaiten seuraava toteamus: "Frontissa tuntee olevansa ranskalainen ja voi olla siitä ylpeä" (mt., 47).

* * *

Vaikka puoluevastaisen mielialan monet yksittäiset merkit pätevät myös Suomen osalta, tällaiset "puoluevastaiset puolueet" eivät toistaiseksi ole juurikaan saaneet kannatusta. Yrittäjien määrä on kyllä koko ajan lisääntynyt. Mainittavaa menestystä joidenkin yksittäisten ehdokkaiden (esimerkiksi Liisa Kulhia) ja liikkeiden (vihreät ennen järjestäytymistään ja rutinoitumistaan puolueeksi muiden puolueiden tapaan) ohella on saavuttanut oikeastaan vain Suomen Maaseudun Puolue. Se vastusti voimakkaasti puoluetukea, kritisoi valtapuolueita tavallisen kansan unohtamisesta ja syytti hallitsevaa poliittista eliittiä rötöstelystä.

On tietysti tehtävä ero sen välillä, minkälaisen kannatuksen (vaalikannatus, jäsenten ja sympatisoijien määrä jne.) uuden radikaalin oikeiston ryhmät saavat ja toisaalta sen välillä, miten heidän ajamansa teemat näkyvät julkisuudessa. Julkisuus voi suosia uuden radikaalin oikeiston teemoja, vaikka näiden ryhmien varsinainen kannatus jäisikin pieneksi. Toisaalta muut puolueet, ryhmät tai yksittäiset poliitikot voivat myös edustaa noita teemoja. Voi käydä myös niin, että muut suorastaan vaikenevat uuden radikaalin oikeiston suosimista teemoista. Tähän kiinnittivät huomiota myös eräät haastatellut, esimerkiksi seuraavaan tapaan:

"... mua on kaiken kaikkiaan itseäni häirinny suomalaisessa ikään kun yhteiskunnassa se, ett meillähän ei tämmöset julkipoliitikot, ajatellaan vaikka pääministeri oli se sitten keskustalainen (naurahdus) tai demari, meil-

lähän ei tähän kysymykseen oikeestaan, sitä ei oikeestaan edes käsitellä. Meillä ei poliitikot uskalla kauheesti näyttää, että jos vaikka julkisesti haluaisi vastustaa rasismia ja jotain vierasvihaa ja täntyyppisiä asioita tai olla jonkun monikulttuurisen yhteiskunnan puolesta, niin sitä hän ei, korkeintaan muistutetaan jossain ehkä juhlapuheissa, mut mitään tällästä erityistä tukea ja tän teeman taakse asettumista meillä ei oo.” (haastateltu puolueaktiivi)

Presidentinvaaleissa puolueiden ulkopuoliset tai jopa “puoluevastaiset” ehdokkaat, ehdokkaat jotka eivät alunperin olleet oman puolueensa ykkösehdokkaita, ovat näyttelleet keskeistä osaa. Mauno Koiviston suosiossa ja ensimmäisessä valinnassa presidentiksi vuonna 1982 oli jo puoluevastaisia piirteitä. Viime presidentinvaalissa etäisyys puolueisiin vaikutti keskeisesti niin Ahtisaaren, Rehnin kuin Ilaskivenkin kannatukseen.

Mikäli joidenkin tutkimusten (esimerkiksi Betz 1994) väite siitä, että uuden radikaalin oikeiston kannalta keskeinen “laukaiseva” tekijä on kansalaisten *tyytymättömyys* ja sen menestys riippuu kyvystä ja keinoista mobilisoida olemassaolevaa tyytymättömyyttä, niin Suomen osalta tuollaista tyytymättömyyttä ei ole ainakaan toistaiseksi kyetty mobilisoimaan.

Hypoteesi uuden radikaalin oikeiston kannatuksen ja tyytymättömyyden välisestä suhteesta on herättänyt runsaasti keskustelua. Esimerkiksi Paul Hainsworthin (1992, 11) mukaan äärioikeistoa äänestävää luonnehtii pessimismi: tyytymättömyys olosuhteiden nykytilaan, tyytymättömyys etabloituneisiin puolueisiin ja toisaalta halu samastua liikkeeseen tai johtajaan, joka väittää edustavansa koko kansaa tai kansakuntaa. Äärioikeistoa suosivat ajankohtaiset kiistakysymykset ovat Hainsworthin mukaan yleisimmin liittyneet maahanmuuttoon, työttömyyteen, turvattomuuteen ja valtapuolueisiin kohdistuvaan tyytymättömyyteen.

Michael Marshin ja James Wickhamin (1995) tutkimuksen mukaan tyytymättömyydellä voidaan selittää uuden radikaalin oikeiston kannatusta silloin kun tyytymättömyys kytkeytyy pelkoon “pudota kelkasta”. Marshin ja Wickhamin tutkimuksessa selitettävänä (riippuvana) muuttujana on halukkuus äänestää äärioikeistoa ja selittävinä (riippumattomina) muuttujina sosiaalinen tausta ja asenteet. Heidän tutkimuksensa mukaan sosiaalinen tausta ei näytä suoraan vaikuttavan halukkuuteen äänestää äärioikeistoa esimerkiksi siten, että äärioikeiston nousua voitaisiin selittää uusien marginalisoituneiden kerrosten halukkuudella äänestää äärioikeistoa. Sosiaalista taustaa tärkeämpiä selittäjiä ovat Marshin ja Wickhamin mukaan omaksutut asenteet kuten esimerkiksi parlamentaarisen demokratian hylkääminen, kielteinen suhtautuminen EU:hun ja maahanmuuttajiin ja yleensä äärioikeistoa suosivat asenteet. Marshin ja Wickhamin johtopäätös kuuluu (mt., 9): “Väite ei kuulu, että radikaali oikeisto ilmaisee niiden tyytymättömyyttä, jotka yksinkertaisesti ovat työttömiä; väite kuuluu, että se ilmaisee niiden tyytymättömyyttä, jotka ovat menettämässä otteensa muutoksesta jälkiteolliseen ja yksilöityyn kapitalistiseen yhteiskuntaan.”

Tyytymättömyyden kanavoitumista uuden radikaalin oikeiston äänestämiseen vahvistaa luokkasidonnaisen äänestämisen heikkeneminen äänestäjien keskuudessa. Luokkaaänestämisen heikkeneminen mahdollistaa uusien yrittäjien ilmestymisen etabloituneiden puolueiden rinnalle. “Uudenlaisia puolueita ilmaantuu pääosin silloin kun poliittiset yrittäjät kehittävät tai omaksuvat poliittisia kysymyksiä, joihin vakiintuneet puolueet eivät kykene.” “Sitä paitsi poliittiset kysymykset eivät itsessään liity sosiaaliryhmiin, vaan ne ovat enemmänkin tulosta vapaasti kellovasta arvoista ja kuluttajavalinnoista.” Toisin sanoen myös Marshin ja Wickhamin tutkimus argumentoi sen näkemyksen puolesta, että poliittisia valintoja ja tekoja on entistä vaikeampi selittää suoraan ihmisten sosi-

aalisesta taustasta käsin. Sosiaalinen tausta näyttää entistä vähemmän “predestinoivan” ihmisiä “määrätyn” tyyppiseen poliittiseen käyttäytymiseen. Valinnat ja teot näyttävät perustuvan entistä selvemmin yksilön omaan refleksiiviseen harkintaan.

Se, minkälaista kansalaisten poliittisiin puolueisiin kohdistama tyytymättömyys sisällöltään oikeastaan on, on yhä edelleen jossain määrin avoin kysymys. Tähän pyritään löytämään alustavia vastauksia analysoimalla lähiössä kerättyjä haastatteluja.

Puolueet urbaanissa betonilähiössä

Tässä tutkimuksessa esimerkkinä käytetty lähiö on perinteistä vasemmiston, erityisesti sosialidemokraattien vahvan kannatuksen aluetta. Viimeaikaisia poliittisen ilmaston muutoksia voidaan tarkastella vaalitulosten valossa.

Taulukko 12. Puolueiden kannatuslukuja betonilähiössä ja Helsingissä eduskuntavaaleissa (%)

| <i>1995 eduskuntav.</i> | <i>Vasl</i> | <i>Sdp</i> | <i>Kok</i> | <i>Vihr</i> | <i>Vap.suom.l</i> <i>+ muut</i> |
|-------------------------|-------------|------------|------------|-------------|---------------------------------------|
| Betonilähiö | 12.7 | 36.5 | 15.9 | 12.1 | 5.4 |
| Helsinki | 8.9 | 26.8 | 23.9 | 14.2 | 4.6 |
| <i>1991 eduskuntav.</i> | | | | | <i>Smp, Kul-</i> <i>hia + muut</i> |
| Betonilähiö | 11.6 | 29.0 | 18.9 | 13.0 | 9.1 |
| Helsinki | 8.3 | 21.0 | 27.4 | 13.8 | 6.0 |
| <i>Muutos 1991-1995</i> | | | | | |
| Betonilähiö | 1.1 | 7.5 | -3.1 | -0.8 | |
| Helsinki | 0.6 | 5.8 | -3.5 | 0.3 | |
| <i>Muutos 1987-1991</i> | | | | | |
| Betonilähiö | -4.0 | -4.3 | -3.3 | 4.4 | |
| Helsinki | -3.3 | -3.3 | -3.6 | 4.9 | |

Sen lisäksi, että betonilähiö on vahvaa vasemmiston aluetta, on merkillepantavaa, kuinka vasemmiston kannatusmuutokset ovat lähiössä säännönmukaisesti suurempia kuin vasemmiston kannatusmuutokset keskimäärin Helsingissä. Muutokset toteutuvat keskimääräistä huomattavasti voimakkaampina myös muiden pienryhmien ja vihreiden kohdalla. Tämä viittaa siihen, että niin vasemmiston, vihreiden kuin ryhmän muidenkin kannatuksessa on betonilähiössä “protesti- ja populismilisää”. Tätä havaintoa vahvistavat äänestysaktiivisuuden muutoksista kertovat luvut.

Taulukko 13. Äänestysprosentit vuosien 1987, 1991 ja 1995 eduskuntavaaleissa betonilähiössä ja Helsingissä.

| | 1991 | 1995 | Muutos | 1987 | 1991 | Muutos |
|-------------|------|------|--------|------|------|--------|
| Betonilähiö | 66.1 | 69.2 | 3.1 | 71.1 | 66.1 | -5.1 |
| Helsinki | 71.1 | 72.7 | 1.6 | 74.4 | 71.1 | -3.3 |

Vuoden 1995 eduskuntavaaleissa esikaupunkien kerrostaloalueet olivat Sdp:n vahvinta tukialuetta. Eduskuntavaaleissa Sdp:n kannatus kasvoi eniten siellä, missä puolueen kannatus on ennestäänkin ollut vahva. (Eduskuntavaalit Helsingissä...)

Vasemmiston kannatuksen kasvussa vuoden 1995 eduskuntavaaleissa on nähtävissä eräänlaista “turvallisuus-hakuisuutta”. Tätä havaintoa vahvistavat monien haastateltujen kokemukset.

“No kyl mä sanosin, että ne vaalityökokemukset, jotka nyt tuli, niin mulle jäi semmonen käsitys, ett se oli tämmönen ihan niin semmonen suunnaton, tämmönen aggressiivisvälitteinen kyllästyminen tähän Ahon hallituksen politiikkaan. Se tuntu olevan semmonen aika yleis-

poliittinen, mä sanoisin tai selittäisin sitä niin. Ja syystä tai toisesta uskottiin siihen, että SDP on sitten se muutostoivoima ja tietenkin odotukset on ollu korkeella, että varmaan niitä pettymyksiäkin on ehtiny tulla, kun tää valtiontalous on ollu semmonen kun on ollu ja ratkasuja on täytyne tehdä ja niistä, voisin kuvitella, että tämmöistä tyytymättömyyttä varmaan meidänkin puoluetta kohtaan esimerkiksi jossain lapsiperheessä sillä alueella varmasti esiintyy. Ei tietenkään mitään tutkimustietoo (naurahdus) tiedä, mutta veikkaan, että niiden lupausten lunastaminen ei siinä mielessä onnistu ellei sitten pystytä vakuuttavasti perustelevaan, miksi näin.”

“Sitten veikkaisin, että näissä viime eduskuntavaaleissa, kun on oltu niin epävarmassa tilanteessa pitkään taloudellisesti ja pitkään työttömyysluku on ollu niin suuri, niin ehkä sit on kuitenkin haluttu pelata varman päälle, en tiedä, äänestetty perinteisiä puolueita ja äänestetty myös SDP:tä. Ajateltu, että tämmösellä tietyllä perinteellä ja kokemuksella on kuitenkin jotain varmempaa pohjaa.” (paikallinen sos.dem. aktiivi)

Samanlaista “turvallisuushakuisuutta” oli havaittavissa vuoden 1994 presidentinvaaleissakin.

Taulukko 14. Vuoden 1994 presidentinvaalit betonilähiössä ja Helsingissä kahden pääehdokkaan osalta (kannatus %)

| <i>Ehdokas</i> | <i>Ensimmäinen kierros</i> | | <i>Toinen kierros</i> | |
|----------------|----------------------------|-----------------|-----------------------|-----------------|
| | <i>Betonilähiö</i> | <i>Helsinki</i> | <i>Betonilähiö</i> | <i>Helsinki</i> |
| Ahtisaari | 33 | 27 | 69 | 54 |
| Rehn | 28 | 31 | 31 | 46 |

Presidentinvaalien logiikka oli varsin selkeä. Mitä “matalampi” alueen “status” on, sitä varmemmin aktiivisuus

lisääntyi toisella kierroksella. Viime hetken aktivoituminen tapahtui ennen kaikkea pienituloisella kerrostalolähiöiden vyöhykkeellä. Lähiökansan aktivoituminen äänestämään edes jossakin mitassa toi Ahtisaarelle voiton Helsingissä. (Presidentinvaalit Helsingissä) Lähiökansan aktivoituminen vaalien toisella kierroksella kertonee siitä, että he aktivoituivat äänestämään nimenomaan turvallisuuden ja työllisyyden puolesta.

Politiikasta ja puolueista ei betonilähiössä suoritetuissa haastatteluissa tullut vastaan montakaan positiivista luonnehdintaa. Silloin kun politiikassa nähtiin jotakin positiivista, esille nousivat kysymykset poliittisen päätöksenteon merkityksestä “valtakunnanpolitiikassa” ja poliittisten päättäjien vastuu keskeisimmistä yhteiskunnallisista ongelmista – vaikka toisaalta oltiin vahvasti sitä mieltä, että päättäjät ovat epäonnistuneet vastuunkannossaan.

“Sieltä se kuitenkin ois lähdettävä. Ei sitä kukaan muu, poliittisia päätöksiä nää vaatii.” (mies 45 v.)

“Kyllä minusta politiikka hallitus- ja eduskuntatasolla nimenomaan budjetin puitteissa voi vaikuttaa työllisyyteen ja nuorisotyöllisyyteen myöskin, ilman muuta, koska sitä kautta tehdään suuret strategiset päätökset. Ilman muuta näin. Mutta kyllä musta paikallistasolla poliitikkojen vaikutusmahdollisuudet on olemattomat.” (nainen 55 v.)

“Mutta sitten kun ongelmia on, just työttömiä ja tämmösiä ongelmia, niin näissähän taas tietenkin, poliitikoitan näistä päättää, työllisyysasioista ynnä muista tämmösisistä. Nää on taas semmosia, kun niihinhän valitaan vaan puolueittain ihmisiä, niin heidän pitäis olla ajan tasalla tästä, mut ne on pudonnu kelkasta jo aikaa sitten.” (nainen 50 v.)

Koko teemahaastattelumateriaalissa vain yksi haastateltava toi omaehtoisesti esiin perinteisen äänestysmallin oikeutettavuuden yhä edelleen.

“Kyl mä ainakin ite äänestän sellasen yleisen ajatusmaailman, emmä niitä tekoja seuraa, vaan se on ihan semmonen kannanotto tai mitä mä haluaisin, mihin suuntaan mä haluaisin Suomen muuttuvan. Se on se mitä mä äänestän siinä. Emmä uskokaan, että kukaan yksityinen poliitikko pystys vaikuttamaan tai joku puolue pystys vaikuttamaan niin paljon. Mä vaan ajattelen, ett se on yks osa siinä palapelissä ja ne edustaa, mä kannustan niiden ajatusmaailmaa. ... Kyllähän puolueet on ihan hyvä kuitenkin olla, ett siinä on ehkä kuitenkin semmonen tuttu ja turvallinen meininki, broileritouhussa.” (mies 32 v.)

Paikalliset, sosialidemokraattinen, vasemmistoliittolainen ja vihreiden, puolueaktiivit toivat saman asian esiin passiivisemmin puhuessaan puolueitansa perinteisesti kannattavista sosiaaliryhmistä ja vaalityön erityisestä suuntaamisesta heille.

“... mut meidän kannalta tärkeetä on se, että me on saatu just esimerkiksi ostoskeskuksen tuntumassa vuokrataloissa asuvia, just niitä, joilla ehkä elämässä ei mee kauheen hyvin, ikään kuin on muistutettu heille, että vaalit on tulossa, että menisittekö äänestämään (naurahdus). Eli tehty sitä sellasta perusduunia, koska se on ollu perinteisesti sitä potentiaalia tai sitä meidän peruskannattajajoukkoa, että jos se on vaan saatu äänestysuurnille, niin yleensä ne on äänestäneet meitä.” (sos.dem. aktiivi)

Haastateltujen politiikan kritiikki kohdistui erityisesti siihen, että heidän mielestään politiikasta on muodostunut oma erillinen elämänalueensa, jolla ei ole mitään tekemistä paikallisten konkreettisten ongelmien kanssa. Poliitiikka on ikään kuin oma elämänsä omine sisältöineen ja pelisääntöineen. Tällaisiksi politiikan omiksi sisällöiksi tunnistettiin politiikkaan osallistuminen sosiaalisen nousun mahdollistamiseksi, tietty itsekkyyys, jota menestyminen politiikan kilpailussa näyttää edellyttävän, ja voimakkaiden organisoituneiden intressien ajaminen. Nämä

nähtiin välttämättömiksi taustatekijöiksi politiikassa menestymisen ja laajan kannatuksen hankkimisen kannalta. Tällainen politiikkaa määrittelevä ja luonnehtiva puhe-tapa osoittaa myös sen, että politiikka samastetaan paljolti puoluepolitiikkaan ja toisaalta ylipäättään poliitikoiden toiminnaksi.

Tällä eristäytyvällä ja itsenäistyvällä politiikalla ei haastateltujen mielestä ole juuri mitään kosketuskohtaa paikalliseen elämään. Erkaantuminen on jo mennyt niin pitkälle, ettei poliittisilla ihmisillä ja järjestöillä ole juuri-kaan *luonnollisia rooleja ja esiintymisareenoita* paikallisessa yhteisössä. Jos kuvattu tilanne pitää paikkansa, ongelmaksi saattaa muodostua se, minkälainen rooli puolueille ja poliitikoille oikeastaan jää. Muodostuuko puolueiden paikallisosastoista ja paikallisista puolueihmisistä entistä selvemmin pelkästään vaaleihin kytkeytyviä vaaliorganisaatioita? Näin näyttää ainakin osittain tapahtuneen, sillä – kuten eräs paikallinen puolueaktiivi toimintaa kuvasi – “paikallinen toiminta on paljolti vaalien yhteydessä tapahtuvaa muistutustyötä: kuljetaan esitteet kädessä.”

Paikallisen poliittisen toiminnan huipentumiseen vaaleihin sisältyy kuitenkin ongelmia, sillä monet haastatellut nimenomaan ironisoivat politiikan huipentumista vaaleihin: ‘Silloin ollaan niin kiinnostuneita, mutta vaalien jälkeen kyllä täysin unohdetaan’.

K: Näkyykö vaalien alla mitään? V: “Sinnehän kyllä oli tulemassa kaikennäköistä ehdokasta puhumaan tietenkin omaan pussiinsa. Siellä sai pullakahvia hyvin (naurahdus) vaalien edellä, mutta” (nainen 40 v.)

“Se on aina yleensä, että kun taas vaalit tulee, niin kyllä me varmaan kokoonnutaan ja päläpäläpälä. Luvataan kymmenen hyvää ja yhdeksän kaunista ja mitään ei toteudu. ... Niitten pitäis tulla alas sieltä puoluejutusta ja ruveta funtsaamaan. Ei se auta, ett sinä sillon, kun on vaalit tulossa, pyörit tuolla ja teet vaalityötä. Sit kun ne on valit-

tu siihen, niin sitten ne ei välitä tuon taivaallista.” (nainen 50 v.)

“Silloin kun on jotkut vaalit lähellä, kyllä silloin näissä paikallislehdissäkin kovasti kirjoitellaan ja muuta, mutta sitten kun ne on taas ohi, niin kyllä se sitten taas vaimenee... Vanhuksista hyvin paljon ja veteraaneista kirjoitetaan. Tälläsiä, joilla luullaan että saa pisteitä.... Se on hyvin läpinäkyvää, jos sitä tarkemmin tutkii. Kyllä nämä asiat hyvin äkkiä unohtuu kyseiseltä ehdokaalta, kun vaalit on ohi.” (mies 65 v.)

Aktiivisen 70-luvun jälkeen paikalliset yhdistykset ovat passivoituneet ja kutistuneet. Uusien sukupolvien rekrytoiminen on osoittautunut erityisen vaikeaksi – jopa siinä määrin, että puolueihmiset pitävät nuoren liittymistä puolueeseen lähes käsittämättömänä tekona.

Miksi uusia ihmisiä ei liity, eivätkä vanhat enää viitsi? 70-luvulla oltiin aktiivisia koska koko yhteiskunnassa oli meneillään “aatteellinen taistelu”. Nyt tällainen puuttuu politiikasta.

Puolueet eivät haastateltujen mukaan näy juuri mitenkään lähiön arjessa.

“Kyllä puolueitten paikallisyhdistysten toiminta on vähentynyt ja pienentynyt. Ei niistä enää paljon puhuta. Kyllä se on aika hiljasta ainakin. Ehkä on jollain tavalla sisäänlämpiävää touhua, mutta ei ne kyllä kovin paljon markkinoi niitä. Niitähän oli aikanaan lyhtypylväissä ja ilmoitustauluilla kovastikin niitten ilmoituksia, mutta ei niistä enää paljon, ett kyl se politiikka on jäänyt aika vähiin.” (mies 65 v.)

“Puoluepolitiikkaa kyllä mun mielestä näkyy hyvin vähän. ... Yleinen politiikanvastaisuus, joka on ympäri maan varmaan tällä hetkellä, niin se on täällä varmaan vielä vahvempana. ... Se usko poliitikkoihin ... on täälläkin alueella menny.” ... Kyl mä uskon, ett ei politiikka paljon kiinnostaa tällä hetkellä. Tulee ilmi vaan, ett on kaksois-

palkkauksia ja omia koplausyrityksiä sun muita, kun nää tulee kuitenkin esille. Ett ihan samanlaisia huijareita kun muutkin.” (mies, 33 v.)

“Mä en oo nähny puolueista täällä mitään. En ollenkaan. En oo. Kyl niitä varmaan on, mut mä en oo ainakaan kohdannu yhtään työssäni, ollenkaan mitään. Jotkut Leijonat ja tämmöset voi olla, jotkut urheiluseurat ja, mut ei puolueet kyllä, on hyvin matalalla profiililla.” (nainen, 30 v.)

Puhutaanko politiikasta: “Ei (naurahdus). Aika monella näyttää olevan hällä väliä -tyyli. Ett en oo seurannu, en tiedä mistään mitään, en äänestä. Tämmönen suhtautuminen on melkein aika yleinen. ... Ei oikeestaan ketään haukuta, mutta ei ketään ylistetäkään. ... Niin justiin, ett ihan sama, ei se meille kuulu. ... Sillon se kiinnostus lopahtaa kun sä huomaat, ett joo, varmaan ihan hauska keskustelu, mut mitähän ne puhuu (naurua). ... Pitäs järjestää just semmosta, että tulis näitä ihmisiä ... lähiöihin kuuntelemaan ihmisten omia mielipiteitä.” (nainen, 25 v.)

Perinteisen politiikan “kuihtuminen” näkyy myös puolueiden paikallisyhdistysten jäsenmäärissä. Yhdistysten kattama väestömäärä vaihtelee 14 000:sta 40 000:een riippuen yhdistyksen rajoista.

Taulukko 15. Jäseniä betonilähiön puolueiden paikallisyhdistyksissä ja asukas-yhdistyksessä.

| | <i>80-luvun puolivälissä</i> | <i>90-luvun puolivälissä</i> |
|-----------------|------------------------------|------------------------------|
| Sdp | n. 300 | n. 100 |
| Kok | n. 100 | n. 25 |
| Vasl | n. 200 | n. 60 |
| Vihreät | ei paikallisia yhdistyksiä | |
| Asukas-yhdistys | useita satoja | n. 100 |

Puolueiden paikallisyhdistysten jäsenkunta on varsin iäkästä (keski-ikä tavallisesti noin 50 vuotta), eikä nuoria juuri kuulu yhdistyksiin. Toimintaa pyörittää yleensä vain 10–20 todellista aktiivia.

Erään politiikan ammattilaisen mielestä “politiikan näkymättömyys on myöskin sitä, että osa politiikkaa on siirtynyt virkakoneiston sisälle. Virkamiehet aistivat tuntosarvina kansalaisten mielialoja esimerkiksi juuri ulkomaalaisten sijoittumisessa.” Tämä pitää varmasti paikkansa, mutta politiikan valtiollistumiseen ja kunnallistumiseen voi kuitenkin sisältyä ongelmia. Yksi ongelma voi piillä siinä, että politiikan virkamiesmäistyminen, tarkemmin sanoen politiikan hallinnollistuminen, saattaa heikentää edelleen poliittisen vastuun ottamisen ongelmaa ja sitä, että päätösten poliittisuus hämärtyy. “Hallinnollistuneessa politiikassa” ei selvästi esitetä vaihtoehtojen poliittisuutta, eikä kovinkaan vahvasti kiinnitytä johonkin vaihtoehtoon ja olla valmiita kantamaan siitä poliittista vastuuta. Tällainen politiikan hallinnollistuminen tekee politiikasta entistä näkymättömämpää ja epäpoliittisoi edustuksellisuutta. Perusjärjestöjen merkittävään elpymiseen paikallisyhteisössä ei kyseisen politiikan ammattilaisen käsityksen mukaan kannata panostaa.

“Sen sijaan yksittäiset poliitikot voisivat paikallisesti näkyä enemmän ja hakea kannatuksensa joltakin alueelta. Esimerkkilähiön ongelma on se, ettei siellä ole paikallista poliittikkaa, jonka puoleen ihmiset voisivat kääntyä ja jolle he voisivat asioita esittää. Poliitiikan uusi puoli on siinä, että politiikan täytyy olla suhteessa johonkin henkilöön. Ihmisten täytyy nähdä nimenomaan paikallisesti sijoittuva henkilö.”

Paikallisen perinteisen poliittisen toiminnan vaikeudet, jotka näkyvät ennen kaikkea luonnollisten roolien ja esiintymisareenoiden puuttumisena, johtuvat viime kädessä siitä, ettei tällaista politiikkaa mielletä vilpittömäksi

yhteisten etujen ajamiseksi, vaan välineelliseksi toiminnaksi, jonka taustalta aina löytyy taka-ajatus “poliittisten pisteiden keruusta”. “Pisteiden keruu” tulkitaan haluksi miellyttää. Monen haastatellun mukaan ennen vaaleja puhutaan nimenomaan asioista, joilla luullaan pisteitä kerättävän, ja luvataan paljon. Halu miellyttää on monen mielestä kuitenkin vain lumetta ja tyhjää puhetta, sillä vaalien jälkeen lupaukset unohtuvat eikä mitään tapahdu. “Pisteitä” ei myöskään oleteta kertyvän kaikkialta yhtä paljon, vaan yhteiskunnan nähdään olevan tässä suhteessa eriarvoinen. Yhteiskuntaan on haastateltujen mielestä muodostunut “pisteiden keruun” logiikan kannalta tarkasteltuna periferisiä saarekkeitä kuten betonilähiöt, nuoret, maahanmuuttajat ja syrjäytyneet, joihin satsaamisesta ei tärkeitä “pisteitä” juuri heru.

Haastatteluissa kiinnitti erityisesti huomiota se, ettei politiikkaa betonilähiön arjesta käsin tarkasteltuna mielletä todellakaan juhlapuheiden ja oppikirjojen “yhteisten asioiden hoidoksi”. Tämä oppikirjamääritelmä ei missään tapauksessa saa vastakaikua haastatelluilta. Pikemminkin politiikka mielletään päinvastaisesta näkökulmasta. Poliittikka nähdään puoluepoliitikkojen toiminnaksi ja heille politiikka on toimimista oman edun ja tilanteittain joidenkin erityisten etujen puolesta. Tällaisen politiikan nähdään pikemminkin ehkäisevän kuin edistävän kokonaisuutta tai parhaan ratkaisun etsimistä.

Toisaalta sellaisten mielestä, joka itsekin pitävät omaa etua tärkeimpänä ohjenuorana, eivät näe poliitikkojen oman edun tavoittelussa mitään omituista tai poikkeuksellista. Oma suhtautumistaan eräs haastateltava kuvasi seuraavasti:

“Mut mä uskon, ett pikku hiljaa ihmiset enemmän ja enemmän alkaa ajaa vaan puhtaasti omia etujaan. Jokainen ihminen ajattelee vaan omaa eikä sitä, ett mä äänestän nyt ja vaikutan. Yhteiskunnalliset kysymykset, emmä itse

asiassa jaksa kantaa huolta jostakin viljelijästä, joka menettää elinkeinonsa, vaan mua kiinnostaa enemmän se, että mä saan ruoan halvemmalla kaupasta ostettua, koska silloin se on mulle se.” (30 v. mies)

Tällaisesta näkökulmasta tarkasteltuna poliitikkojen odotetaan tavoittelevan omia ja erityisiä etuja, eikä tässä ole sinänsä mitään kummallista.

Koska politiikkaan liitetään tällaisia piirteitä, politiikassa nähdään aina olevan taka-ajatuksia. Tästä syystä poliittisten yhdistysten ja poliitikoiden on vaikea järjestää ja jopa osallistua erilaisiin yhteistä hyvää edistäviin asioihin. Heidän on vaikea toimia, koska heillä tulkitaan olevan aina toiminnassaan taka-ajatus “poliittisten pisteiden keruusta” ja hyötymisestä. Heidän toimintansa nähdään olevan *välineellistä* eikä *vilpitöntä*. Viranomaisten ja vapaaehtoisjärjestöjen on huomattavasti helpompi organisoida yhteisen hyvän pyrintöjä ja puolustaa sosiaalisen asemaa paikallisessa miljöössä, koska heidän toimintansa tulkitaan vilpittömämmäksi kuin poliitikkojen. Kuvaava tässä suhteessa on erään haastattelun toteamus: “Poliittisesti näkyvien ihmisten mukaantulosta me ei oikein tykätä, tulee pelkoa että sellaiset ihmiset sitten jotenkin ratsastaisivat yhdistyksellä.” (sosiaalityöntekijä)

“Valtakunnanpolitiikkaa” ja puolueita ei kritisoitu pelkästään “näkymättömyydestä”, vaan valtakunnanpolitiikan nähtiin olevan jopa ristiriidassa suhteessa nuorten elämäkokemuksiin, syrjäytymiseen ja yleensäkin lähiön arkielämän ongelmien kanssa.

“Nuoriltahan on helppo napata pois. ... Musta se on ihan sama mitä poliitikot hääää. Joka tapauksessa ne valehtelee kaikessa, lähes kaikessa. ... Siellä ei nuorisolle löydy ihanteita ollenkaan. Ihanteet löytyy jostain huumebändistä tai tämmösestä. Poliitikasta ei löydy ihanteita, joita nuoret vois seurata, koska siellä on kovat ... siellä

ei oo pehmeät arvot mitenkään pinnalla.” (erityisnuoriso-työntekijä, mies, 35 v.)

“Ihmiset jotka ovat tavallaan ulkona. ... niillä on kielteinen ajattelu vähän kaikkeen. Ne näkevät aina syyn kaikissa muissa. Ne kokevat niin, että ne tosirikkaat kykenevät pyörittämään päätöksentekijöitä ja poliitikot on semmoista pelleporukkaa. Siis ne jotka on tippuneet työelämästä ja joiden on vaikea löytää itselleen menestymisen keinoja tai edes selviytymisen keinoja. Ne ovat passiivisia, eivät äänestä ja niillä on tapana sitten nostaa itensä politiikan kustannuksella. ... Kun omakaan elämä ei kovin hääppöstä ole, niin saavat näistä poliittisten johtajien rötöspaljastuksista tietyllä tavalla tyydytystä ja voivat nostaa itseensä, kun ajattelevat, että täysinhan perseestä ne poliitikotkin on. Kun lööpeissä vedetään esiin Juhantalot ja muut, niin osa ihmisiä menee tähän mukaan eikä viitsi edes äänestää. Heille se on ihan samaa perkeleen paskaa eikä niille kovin paljon meinaa, että on mistä puolueesta tahansa nää heidän mielestään roistot.” (sosiaalityöntekijä, mies, 40 v.)

Vakavinta politiikan kritiikki on tapauksissa, jossa “valtakunnanpolitiikan” ja lähiön tarpeiden ja etujen nähdään olevan ristiriidassa keskenään.

“Kyllä kai valtakunnan poliitikoilla saattaaapi olla puutteita ymmärtää, mitä eläminen työttömänä ja tämmösellä alueella, jossa ei kovinkaan ... aikuisillehan täällä ei oo mitään palveluita.” (mies, 55 v.)

“Kyl musta tuntuu, että poliitikot ainakin ... Ne satsaa niin paljon enemmän sellasille alueille, joista ne kuvittelee, että siellä vaikutusvaltasia ihmisiä asuu. Mitäpä täkäläisistä, ei niillä oo kuitenkaan mitään suhteita eikä ne ehkä äänestäkään, ei niistä oo sillä tavalla hyötyä. Tää on jätetty sillä tavalla oman onnensa varaan. Kyllä niitä aina poliitikkoja asukasyhdistykset kutsuu näihin keskusteluihin, mut konkreettisesti ei kyl tapahdu yhtään

mitään. ... Puolueiden paikallisyhdistysten järjestämät tilaisuudet ne on siis tän alueen omia poliitikkoja, jotka haluaa kerätä ääniä (naurua) tämmösiltä ... kauheen suurta arvoa kyllä pistä.” (nainen, 40v.)

Arkielämän asettamat erityistarpeet lähiössä ja näiden mahdollinen ristiriitaisuus suhteessa harjoitettuun “valtakunnanpolitiikkaan” asettavat paikalliset poliitikot ja puolueosastot vaikeaan asemaan. Puolueet ovat toisaalta kadottaneet toimivat tavat olla luontevalla, rakentavalla ja uskottavalla tavalla läsnä lähiön arjessa ja toisaalta uusia läsnäolon muotoja ei ole ainakaan vielä kyetty rakentamaan. Näyttää siltä, etteivät puolueosastojen kokoukset ja perinteinen vaalilyö vaalimateriaalin jakoineen ja vaalitapahtumineen ole riittävän uskottavia läsnäolemisen tapoja. Edes puolueiden keulahahmojen ja julkkisehdokkaiden läsnäolo ei muuta tilannetta. Lähiön asukkaat eivät vaivaudu katsomaan näitä mikäli tilaisuus on selkeästi puolueen järjestämä. Huolimatta monista puoluekritiikin merkeistä lähiössä, mikään populistinen puolue ei ole kuitenkaan kyennyt vakiinnuttamaan asemaansa alueella. Eivät myöskään uuden radikaalin oikeiston ryhmät ole löytäneet tietään lähiöön 10–20 nuoren skinhead-ryhmää lukuunottamatta.

Laajamittaisemman protestikäyttäytymisen mahdollisuuteenkaan eivät useimmat haastatelluista uskoneet.²

“Ei, emmä usko. ... Se protesti käydään jossain kulmakuppilassa oman pään sisällä. Ei se, ei oo voimavaroja eikä välttämättä haluakaan niillä ihmisillä lähteä. Ne on ne vahvat, jotka jaksaa protestoida. Ainoa protesti, mikä voi olla, esitetään täällä jollekin toimeentulotuen työntekijälle.”

“Mä en pidä protestoinnin mahdollisuutta todennäköisenä, koska elämänkohtalot on niin erilaisia. Kuitenkaan

työttömätkään eivät esimerkiksi voi samaistua välttämättä edes naapuriinsa, vaan siinä katsotaan, että minun työttömyys johtuu tästä syystä, mut toinenhan on ihan selkeä juoppo, niin se työttömyys johtuu siitä tai jotain muuta. Se ei välttämättä oo yhdistävä tekijä. Se voi jossain vaiheessa tietenkin tulla yhdistäväksi tekijäksi, jos siinä päästään ennakkoluulojen ja asenteiden lävitse.” (nainen, 30 v.)

Toistaiseksi taloudellinen lama ei ole kääntynyt laajamittaiseksi ihmisten kokemukselliseksi kriisiksi lähiössä. Tätä on estänyt nimenomaan se, että sosiaalivaltio, julkiset palvelut ja julkinen infrastruktuuri ovat ainakin vielä toimineet suhteellisen hyvin.

Haastateltujen informanttien mukaan nykyistä ilmapiiriä lähiössä kuvaavat pikemminkin ilmaisut “apatia”, “passiivisuus” ja “välinpitämättömyys”.³ Passiivisuus ja välinpitämättömyys näyttävät ainakin toistaiseksi riittäneen *selviytymisen malliksi*.

”Ilmapiiri on “alistunut”, “toivoton”, “ihmiset ovat alistuneempia”, “joutoväen määrä on lisääntynyt, ja epäsiisteys on lisääntynyt”. “Työikäiset ihmiset raahustaa ja laahustaa siellä ympäriinsä”... “Ihmisistä näkee, että ne on liikaa kotona ja ne ei välitä enää oikein mistään.” “Ihmiset on aika välinpitämättömiä.” Sama pätee toistaiseksi suhteessa ulkomaalaisiin: ...”välillä tuntuu, että semmonen välinpitämättömyys on ikään kuin se yleisin suhtautuminen, että annetaan niitten vaan olla, kunhan ne ei häiritse meidän elämää.” (mies 35 v.)

“Musta tuntuu, että tällä alueella ei kauheen moni kyllä rohkastus. Tällä alueella on aika turhautuneita ihmisiä, jotka vaan nurisee, mut ei kuitenkaan oo ite valmiita tekemään mitään.” (nainen 25 v.)

Identiteetit murroksessa

Arvioitaessa politiikan roolia betonilähiössä suurin muutos koskee perinteisen työväenluokkaisen ja työväenliikkeisen poliittisen kiinnittymisen mallin vähittäistä murtumista. (Tällaisesta tulkinnasta yleisemmin Wieviorka 1993 ja 1995). Tämä näkyy ennen kaikkea perinteisen työläisyhteiskunnan asuntoalueen merkityksellistämisen muutoksena. Samoin kuin perinteinen pohjoismainen hyvinvointivaltion malli niin myös perinteisen työläisyhteiskunnan työväenluokkainen miljöö perustui oletukselle vakinaisista ja pitkäkestoisista työsuhteista. Pidettiin itsestään selvänä, että kaikille työhaluisille löytyy periaatteessa töitä ja suhdanne- ja kausivaihteluista johtuvat työttömyysjaksot ovat vain lyhyitä poikkeuksia. Tällaiselle turvallisuudelle perustalle rakentui myös perinteinen työväenluokkainen “vasemmistolaisesti virittynyt” palkkatyöläisen identiteetti. Tuo identiteetti ja sitä joukkomittaisesti ilmentävä miljöö kuten betonilähiö määrittyi palkkatyön yhteiskunnassa positiivisesti: siihen liittyi merkityksiä, joista voitiin olla ylpeitä.⁴ Perinteisen työläisyhteiskunnan maltilliset työväenluokkaiset arvot kuten solidaarisuus, tasa-arvo ja suvaitsevaisuus olivat kunniaa ainakin abstrakteina tavoitteina ja virallisena ideologiana. Vielä sen jälkeen kun poliittinen työväenliike alkoi heiketä poliittisena ideologiana, “vasemmistolaisesti virittynyt” työväenluokkainen palkkatyöläisen identiteetti jatkoi vaikutustaan palkkatyöläishabituksena. “Tavallinen elämä”, esimerkiksi eräänlaisena “työväenluokkaisena rahvaanomaisuutena” ja elämäntyylinä, säilyivät arvossa. Olojen nähtiin muutenkin edistyvän ja elämistä leimasi eteenpäinmenon maku. Luonnon ympäröimät lähiöt uusine nykyaikaisilla mukavuuksilla varustettuine suurempine asuntoineen merkitsivät monille niihin muuttaneille asumistason ja asumismukavuuden huomattavaa paranemista. Oma lä-

hiö nähtiinkin asiana, jonka eteen kannatti ponnistella niin poliittisella areenalla kuin elämän muillakin sektoreilla. Monasti erityisen merkitykselliseksi saattoi muodostua paikallinen urheiluseura, jota tukemalla viestitettiin myös oman miljöön vahvuudesta.

Olosuhteiden muutos näkyy selvästi erään sosialidemokraattisen aktivistin tilityksessä:

“Silloin 60-luvun lopulla, kun tätä lähiötä ruvettiin lähiönä rakentamaan, niin tää, no meiän puolueyhdistyksemme oli yks niitä ensimmäisiä, joita sinne ylipäätänsä perustettiin. Ja silloin ainakin tämmönen tietty, sanotaanko yhteisyyden tunne ja sellanen yhdessä tekemisen tunne tai side on ollu aika voimakas On ollu erittäin konkreettisia tarpeita, joihin puolueyhdistys oli yks kanava heille, aika keskeinen kanava saada niitä ideoita ja viestejä eteenpäin ja ihan hyvällä syyllä voi sanoa, että meidän yhdistys silloin on ainakin onnistunu aika hyvin”
Nyt tilanne on toinen: “Tänä päivänä ihmisille ei riitä tosiaan enää se, että muistutetaan ja kannustetaan äänestämään vaaleissa, vaan jotain semmosta pitäis olla arkipäiväisempää, konkreettisempää ja ihmisten siinä elämässä lähellä olevaa tai mukana olevaa.”

Vaikeuksista ylläpitää perinteitä kertoo myös paikallisen sos.dem. yhdistyksen 30-vuotisjuhlien laimeus:

“Sit jos jotain tällästä paikallisuutta, niin yritettiin korostaa jossain paikallisyhdistyksen 30-vuotisjuhlien ympärillä, mutta mä en oo sitä loppuun asti miettiny, mikä siinä vähän meni pieleen, ett siinä ei onnistuttu, ett siitä ei tullu sellasta suuren massan juhlaa tai sellasta, joka ois. Niissä tilaisuuksissa, joita sillä teemaviikolla järjestettiin, liikku aika paljon samat ihmiset. Kun yhdellä koululla järjestettiin sit tämmönen päätösjuhla, sinne tuli aika vähän ihmisiä kaiken kaikkiaan.”

Laaja rakenteellinen työttömyys murtaa omalta osaltaan perinteistä palkkatyöläisen identiteettiä ja tälle idealle

rakentunutta betonilähiön identiteettiä. Murtuminen voi tarkoittaa myös oman perinteisen identiteetin ja miljöön perinteisen identiteetin arvostamisen heikkenemistä. Tällaisessa tilanteessa perinteinen työväenluokkaisuus ei välttämättä määrity enää yhtä positiivisesti; vaarana on jopa päinvastainen kehitys. Miljöö voi alkaa painottua työläisyhteiskunnan sijaan työttömyyden suuntaan ja miljöön arvostaminen voi muuntua slummiutumisen peloksi. Slummiutumisen uhka tarkoittaa työttömyyden huomattavaa lisääntymistä miljöössä, köyhien maahanmuuttajien määrän lisääntymistä, yleisen epäsiisteyden lisääntymistä ja lähiön maineen huononemista entisestään.

Työväenluokkaisen perinteen murenemisen myötä vaaraksi voi muodostua “sosiaalisen heikkeneminen” betonilähiössä perinteisten yhteisten arvojen menettäessä merkitystään ja asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamishalujen vähetessä. Yhteiset arvot eivät tarkoita arvoja, joista kaikki olisivat samaa mieltä, vaan sitä että elämää ja maailman menoa tarkasteltiin saman tyyppisistä lähtökohdista käsin. Poliittinen päiväjärjestys oli yhteinen riippumatta siitä, olitko työväenluokkainen, keskiluokkainen tai porvari. Mielipide-eroista huolimatta huolenaiheet olivat “yhteisiä” ja toimittiin samalla poliittisella areenalla. Erottaviin tekijöiden rinnalla oli lukuisa joukko vahvoja yhdistäviä siteitä.

Aiemmasta “pelikentän” samuudesta ja “pelisääntöjen” yhteisyydestä johtuen perinteiden murtuminen ei tällä hetkellä näytä hyödyttävän mitään erityistä ryhmää betonilähiössä. Pikemminkin seurauksena on ollut kiinnittymättömyyden lisääntyminen ja enemmän taikka vähemmän kyynisen asennoitumisen vahvistuminen suhteessa perinteisiin politiikan toimijoihin. Demokraattiselle poliittiselle järjestelmälle ei ole kuitenkaan vielä käännetty selkää, eikä edes perinteisille poliittisille toimijoille. Järjestelmä toimii koska muita reaalaisia vaihtoehtoja ei ole kerta kaikkiaan olemassa. Demokraattiselle poliittiselle jär-

jestelmälle vaaleineen ja perinteisine puolueineen ei ole ilmaantunut haastajaa tai vaihtoehtoa, mutta toisaalta järjestelmään sitoutuminenkaan ei ole kovin kiinteää, eikä se lepää ehdottoman vakaalla pohjalla. "Järjestelmä" toimii, mutta ilman kansalaisten aktiivista myötävaikuttamista ja osallistumista. Samoin perinteet vaikuttavat yhä edelleen, vaikka perinteiden uusiminen näyttää tällä hetkellä olevan entistä vaikeampaa. Eräs haastateltu kuvasi palkkatyöläisen identiteetin merkitystä seuraavasti: "Vieläkin vahvana elävä palkkatyöläisen identiteetti ehkäisee populismin lumoa, vaikka sitten valistuneemmat, jotka ovat sosialidemokraatteja tai kansandemokraatteja äänestäneet, niin niistä on tullut aika kyynisiä, vaikka äänestävät vielä tai jäävät passiivisuuden tilaan. Identiteetit muuttuvat hitaasti. ... "

Vahva työyhteiskunnan idea ylläpiti omalta osaltaan yhtenäiskulttuurin tavoitetta. Yhtenäiskulttuurin vähittäinen mureneminen ja poliittisten siteiden höltyminen mahdollistavat periaatteessa uudenlaista demokratisoitumista ja politisoitumista esimerkiksi uusina elämänpoliittisina valintoina ja uudenlaisina mahdollisuuksina toteuttaa omia elämäntapaprojekteja. Näiden mahdollisuuksien hyödyntämisen laajuutta ei voi arvioida tehtyjen haastatteluiden pohjalta, mutta mahdollisuuksien tiedostamiseen viittavia esimerkkejä haastatteluista kyllä löytyy. Haastatteluista näkyy selvästi, etteivät kaikki suinkaan halua samaa.

"Pelikenttään" ja "pelisääntöihin" kohdistuvien uusien haasteiden kannalta Kokoomuksen tilanne on varsin kuvaava. Perinteinen työväenliikkeen leimaama politiikka itse asiassa legitimoii myös Kokoomuksen vasemmiston tärkeimpänä yleispoliittisena vastustajana betonilähiössä. Kokoomuksen tultua tavallaan perusteltua tällaisessa miljöössä vasemmiston kautta työväenliikkeen maailmankatsomuksen murtuminen on haaste myös Kokoomuksen olemassaolon oikeuttamiselle. Myös kokoomus-

laisuus näyttää olevan vaikeuksissa betonilähiössä. Vaikeudet perustella omaa roolia miljöössä näkyvät mm. väen vähenemisenä paikallisosastoissa, jäsenistön keski-ikäen nousemisena ja ennen kaikkea sukupolvierona ja jopa ristiriitana puolueen sisällä. Sukupolviristiriita ilmeni mm. seuraavanlaisissa luonnehdinnoissa:

“Me nuoret kaverit” vastaan “vanhat parrat” ja heidän “patavanhoillinen konservatiivisuutensa”. “Me ei olla samaa mieltä kun nää, tää virallinen keski-ikästen ja vanhusten porukka, joka määrää puolueessa.” Oppositioasenne nousee omasta epätydyttävästä tilanteesta ja miljöön erityisongelmista: “Päinvastoin, meidän paikallisyhdistyksessä me kaikki nuoret ollaan kusessa, enempi tai vähempi. ... Elämä valuu käsistä niinkun hiekka tiimalasissa, että parhaimmat vuodet menee vaan ... Me ollaan niin tiukasti kiinni ihan tässä päivän tapahtumissa, mitä meidän alueella tapahtuu ja aistitaan se niin selvästi, että meillä on karvat pystyssä puolueen toimintaa kohtaan jo senkin takia, ett se ei anna meille mitään. Se ei anna sille meidän lähiympäristölle mitään, missä meidän lapset kasvaa.”

Uusi sukupolvi tarkastelee asioita oman elämäntilanteen ja betonilähiön arjen näkökulmasta. Näihin uusin ongelmiin “perinteinen konservatismi” ei tämän nuoremman sukupolven mielestä ole mikään ratkaisu. Nykyinen kokoomuslaisuus ei paikallisen kokoomusaktiivin mielestä vedä eikä organisoisi spontaanisti alueen ihmisiä.

”...Että oltas sitä paikallistoimintaa kauheesti tehty, koska me nähtiin, että se ei vedä ja ihmiset ei oo kiinnostunu sillä alueella Kokoomuksesta lainkaan.” “Mä sanosin, että erityisesti tällä alueella se ei kiinnosta, koska Kokoomuksella ei oo ollu annettavissa mitään ihmisille täällä, muuta kuin kurjuutta ja työttömyyttä ja pelkoo ja häpeää.” “Päinvastoin, siinä tehdään vaan itemme naurettavaksi niitten ihmisten silmissä, jos niille lähetään puhu-

maan jotain soopaa”... “Koko lähiö mun käsittääkseni on yks synkimpiä Me nyt sinne sitten sanomaan, ett Kokoomus on hyvä puolue, paskat (naurua).”

Vasemmiston osalta perinteisen työväenluokkaisen identiteetin murtumisen merkit ovat paikallisen puoluejäsenistön osalta samanlaisia: jäsenmäärät vähenevät, jäsenistö vanhenee ja aktiivinen ydinryhmä käsittää vain muutamia kymmeniä ihmisiä. Myös puoluetoiminnasta löytyy vastaavanlaisia merkkejä useita. Normaalisti paikallinen puoluetoiminta on pääasiassa vaaleista muistuttamista, mutta osallistumisen merkitystä on entistä vaikeampi perustella äänestäjille uskottavasti. Se kuitenkin vielä onnistuu, koska varsinkaan Sdp:lle ei betonilähiössä ole tavallaan olemassa uskottavia poliittisia vaihtoehtoja. Myös oman poliittisen toiminnan uskottavuuteen kohdistuu epäilyjä: saatetaan pelätä ihmisten aggressioita tai suhtautumista ylipäätään esimerkiksi jaettaessa vaalimateriaalia.

Monet ihmiset ovat ilmeisesti menettäneet uskonsa puolueisiin jonkinlaisina ideologisten ohjelmien ja tavoitteiden toteuttajina. Puolueet eivät ole enää uskottavia poliittisten “ismi-projektien” toteuttajia. Sen sijaan puolueet ovat vielä kyenneet säilyttämään merkittävän osan legitimizeettifunktiostaan: siitä, että äänestäjä-valitsijat yhä vielä uskovat kansalaisten ja kansakunnan elintärkeiden etujen tulevan huomioiduiksi puolueiden kirjossa ja että – kaikesta huolimatta – puolueissa on vielä ihmisiä, jotka yrittävät parhaansa.

Puolueiden legitimizeettifunktion takaamisessa ns. julkiskispolitiikoilla näyttää tällä hetkellä olevan erityinen merkitys. He pitävät yllä politiikan yleistä kiinnostavuutta ja tavallaan legitimoivat puoluejärjestelmää ja poliittista kilpailua kuten vaalien merkitystä. Toinen tärkeä tekijä legitimizeetin hankkimisessa on ollut puolueiden institutionalisoinnin korkea aste. Institutionalisoitumisessa puolueeseen kuulumisen periaate on ollut tärkeä. Puolueiden

jäsenmäärät ovatkin olleet varsin korkeita Suomen Keskustan muodostaessa tässä suhteessa aivan oman lukunsa. Tosin puolueiden jäsenmäärät ovat kääntyneet 1970-luvun loppupuolelta lähtien laskuun. Puolueiden vahvaa institutionalisoitua asemaa on vahvistanut se, että puolueisiin kuulumisen tai niiden sympatisoiminen on vaikuttanut varsin laajasti yhteiskunnan eri sektoreille ja elämän eri alueille. Tässäkin suhteessa on tosin tapahtunut kauaskantoisia muutoksia esimerkiksi “punapäätöman linnakkeiden” romahtamisen myötä. Poliitiikan perinteisten keskeisten sidosorganisaatioiden joutuminen vaikeuksiin ja sidosketjujen heikkeneminen heijastuu väistämättä myös puoluepoliittiselle areenalle. Yksi heijastusvaikutus on paikallisten puoluepoliittisten siteiden ja paikallisten organisaatioiden heikkeneminen. Tällaisia “murtumisen” merkkejä on nyt havaittavissa myös työväenpuolueiden yhdessä perinteisessä vahvan kannatuksen “linnakeessa”, kaupunkien betonilähiöissä. Ainoastaan Suomen Keskusta näyttää säilyttäneen paikalliset siteensä ja sidosketjunsä edes jossain määrin entisellään omilla hegemonia-alueillaan.

Puolueiden paikallisten siteiden murtuminen johtaa viime kädessä puolueiden paikallisen toiminnan ongelmiin, joita eräs paikallinen puolueaktiivi kuvasi seuraavasti:

“Paikallinen osasto kuihtuu pikku hiljaa. Että siihen saatas jotain eloo, pitäis olla joku semmonen asia, minkä puolesta taistella ja tulla julkisuuteen ja me tehdään tätä, heituu mukaan, tää on hyvä juttu, tapellaan tän asian edestä.” Nykyisin puolueosastoissa toimivia “vanhuksia” “ei enää sillä lailla kiinnosta yhteiskunnan muuttaminen ja huomisen ajattelu. Niille on vaan kivaa olla siellä mukana ja tavata toisiansa.” “Sinne ei mennä vaikuttamaan. Sinne mennään viihtymään ja tapaamaan tuttuja. Se on semmonen sosiaalinen oma pikkuyhteisönsä.”

Erään toisen puolueen paikallinen aktiivi kuvasi samaa asiaa seuraavasti:

“Sitten on nää tämmöset vanhemmat ihmiset, jotka on pitkään ollu puolueessa mukana. Ne arvostaa sellasia tiettyjä perinteitä, ett tämmösen perinteen ja uuden yhdistäminen, se on sitten, missä vielä etsitään...”

Puolueiden paikallisen roolin heikkeneminen merkitsee mm. sitä, että äänestäjäkunta on vähemmän ideologista kuin aikaisemmin, eikä “kuulumisella” ja “värin tunnistamisella” ole sitä merkitystä kuin aikaisemmin. Silloin kuin paikalliset ongelmat politisoituvat esimerkiksi kunnallisvaaleissa, äänestäjät ratkaisevat kantansa yhä useammin ajankohtaisten ongelmien perusteella. Äänestäjä ei tee päätöksiään ideologioiden perusteella kuten ennen, vaan yksittäisten tavoitteiden ja tulosten perusteella tai sitten äänestämällä puhtaasti vain henkilöä. Perinteisten siteiden löystyminen on haaste puolueille toimintatilan, toimintamahdollisuuksien ja poliittisen pelivaran lisääntyessä. Samanlainen haaste ja murroksen mahdollisuus se on myös poliittiselle kansalaiselle. Toimintamahdollisuuksien kasvaminen voi merkitä hänelle uusia elämänpoliittisia mahdollisuuksia ja tätä kautta arjen uudenlaista politisoitumista ja demokratisoitumista.

Perinteisessä puoluepoliittisessa järjestelmässä elämäntapapoliittiset kysymykset ovat toistaiseksi jääneet taka-alalle ja kasvanut pelivara on pikemminkin ymmärretty uhkaksi. Sitä mukaa kuin kansalaisten poliittiset siteet poliittisiin järjestöihin heikkenevät, sitä tärkeämmäksi puolueiden näkökulmasta on muodostunut medioiden ja yleensäkin julkisuuden merkitys poliittisessa mobilisatiossa. Mediapolitiikassa toimii logiikka: näkymättömyys = passiivisuus = heikkous. Tällainen logiikka toimii erityisesti niiden valitsijoiden kohdalla, joiden poliittiset konfliktit rakentuvat pelkästään medioiden välityksellä. Täl-

laisten ihmisten määrä lisääntyy sitä mukaa kun politiikan paikalliset siteet murtuvat.

Seurauksena saattaa olla televisuaalisen politiikan vahvistuminen. Televisuaalisen politiikan logiikkaa ja toimintatapaa voidaan ideaalittyyppisesti kuvata seuraavasti (sitaatti on koottu useiden haastateltujen lausunnoista):

“Aikaisemmin puolueen osastolla oli todella vahvat juuret ihmisten elämään. Mitään tällaista ei enää ole, ei puolueella ole tällaista suhdetta ihmisten kanssa. Puolueet tekevät tänä päivänä politiikkaa vain institutionaalisella tasolla. Puolueet ovat täysin kadottaneet arkisen läsnäolon ihmisten parissa.” “Sen on korvannut *televisuaalinen politiikka*, joka tarkoittaa sitä, että puolueen puheenjohtajan sujuva tv-rooli on tärkeää puolueen menestykselle. Me sitten täältä katselemme tätä ylätasoa politiikkaa ikäänkuin myös puolueena. Mitä oikein on meidän puolueemme? Puolueen puheenjohtaja menee televisioon ja pärjää hyvin.” “Televisuaalinen politiikka on uusi tapa tehdä politiikkaa. Sitä ei enää tehdä kaduilla eikä toreilla, vaan olohuoneissa tv:n välityksellä.”

Paikallisen politiikan rapautuminen saattaakin johtaa siihen, että valitsijat äänestävät entistä useammin henkilöä, joka “tunnetaan” ensi sijassa tai pelkästään joukkoviestimien välityksellä.

Paikallisten poliittisten siteiden ja osallistumismuotojen heikkeneminen ja toisaalta televisuaalisen politiikan merkityksen korostuminen poliittisen samastumisen ja mobilisoinnin välineenä saattavat johtaa kansalaisten poliittisten vaikutusmahdollisuuksien heikkenemiseen, mikäli muita “korvaavia” osallistumismuotoja ei kyetä kehittämään. Äänestäjä-kansalaisen rooliksi saattaa jäädä pelkkä plebiskiittinen passiivinen luottamuksen osoittaminen logiikan ollessa esimerkiksi seuraavan kaltainen: ‘Okei, politiikan ammattilaiset ja poliittiset johtajat, tehkää niin kuin parhaaksi näette. Teidänhän nämä asiat pitäisi hallita.’

Ketä “sosiaalisen heikkeneminen”⁵ betonilähiössä erityisesti koskee: ketkä kokevat sen kipeimmin? Yleisellä tasolla voidaan vastata, että ne, jotka odottavat sosiaaliselta ympäristöltä eniten. Nopeimmin reagoi ilmeisesti keskiluokka ja yleensä ne, joilla on vielä taloudellisia mahdollisuuksia tehdä valintoja.

Suomalaisessa betonilähiössä ei ole kuitenkaan vielä edetty Hans-Georg Betzin kuvaaman “kaunaleirin” ja “kaunan politiikan” asteelle, vaan tilannetta kuvaavat paremmin ilmaisut “apatia”, “passiivisuus” ja “välinpitämättömyys” suhteessa perinteiseen politiikkaan. “Kaunaleirin” muodostumista betonilähiöön ovat ehkäisseet erityisesti työläisyhteiskunnan perinne ja tälle perinteelle rakentuneen identiteetin vaikutus sekä se, että hyvinvointivaltio ja kunnallinen infrastruktuuri ovat vielä toistaiseksi toimineet hyvin. Yhteiskuntarauhaa on kyetty vielä ostamaan rahalla ja kollektiivisilla palveluilla.

“Kaunaleiriä” ei vielä ole, mutta merkkejä “keskiluokkaisesta pelon politiikasta” saattaa jo löytyä. “Pelon politiikassa” on kyse niiden ihmisten huolestumisesta asemansa ja mahdollisuuksiensa heikkenemisestä, joilla on toistaiseksi mennyt lamasta huolimatta suhteellisen hyvin. He ovat kyenneet säilyttämään työpaikkansa, suhtautuvat tulevaisuuteen varovaisen toiveikkaasti ja ovat suunnanneet katseensa nimenomaan tulevaisuuteen, sen uusiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin. He seuraavat ympäristönsä muutosta ymmällä. Miljööön työttömäistyminen, ulkomaalaistuminen, rauhattomuuden lisääntyminen ja asuin ympäristön roskaantuminen lasinsiruineen ja graffiteineen on heille varoitusmerkki omien ja ennen kaikkea perheen lasten tulevien mahdollisuuksien kaventumisesta. Ensimmäiseksi he huolestuvat asuinalueensa yleisestä imagosta ja lasten koulunkäyntimahdollisuuksien heikkenemisestä. Seurauksena saattaa olla “keskiluokkaisen pelon politiikan” vahvistuminen. Tällainen pelko ei varsinaisesti rakennu perinteisille palkkatyöyhteiskunnan

yhteiskunnallisille ristiriidoille (social cleavages), vaan pelko on epämääräistä nimettömien uhkien ja omien kaventuvien mahdollisuuksien kipeää yksilöllistä kokemista. Koska pelko ei liity kiinteästi olemassaoleviin yhteiskunnallisiin ristiriitoihin, se on epämääräistä kohteetonta pelkoa ja voi tilaisuuden tullen saada populistisia piirteitä.

Siihen, minkä suunnan apatia, passiivisuus ja välinpitämättömyys saavat, vaikuttaa yhtäältä taloudellinen, sosiaalinen ja poliittinen kehitys lähitulevaisuudessa ja toisaalta käytävä yhteiskunnallis-poliittinen keskustelu, jossa kamppaillaan asioiden merkityksistä ja vaikutetaan ihmisten kokemisen tapoihin. Lama esimerkiksi ei välttämättä johda poliittisiin protesteihin, ääriliikkeiden kannatuksen kasvamiseen tai väkivaltaisuuksien ja rasististen ilmiöiden lisääntymiseen. Lama voi kuitenkin luoda otollista maaperää tällaisille ilmiöille, jos yhteiskunnallinen keskustelu ja ihmisten kokemukset antavat ymmärtää em. vaihtoehtojen olevan käyttökelpoisia keinoja ongelmien ratkaisemisessa. Esimerkiksi Michel Wieviorka varoittaa eurooppalaisiin esimerkkeihin tukeutuen kriisikehityksestä, jonka tuloksena voi olla uudentyyppisen rasismin vahvistuminen. Wieviorkan (1994) mukaan rasismi ei ole tänä päivänä biologista rotuoppia, vaan eri syistä syntyvää halua eristää kulttuurisesti jokin etninen ryhmä. Rasismi ei tarvitse välttämättä "tuekseen" rotua; rasismi tulee aivan hyvin "toimeen" ilman turvautumista rodun käsitteeseen tai tieteellisiin teorioihin rodusta ja rotujen väitetyistä ominaisuuksista. Wieviorkan mukaan käsite *rotu* ajankohtaistuu vasta kun olemassa *rotutietoisuus*. Tuleminen tietoiseksi "rodusta" edellyttää "toista", joka ajankohtaistaa tietoisuuden itsestä jonakin erityisenä, esimerkiksi "rotuna". Wieviorkan mukaan uudessa rasismissa "rotu" ei ole kuitenkaan "muuta" kuin *habitusten* välinen ero. Toisin sanoen rotutietoisuudessa on kyse ennen kaikkea yhteisöllisestä identiteetistä. Tuo identi-

teetti voi sitten olla sellainen, että se oikeuttaa torjunnan ja poissulkemisen, jota puolestaan voidaan yrittää oikeuttaa puhumalla roduista. Roduista puhuminen ei ole kuitenkaan välttämätöntä torjunnalle ja poissulkemiselle, vaan samaan voidaan päätyä puhumalla etnisten ryhmien erillaisuudesta tai etnisten ryhmien erilaisista yhteensovittamattomista kulttuureista.

Monet yhteiskunnalliset syyt, riippuen paikan ja tilanteen erityisestä historiasta, voivat synnyttää uusrasismia habitusten välisenä jyrkkänä ja sovittamattomana erona. Wieviorkan mukaan uusrasismille löytyy tilaa varsinkin silloin, kun yhteiskunnallis-poliittisesti tärkeä yhteiskunnallinen liike, Länsi-Euroopassa erityisesti työväenliike, heikkenee. Vahva työväenliike on Wieviorkan mielestä vaikuttanut keskeisesti tällä vuosisadalla poliittisen päiväjärjestyksen muodostumiseen, tarjonnut riittävän laajan ja yhtenäisen keskustelutradition, josta käsin maailma, ajan tapahtumat ja oma itse on voitu hahmottaa ja tehdä mielekkääksi. Vahva työväenliike on tarjonnut riittävän tukevan perustan kollektiivisille identiteeteille: niin puolustajille kuin vastustajillekin. Yhteiskunnallisen liikkeen heikkenemisen myötä entinen vahva pohja voi alkaa murentua, jolloin identiteetit ongelmallistuvat ja joutuvat liikkeeseen. Jos näin käy, sen jälkeen kyse on siitä, *mille* uutta identiteettiä (kansakunta, oma ryhmä, itse.) voidaan rakentaa ja *miten* (yksilöllisesti, yhteiskunnallisesti, historiallisesti / historiattomasti vai myyttisesti).

Wieviorka väittää, että lähes kaikkialta Euroopasta löytyvässä uusrasismissa on kyse jonkinasteisesta yhteisestä logiikasta. Hänen mukaansa (1994, 177) kyse on siitä, että viimeistään 1960- ja 1970-luvuilla useimmat Euroopan maat olivat onnistuneet yhdistämään demokraattisen teollisuusyhteiskunnan kollektiivisen elämän kolme keskeistä projektia: teollisen yhteiskunnan, tasa-arvoisen valtion ja kansallisen identiteetin projektit. Uuden rasismien mahdollisuus syntyy silloin, kun nämä kol-

me suurta projektia alkavat uudelleen erkaantua toisistaan, kun niiden välille syntyy ristiriitoja ja niitä yhdistävä maailmankatsomuksellinen “punainen lanka” alkaa hapertua.

Kolmen suuren projektin eriytymisen haasteita Wieviorka kuvaa seuraavasti:

(1) Teollisen yhteiskunnan mureneminen ja työväenliikkeen heikkeneminen yhteiskunnallisena liikkeenä

Wieviorkan mukaan “teollinen yhteiskunta” on taantumassa, eikä tätä ilmiötä pitäisi nähdä pelkästään tehtaiden ja teollisten työpaikkojen nopeana vähenemisenä. Kyse on myös paljosta muusta kuten esimerkiksi työväenliikkeen heikkenemisestä yhteiskunnallisena liikkeenä. Wieviorkan tulkinnan mukaan työväenliike ei ollut vain yksi liike muiden liikkeiden joukossa, vaan se loi poliittista päiväjärjestystä keskeisellä tavalla oikeastaan koko tämän vuosisadan. Työväenliikkeen vahva asema takasi sen, että ns. yhteiskunnallinen kysymys säilyi yhtenä keskeisimmistä yhteiskunnallisista ja poliittisista ongelmista. Työväenliikkeen universaalit arvot kuten vapaus, veljeys ja tasa-arvoisuus ovat niinkään vaikuttaneet keskeisellä tavalla ihmisten ajattelutapaan läntisissä demokratioissa. Työväenliikkeen heiketessä yhteiskunnallisena liikkeenä ajankohtaistuu kysymys siitä, mitä näille teemoille käy. Wieviorkan mukaan työväenliikkeen heikkeneminen saattaa johtaa työläisten keskuudessa mm. korporatismiin ja itsekkäisiin etupyrkimyksiin. Nämä ovat mahdollisia varsinkin niille työntekijäryhmille, joilla on keskeinen strateginen asema tuotantoprosessissa. Mikäli ay-liike ei kykene tai voi ottaa näiden erityisryhmien etuja huomioon, saattaa syntyä uusia spontaaneja organisoitumisen muotoja. Työväenliikkeen heikkenevät mahdollisuudet määrittellä yhteiskunnallista ja poliittista agendaa johtaa myös siihen, ettei myöskään keskiluokka voi enää määrittää

asemaansa suhteessa luokkakonflikteihin. Niinpä sen “kohtalona” on Wieviorkan mukaan häilyä vahvistuvan individualismin ja kansallisen populismin välillä. Viimeksi mainittu mahdollisuus saattaa muodostua ajankohtaiseksi erityisesti niiden kohdalla, jotka kokevat statuksensa laskevan tai jotka joutuvat sosiaalisen ulossulkemisen kohteiksi. Keskiluokka voi jakautua kahtia: niihin joilla on työpaikka, mahdollisuus kuluttaa ja mahdollisuus kouluttaa lapsensa ja se kasvava joukko joka saattaa marginalisoitua. Ne, jotka ovat “ulkona” tai pelkäävät joutuvansa “uloslyödyiksi”, saattavat kokea tulleensa kohdelluiksi epäoikeudenmukaisesti. He saattavat pitää hallitusta ja poliitikkoja syyllisinä ja vastuullisina tilanteensa heikkenemiseen. He voivat myös kehittää populistista yhteiskunnallista diskurssia ja asenteita, joissa ulkomaalaiset ja heitä puolustavat viranomaiset nähdään yhtenä taustatekijänä ja -vaikuttajana oman aseman huonontumiseen.

(II) Hyvinvointivaltion legitimitetin heikkeneminen

Työttömyyden lisääntyminen ja valtion taloudellinen kriisi ovat merkkejä hyvinvointivaltion vaikeuksista. Ratkaiseva tekijä on kuitenkin viime kädessä hyvinvointivaltion legitimitetti kansalaisten silmissä: se miten hyvinvointivaltion tasa-arvoperiaatteisiin suhtaudutaan ja miten hyvinvointivaltio moraalisesti koetaan. Legitimitetin kannalta kohtalokkain on tilanne, jossa ihmiset katsovat kaikkien pyrkivän, niin paljon ja niin usein kuin mahdollista, pelkäänsä itsekkäästi omaa etua tavoitellen hyötymään hyvinvointivaltiosta.

Wieviorkan mukaan erityisiä ongelmia syntyy varsinkin silloin, kun em. kaksi murrostrendiä yhdistyvät. Erityinen haaste se on aina perinteiselle vasemmistolle, joka on tavallaan toiminut moottorina kummassakin projektissa.

(III) Kansallisesta identiteetistä uuden huomion keskipiste?

Yhteiskunnallisen liikkeen kriisi on aina myös haaste identiteeteille: kysymykselle siitä, keitä ja millaisia toimijoita “me” oikeastaan olemme, minkälaisesta näkökulmasta asioita pitäisi oikeastaan tarkastella jne. Nationalismi on jälleen kerran noussut yhdeksi vaihtoehdoksi etsittäessä vastauksia identiteetteihin kohdistuviin ajankohtaisiin haasteisiin. Wieviorkan mukaan (1994, 180) työväenliikkeen heikkeneminen yhteiskunnallisena liikkeenä merkitsee myös sitä, että kansallismielisyys kadottaa avoimuuttaan ja edistyksellisyyttään samaa tahtia kun universaalien arvojen merkitys heikkenee ja nationalismi erkanelee sellaisista yleisistä ihanteista kuten edistys, järki ja demokratia. Modernissa teollisuusyhteiskunnassa niin työväenliike kuin porvaristokin uskoi järkeen ja teollisen tuotannon varaan rakentuvaan edistykseen. Uusi nationalismi saattaa rakentua paljolti pelkojen ja uhkien kokemisen varaan: ulkomaalais- ja vieraspelko sekä oman aseman ja identiteetin kokeminen uhatuiksi voivat muodostua keskeisiksi tekijöiksi kansallisessa identiteetissä.

Seuraavissa luvuissa tarkastellaan teemahaastatteluiden valossa suhtautumista hyvinvointivaltioon ja ulkomaalaisiin: sitä, missä määrin Wieviorkan kuvaamat “eurooppalaiset trendit” ovat löytäneet tiensä suomalaiseen urbaaniin betonilähiöön.

Viitteet

- ¹ Kari Palonen on esittänyt mielenkiintoisen käsitehistoriallisen kriittisen kommentin tämäläisyyden mielipidekyselyiden käytöstä. Hän toteaa: “Puolue ajaa minun etuani” -kysymys on paradigmaattinen esimerkki siitä, miten vuoden 1974 jälkeen käsitykset siitä, mikä on jon-

kun henkilön ”etu” ovat pluralisoituneet, fragmentoituneet ja tulkinnanvaraistuneet. Ts. kysymys ei ehkä kohdistukaan puolueisiin vaan siihen, että ihmisten kokemus ”edusta” on muuttunut tavalla, jota he eivät enää voi liittää puolueisiin. Sama koskee myös kysymystä ’poliitikot ajavat vain omaa etuaan’.”

- ² Vastaavanlaisesti vaalitutkija Eike Hennig (Stimmungstest für Bonn? Der Spiegel 24.2.1997) toteaa äärioikeistoa taas äänestettävän Saksassa, mutta rajaa samalla äärioikeiston kannatuksen merkitystä seuraavasti: ”Silti kehityksen dramatiikka on toistaiseksi ollut privatisoitunutta. Se toimii oman neljän seinän sisällä, kaljakioskilla, kännipäissä.” (Lainattu Hynynen 1997)
- ³ Haastatellut informantit kuvasivat ilmapiiriä betonilähiössä apaattiseksi ja passiiviseksi vuonna 1995 tehdyissä haastatteluisa. (Pekonen & Hynynen 1995) Ilmapiiri todentui vuoden 1996 kunnallisvaaleissa ja erityisesti niillä muutamalla betonilähiön äänestysalueella, jossa äänestysprosentti jäi alle neljänkymmenen.
- ⁴ Tässä yhteydessä on syytä palauttaa mieleen se miten työväenluokkaisuus oli myös ”kulttuurisesti muodissa” 1960-luvun puolivälistä 1970-luvun lopulle asti. (Luokkien kulttuurisen määrittelyn merkityksestä ks. tarkemmin Eder 1993.) Työväenluokan kollektiivisen toiminnan ongelmat ovat tänä päivänä vaikeuksissa tuottaa kulttuurisesti tuoreesti ja kiinnostavasti työväenluokkaisuutta. Vastaavasti esimerkiksi Vihreät voivat luottaa ainakin jonkinlaiseen menestykseen, jopa vailla paikallisia organisaatioita, niin kauan kuin luonto ja vihreys säilyvät edes jonkinlaisena ”kulttuurisena muotina”.
- ⁵ Zygmunt Bauman (1996, 290) määrittelee sosiaalisuuden (sociality) seuraavasti: ”Sosiaalisuus koostuu kasvavassa määrin neuvotteluista, moraalisten ohjeiden opetuksesta, vastuun kantamisesta, luottamuksen osoittamisesta ja riskien seuraamusten jakamisesta, joilla kaikilla on tärkeitä eettisiä merkityksiä.”

RISTIRIITAINEN SUHTAUTUMINEN HYVINVOINTIVALTIOON

Hyvinvointivaltioon suhtaudutaan haastatteluiden perusteella hyvin ristiriitaisesti. Hyvinvointivaltiota ei tarkastella kokonaisuutena, vaan tavallisesti se pilkkotaan mielikuvissa osiin. Juuri tämä pilkkominen mahdollistaa ristiriitaisen suhtautumisen seuraavaan tapaan:

- a) Hyvinvointivaltion palveluja saatetaan arvostaa ja haluta lisää.
- b) Monien mielestä hyvinvointivaltio palveluineen on myös kyennyt ostamaan ja takaamaan yhteiskuntarauhaa. Moni onkin sitä mieltä, että hyvinvointivaltio toimii varsin hyvin.

“Tosiaan tää sosiaaliturvaverkko vielä on pelannu aika hyvin. Pyritty pitämään se syrjäytyneiden porukka hiljasena ja ne on ollu tyytyväisinä, kun on saanu päivän ruokaa ja kaljaa ja muuta ja homma pelaa.” (mies, 33 v.)

- c) Toisaalta työyhteiskunnan moraalinormeista käsin tarkasteltuna varsinkin sosiaalitoimen palveluihin saatetaan yhä suhtautua vieroksuen.

d) Hyvinvointivaltiota kritisoidaan eksplisiittisesti monesta eri näkökulmasta. Sitä pidetään liian kalliina ja sen väitetään tuhlailevan veronmaksajien rahoja.

e) Hyvinvointivaltion väitetään myös passivoivan ihmisiä ja totuttavan joutenoloon.

f) Jotkut jopa enteilevät uudenlaisia “sosiaaliheikkoja” hyvinvointivaltion kansalaisia, jotka eivät kykene itsenäiseen elämänhallintaan, vaan ovat riippuvaisia hyvinvointivaltion ammattilaisten professionaalista palveluista.

“... Tän alueen ihmiset, suurin osa jotka munkin kanssa asioi, on tottunu asioimaan viranomaisten kanssa. Jotenkin ne levittää sen elämänsä, no niin, korjaa sä. ... Täällä hirveesti luotetaan virkamiehiin, ett hoida sä, kun mäe en itte osaa. Asiakkaan omat voimavarat pitäs saada esiin. Se on hirveen vaikea tehtävä.” (koulukuraattori)

“... Nää ihmiset ei osaa hallita arkipäivää. Ne on siis sellasia, niin sanottuja uusavuttomia ihmisiä, että kaikki pitää opettaa. Täällä on ihan, että puuronkeitosta ja siivoamisesta ja lasten kohtelusta, siis kaikki pitää neuvoo. Mitä normaalisti ihmiset osaa, täällä ei osata.” “... Heti kun on joku ongelma, kysytään neuvoo ulkopuoliselta. Ei pystytä itse ratkasemaan sellasia ongelmia, jotka tuntus luonnollisilta, että pystytään ratkasemaan. Eikä pystytä päättämään omasta elämästä, että mitä jossain tilanteessa tekee, vaan aina haetaan neuvoo ja apua.” “Mä oon kyl monta kertaa miettiny sitä, ett me ollaan jossain vaiheessa väärin holhottu ihmisiä. Me ollaan koko ajan oltu asiantuntijoita ja opetettu, että asiantuntijat neuvoo ja opettaa eikä oo opetettu, että ihmisten pitäs itte ratkasta asiansa.” (lääkäri)

g) Monien mielestä hyvinvointivaltiota myös käytetään väärin: etuuksia haetaan (jopa harhauttaen viranomaisia), vaikka niihin ei välttämättä olisi oikeutta. Tällaisessa suhtautumisessa on kyse eräänlaisesta sosiaalisesta kateudesta: joidenkin toisten arvellaan hyötyvän ja hakevan

etuuksia moraalisesti arveluttavin perustein. Itsellä ei ole joko mahdollisuuksia hankkia vastaavia palveluja tai siten niiden hankkimista pidetään moraalisesti tuomittavana. Sosiaalisen kateuden ydin on käsitys siitä, ettei yhteiskunta ja elämä ole oikeudenmukaista. Hyvinvointivaltion nähdäänkin kohtelevan ihmisiä eriarvoisesti.

“Vaikka mulle kivenkovaa esimerkiksi sosiaalivirastossa väitettiin, että kun on tietyt laskelmat, miten lasketaan, päläpälä, mut mä en usko siihen, kun mä uskon siihen, ett ne kattoo pärstäkertoimen, koska mä kuulen, että joku saa enemmän rahaa ja toinen saa vähemmän rahaa, niin emmä keksi mitään muutakaan syytä sille. Toiset on hellempiä kun toiset.” (nainen, 25 v.)

Varsin laajalle levinneitä ovat uskomukset, joiden mukaan varsinkin romanit ja monet maahanmuuttajat elävät pelkästään veronmaksajien kustannuksella. Uskomuksen mukaan he eivät haluakaan tehdä työtä: heidän väitetään olevan onnellisia “ilmaisesta elämästään” ja toisaalta naureskelevan suomalaisten uskomattomalle tyhmyydelle.

Työyhteiskunnan moraalin näkökulmasta sosiaali-toimeen turvautuminen koetaan yhä edelleen vaikeaksi: “johan siinä jo ihmisarvokin karisee”, kuten eräs haastateltu totesi. Toisaalta sosiaalitoimistossa asioimiseen saatetaan myös tottua:

“Koska jos joutuu turvautumaan sosiaaliapuun ... kyl se jokaiselle on kova pala, ainakin se ensimmäinen kerta. ... Onhan varmaan näitä, varsinkin semmoset, ketkä monta vuotta siellä ravaa tai ketkä ei tee päivääkään töitä. Se on varmaan ihan helppoa mennä sinne.” (nainen, 25 v.)

Sosiaalivaltion kritiikki näyttää tehtyjen teemahaastattelujen pohjalta olevan yllättävän laajaa kansalaisten keskuudessa. Kritiikin ydin on yhtäältä siinä, että toisten,

varsinkin joidenkin erityisten ryhmien, nähdään käyttävän väärin hyväksi yhteisiä verovaroja ja toisaalta siinä, että sosiaalivaltion katsotaan totuttavan sosiaalituen nauttijat “väärille tavoille”. Seuraavassa muutama esimerkki tällaisesta tyyppillisestä kritiikki-retoriikasta.

Nuoren, kilpailemaan joutuneen sukupolven hyvinvointivaltion kritisoinnin tapaa kuvaa hyvin seuraava nuoren naisvirkailijan näkemys:

”... jos en olis ollut töissä täällä, ei mulla olisi tullut mieleenkään että ihmiset voi saada niin paljon ilmasta rahaa ihan tosta vaan.” Hänen mielestään ulkomaalaiset (erityisesti virolaiset ja paluumuuttajat) käyttävät väärin avustuksia ja huijaavat. Myöskään nuoret ihmiset eivät haastateltavan mielestä viitsi enää tehdä työtä. Sosiaalitoimi “paapoo” liikaa. “Ei mikään voi kestää tällaisesta määrästä kaikkia etuuksia mitä jaetaan.” “Että se helppous niinku karsittais kaikesta, että sun täytyy vähän ponnistella.” (nainen, 28 v.)

Väitettyä sosiaalivaltion passivoivaa vaikutusta kuvattiin seuraavasti:

“Suomessa ollaan opittu siihen, että aina yhteiskunta pitää huolen, tämä luo turvallisuuden tunteen ja passivoi samalla, ei tartuta itse asioihin ja yritetä vaikuttaa. ... Täällä himassa kölläminen ja ansiosidonnaisen nostaminen on hyväksyttävä.” Haastateltava tekee itse pienipalkkaista työtä ja se katkeroittaa. ... “Nuoret eivät aktivoidu niin kauan kuin rahat saadaan ilmaiseksi. Ilmaisen rahan vuoksi myös rikollisuus on pientä. Sitten kun rahat loppuvat, alkaa tapahtumaan.” (mies, 30 v.)

“Mun mielestä vähän ne sosiaalityöntekijätkin liikaa ... Mun mielestä ihmisen pitäisi ite niitä asioita selvittää eikä kaikki niin että tehdään valmiiksi eteen, että se on ihan väärä mentaliteetti, että tolleen se just meneekin, että ei sun tarvi nähdä vaivaa minkään eteen.” “Kyllä mun

mielestä, siis se että kaikki on tehty niin helpoksi elämä, ettei sun tarvii yrittää enää mitään. ... Kai se on pikkuhiljaa siis ... kun sosiaaliturva on kehittyny niin samallahan se on kehittynyt sekin että on niinku tavallaan jo sellainen sukupolvi, joka ei oo nähny mitään työntekoa eikä muuta semmosta ponnistelua, että ... kun se kasvaa siihen että sun ympärillä on samanlaisia ihmisiä jotka ei tee mitään, niin kyllä sä itteeskin sit jotenkin imet sen, että mistä sulle tulisi semmonen että okei mä haluan hirveesti puurtaa ja raataa.” (nainen, 28 v.)

“Must kyllä kohdentamisessa olis pelivaroja varmaan. Ei maksettas työttömänä olemisesta, vaan kohdistettas johonkin työhön se elikkä maksettas korvausta tehdystä työstä. Nyt se maksetaan tyhjästä se, ei mee töihin. Se voitaa maksaa jostain, vaikka ympäristön parantamisesta se työ. Sillä saatat näkyvää hyötyä.” (mies, 45 v.)

Näyttää siltä, että varsinkin nuorten aikuisten sukupolven maailmankuvaan olisi rakentunut sisäinen ristiriita. Yhtäältä pinnalla on puhe markkinavoimista ja kilpailun hyödyllisyydestä ja edellisiin liittyen ajattelutapa, jonka mukaan puhe hyvinvointiyhteiskunnasta ja hyvinvointiarvoista ovat roskaa. Samoin suhtaudutaan sosiaalivaltiota edustavaan politiikkaan, puolueisiin, poliitikoihin ja yleensä hyvinvointivaltion rakentaneeseen sukupolveen. Toisaalta itse koetaan ja myös valitetaan opintotuen, asumistuen ja yleensä sosiaaliturvan riittämättömyyttä.

Esimerkkimiljöössä tehtyjen haastatteluiden perusteella näyttää myös siltä, ettei taloudellinen lama ole ainaakaan toistaiseksi kääntynyt laajamittaiseksi ihmisten kokemukselliseksi kriisiksi, vaikka ongelmat eittämättä ovat lähiössä keskimääräistä akuutimpia. Tätä on estänyt nimenomaan se, että sosiaalivaltio, julkiset palvelut ja julkinen infrastruktuuri ovat ainakin vielä toimineet suhteellisen hyvin. Se, että ne ovat ainakin toistaiseksi toimineet suhteellisen hyvin, johtuu paitsi rahasta myös

siitä, että julkisissa palveluissa on paljon hyviä ammatti-ihmisiä (päiväkodeissa, kouluissa, nuoriso-ohjaajina jne.), jotka tekevät erittäin hyvää työtä ja joiden panosta arvostetaan suuresti. On suorastaan pelottavaa kuvitella seurauksia, jos näiden ihmisten arvokasta työtä miljöössä ei riittävästi tueta.

Hyvinvointivaltion ammattilaisten aktiivista ja tärkeää roolia miljöössä korostaa vielä se, ettei perinteiseltä poliitikalta ja poliitikoilta odoteta juuri mitään, eikä toisaalta asukkaiden omaan aktiivisuuteenkaan voi haastateltujen mielestä juurikaan luottaa. Poliitikot eivät ole haastateltujen mielestä aidosti kiinnostuneita ja ihmiset itse ovat turhautuneita. Sen sijaan paikallisia julkisten palvelujen tuottajia arvostetaan, koska he työskentelevät paikallisessa miljöössä paikallisten ongelmien parissa.

K: Miten tuntuu, ovatko politiikka ja puolueet yhtään ongelmien tasalla.. H: “..Ei ole. Ei varmana, ei, ei. Tuntuu siltä, että.. kyl ne nätisti puhuu tuolla, mutta siihen se jää. Se puhe ei täällä ihmisiä auta. ... Ei ne jaksa kuunnella tämmöstä. Ne sanoo, että se on ihan turhaa löpinää. Ja osalla ihmisistä on, ja mä oon ittekin sitä mieltä, että kun niillä itsellä on vakinainen homma, vaikka ihmiset on ne sinne äänestäny, niin se ei merkitse sitä, että ne tietäs ihmisten ongelmista. Minä olen yhdelle kansanedustajalle tästä yrittäny soittaa ja.. olin kyllä kovasti hämmästyny ja oon edelleenkin. Ei hänellä ole aikaa paneutua tämmösiin ihmisten asioihin. Minä sanoin, että kuinka sinä olet voinut mennä, olla ihmisten äänestettävänä..” (nainen 50 v.)

K: Ovatko politiikka ja puolueet kiinnostuneita tämän tyyppisistä ongelmista ja niihin tarttumisesta? H: “Tällä hetkellä ei mun mielestä oo kukaan kiinnostunu, ei yksikään puolue oikeestansa oo kiinnostunu. Ympäristöstä varmaankin on vihreet, mut perinteiset niinkun mä sanosin, jotka piti yleensä vähempiosasten puolia, nekään puolueet ei mun mielestä oo nyt todella kiinnostunu näis-

tä, että miten tälläisille, ihan syrjäytyville ihmiselle käy.”
(erityisopettaja)

“Musta tuntuu, että tällä alueella ei kauheen moni kyllä rohkastus. Tällä alueella on aika turhautuneita ihmisiä, jotka vaan nurisee, mut ei kuitenkaan oo ite valmiita tekemään mitään.” (seurakunnan nuoriso-ohjaaja)

Vaikka hyvinvointivaltiota kritisoidaan paljon, toisaalta monet haastateltavat näkivät sosiaalivaltion merkityksen tärkeänä yhteiskuntarauhan takaajana. Jotkut haastatellut kuvasivat nimittäin nykyistä tilannetta varsin osuvasti “maksetuksi rauhaksi”.

“*Maksettu rauhallisuus*”. “Se on ostettu nöyräksi ja siten kun rahat loppuu ja se ostaminen päättyy, silloin on odotettavissa, että rupee tapahtumaan. Tyytymättömien määrä kasvaa ja ahdistuneitten ihmisten määrä kasvaa niin paljon, että kun ne liittyy yhteen, se on mahtava voima, joukkojen ahdistus.” “Se kanavoituu etupäässä muuhun kuin puolue toimintaan, koska puolueet nähdään syyppinä siihen, mitä nyt on tapahtunu.” ...”jos ne turvautus puolueisiin, se ois ihan sama kun ne osottas luottamusta niille ihmisille, jotka heidät on tähän tilanteeseen johtanu.” (mies, 30 v.)

Oman teemansa hyvinvointivaltion kritiikissä muodostivat käsitykset, joiden mukaan pakolaiset ja monet maahanmuuttajat elävät hyvinvointivaltion kustannuksella. Tällaisissa käsityksissä on monia variaatioita: lähtien siitä että suomalainen hyvinvointivaltio nimenomaan houkuttelee tänne pakolaisia tai sitten ollaan sitä mieltä, että sosiaalivaltion resursseista käydään kamppailua suomalaisten ja pakolaisten välillä jolloin pakolaiset “vievät” suomalaisilta avuntarvitsijoilta. Joidenkin mielestä suomalainen sosiaalivaltio palvelee paremmin pakolaisia kuin suomalaisia. Nimenomaan tällaisille näkemyksille näyttää olevan suosiollista maaperää vaikeuksien keskellä

kamppailevassa modernissa työläisyhteiskunnassa.

Kysymys: Onko suomalainen yhteiskunta mätä? Vastaus: “Kyl se siinä mielessä just on, liian lepsujen pakolaislakien ja pykälien vuoksi. Ja just sen takia, niinkun mä sanoin, ett tuolla istuu pelkkiä pönttöjä, tuolla eduskunnassa. K: Minkälaisia ihmisiä sinne pitäisi saada? V: Sinne pitäisi saada kansallismielisiä, nationalisteja istumaan. Ne osais ainakin päättää vähän asioista. Ne sais pikkusen paremmat olot. Miljardejakin, mitä tungetaan kehitysapuun, mistä ei oo mitään hyötyä niille saastalle tonne Afrikkaan, niin niitakin rahoja vois käyttää tän maan hyvinvointiin. Kun kattoo, ett on suomalaisia Pelastusarmeijan ruokajonossa. K: Mitä mieltä olet hyvinvointivaltiosta? H: Hyvinvointivaltio. Suomi on hyvinvointivaltio. Ei ehkä tällä hetkellä niinkään, mutta osakseen. Siinähän sen just huomaa, ett ulkomaalaiset tykkää tulla hirveesti Suomeen, kun pääsee niin hyvin sosiaaliavuuilla elämään siivellä.” (skinhead-nuori, mies, 16 v.)

“Se on erilaisuus ja nyt kun on ollu lama ja muuta, niin se on niin helppo osottaa sormella ulkomaalaisia, ett ne tulee tätä meidän hyvinvointia syömään.” ... Että somaleille annetaan takkeja ja polkupyöriä ja nahkarotsit. Ihmisiä harmittaa se, kun kattoo tuolla, somalimiehet kulkee puku päällä, salkut kainalossa ja muuta. Kyl se herättää närää ihmisissä.” (sosiaalityöntekijä, nainen, 30 v.)

“Yks mun mielestä on pelkona oikeestaan se, kuinka ihmiset enemmän inhoaa pakolaisia. ... Se on niin helppoa kohdistaa se syytös johonkin. Ajatellaan, ett no niin, ne tulee tänne ja vie meidän työpaikat ja sossurahat ja naiset ja kaikki muutkin, mitä ne nyt (naurahdus) ajatteleekaan. Toisaalta mä ymmärrän sitä, koska mulla oli nyt semmonen tilanne tässä. Mä jouduin työttömäksi ja mä jouduin (naurahdus) elämäni ensimmäisen kerran turvautumaan sosiaalitoimistoon. Menin pyytämään apua, että mä saan vuokrat rahat, vaikka lainaksi ja sähkölaskurahan, niin se ei antanu mulle se nainen.” (nainen, 25 v.)

“Monesti saa, kyl niistä meille tietenkin voidaan puhua just, voidaan kokea katkerana se, ett on tähän maahan vuosikymmeniä veroja maksettu ja itse avuntarpeessa, kokee, että on itse avuntarpeessa eikä sitä apua saakaan sillä tavoin ainakaan, kun on itse toivonu täältä meiltä, niin kyllä siinä monesti voi se kommentti tulla, että niin, joo, jos mulla ois toisenlainen ihonväri, niin kyllähän minä sitten sitä apua saisin. Eli tavallaan me joudutaan melkein päivittäin, montakin kertaa päivässä vastaamaan siihen.” (sosiaalityöntekijä)

“No en mä tiedä, mutta työn kautta mulla on kyllä tullu ristiriita siihen kun kattoo, just niistä ulkomaalaisista ja muista, että just se että kun ei niillä ainakaan mitään sellaista huonompaa vaatetta koskaan oo päällä tai just jotta huonoja lastenvaunuja, kun taas opiskelijat jotka sitten oli taas suomalaisia opiskelijoita, niin niillähän nyt on kaikilla sellaiset, ei oikein kukaan oo niin varoissaan että ostaa uudet vaunut tai ... Että kyllä siinä niinku semmosta pientä ristiriitaa jotenkin näky mun mielestä.” Kysymys: Miten paljon suomalaisten asiakkaiden taholta tulee katkeruutta esiin näihin ulkomaalaisiin liittyen? Vastaus: “Aika paljon. Ainakin työntekijöiden keskuudessa. ... Ja sit toisaalta, kyllä tulee sellastakin postia, että ... Yksikin viikko kun mulla oli postiviikko, niin siellä oli sellaisen vanhan tädin kirjoittama kirje, että ilmoittaisin täten että olen saanut työtä enkä enää kaipaa yhteiskunnan avustusta ja sitten siinä oli vielä jotenkin niin nasevasti laitettu siihen loppuun että miettisitte vähän kenelle jaatte niitä rahoja, ettette ainakaan mutiaisille anna. On se tietysti yksittäistapaus, ettei nyt jokainen purnaa sitä, mutta kyllä niitä aina tulee puhelimesta ja näköjään kirjeitäkin, tollasia missä kommentoidaan sitä, että kun suomalaisillekaan ei oo antaa, niin miksi sitten muille.” “Ei ne (monet ulkomaalaiset) niinkun tajuu mun mielestä sitä yhteyttä, että mistä se raha yleensä tulee, että se tulee jonkun ihmisen työnteosta se raha kopsahtaa niille, että siis harva ulkomaalainen on sellainen joka on niinkun kohtelias ja kiltti ja jotenkin yrittää edes tiedätsä

nätisti suhtautua siihen asiaan, aika moni on sellainen että ne vaatii. Esittää sen asian silleen, että sulla itelläkin nousee karvat pystyyn. Mutta on tietysti poikkeuksia.” “Ne ei ymmärrä sitä että se elämä mitä ne elää täällä niin se ei oo niinku sitä normaalia elämää, mutta koska ne ei tiedä, jotenkin ne ei ymmärrä sitä laajempaa yhteyttä mun mielestä että mistä raha tulee, että ihmiset tekee työtä ja että tää on tämmönen eihän niillä, miten voi olla jos sä tuut jostain Somaliasta niin ei sulla välttämättä kyllä oo yhteiskuntarakenteesta minkäänlaista kuvaa, että miten se yhteiskunta pyörii.” (nainen, 28 v.)

Tehtyjen haastatteluiden perusteella on ilmeistä, että modernissa työläisyhteiskunnassakin hyvinvointivaltio painiskelee moraalisen uskottavuuden ongelman kanssa. Yhtäältä sen palveluja arvostetaan ja niitä haluttaisiin lisätä, toisaalta valtaosa haastatelluista oli sitä mieltä, että ihmiset pyrkivät toteuttamaan hyvinvointivaltion avulla vain omia itsekkäistä etujaan. “Tällä erää jokainen pitää kiinni omista eduistaan” ja kaikki pyrkivät vain hyötymään hyvinvointivaltiosta. Tällaisen uskomuksen vahvistuminen on pannut liikkeelle itse itseään vahvistavan noidankehän: ‘koska muutkin, niin miksen minäkin’. Kuitenkin toimiva ja moraalisesti vahva hyvinvointivaltio edellyttäisi vastuullisia kansalaisia:

”... Mun mielestä, mitä vois ainakin miettiä tulevaisuudessa, on jollakin tavoin ehkä kuitenkin valinnanvapaudenkin rajoittaminen. Emmä tarkota sillä sitä, etteikö ihmiset saa valita asioita, mut kyllä heillä täytyy olla realiteetit siitä, ett jos he valitsee tällasen vaihtoehdon, niin he joutuu kantamaan myös seuraukset. Se näkyy meillä esimerkiksi siinä, että saatetaan vuokrata tarpeeseen nähden aivan liian kalliita vuokra-asuntoja, jotka sitten aiheuttaa ongelmia ihan yhtä lailla vuokranantajille kuin vuokralaisille itselleenkin ja johon harva lähtisi, jos hän itse olisi esimerkiksi palkkatyössä, sen vuokran maksaja.” (sosiaalityöntekijä)

Varsin monessa haastattelussa puhuttiin arvottomuudesta, joka koskettaa myös nuoria. Arvojen puuttumisen nähtiin johtuvan paitsi yleisestä yhteiskunnallisesta ilmapiiristä (“jokainen pitää huolta vain itsestään”) myös perheen kriisistä ja siitä johtuvasta heikosta vanhemmuudesta sekä laman mukanaan tuomasta näköalattomuudesta ja toivottomuudesta. Näiden tekijöiden yhteisvaikutus voi olla yhteiskunnallisen ilmapiirin väkivaltaistuminen ja tätä kautta myös entistä suurempi halukkuus turvautua kovempiin otteisiin kaikkea poikkeavaa vastaan.

“Niin ylipäänsä arvottomuus. Esimerkiksi ihan konkreettisesti avioliitto arvona, eihän se oo enää mikään arvo. Ihmiset ei mee naimisiin tai jos ne menee naimisiin, niin kuitenkin siitä on niin helppo lähteä, mikä musta on ollu hirveen hyvä aikasemmin kun se on ollu arvo, ett sitä on melkein vaikka viimeeseen asti taisteltu, siitä avioliitosta on pidetty kiinni. Ja samaten se, mikä on ollu aikasemmin varmaan arvo, ett ite pärjää ja omalla työllään. Sekään ei oo tänä päivänä arvo. Onhan tänä päivänä kuitenkin vielä niitäkin työttömiä, jotka laskee, ett ei kannata mennä töihin, vaikka pääsiskin töihin.” (nainen, 25 v.)

Heikosta vanhemmuudesta johtuvaa “lasten liian suurta valtaa ja vastuuta” perheessä kuvasi eräs asiantuntija seuraavasti:

“Se jotenkin se sosiaalinen perimä kyllä. ... “niin tuntuu, että vanhemmilla ei oo enää auktoriteettia tai hyvän olon tuojaa. Vanhemmat ja lapset on jotenkin erillään ja ne vanhemmat yht’äkkiä tajuu ... ett mä en mahda tolle 13-vuotiaalle lapselleni mitään. ... Se ei enää auta siinä vaiheessa sitä kuria ruveta. Jotenkin lapset on ottanu kotona sen vallan. ... Sellasta kauheen elämätöntäkin se tuntuu joskus Jotenkin se elämä tuntuu vähän tylsältä, ei oo mitään antaa sille lapselle. ... Eihän sitä nyt tartte paljon mitään tehdä, kunhan on ja rakastaa sitä kersaa. Huonolla hoidolla on hirveen moni lapsi. Jotenkin lapsel-

le säilytetään valtaa ja vastuuta perheessä aivan liikaa.”
(nainen, 40 v.)

“Ainakin mä olen ollu jotenkin havaitsevinani semmosen asian, ett jengiytymiseen liittyy jonkunlainen ehkä liiallinen vapaus kotitalolta. Että rajoja jos ei oo annettu, niin hakeudutaan semmoseen porukkaan, missä jengi antaa käyttäytymisen mallit.” (nainen, 40 v.)

Jos kodista ei saada perinnöksi toimivia malleja vanhemmuudesta ja aikuisuudesta, tilannetta saattaa pahentaa edelleen kouluttamattomuuteen, työttömyyteen ja sosiaaliseen ympäristöön liittyvät kokemukset siitä, ettei “yhteiskuntakaan” oikeastaan välitä. Seurauksena voi olla apaattisuutta ja välinpitämättömyyttä, joka voi tilaisuuden tullessa kääntyä aggressioksi. Aggression taustalta löytyy pettymistä yksilön mahdollisuuksiin ja kykyihin ja tästä johtuvaa tulevaisuuspesimisiä.

“Varmasti ainakin nuorten osalta yks suuri ongelma on yleinen epävarmuus tulevaisuuden jatkumisesta. Se yleinen epävarma tunnelma, ett tulevaisuus olis taattu ja sen puuttuminen, tän tunteen puuttuminen, niin kyl se jotenkin näkyy. Mitäs sillä on väliä ja kun ei kuitenkaan töitä saa, ett ollaan vaan ja kunhan jostain jotain rahaa saa ja semmonen” (nainen, 40 v.)

“Nää väkivaltaset rakenteet, eriarvosuus ja eriarvosuuden lisääntyminen ja tämä luo sellasta väkivaltaa, josta voidaan sanoa, ett se yksilössä aiheuttaa hirvittävän hylkäämiskokemuksen ja vaille jäämisen kokemuksen monessa suhteessa. Se on pahinta väkivaltaa, koska se antaa motivaation yksilöön kohdistuvalle väkivallalle. Se toisaalta luo pohjaa sille mielihyvälle, mitä taas sen väkivallan mukanaan tuoma valta aiheuttaa, tämmönen mielihyvän kokemus. Jos sulla on ollu ikäsi paha olo ja aina oot saanu maistaa syrjäytymistä ja muuta ja sit sä saat yht’äkkiä, sä huomaat, ett sulla on valtaa, sulla on ryhmä

takana. Te voitte sanoa toisille, teitä pelätään ja niin edelleen. Se on ihan verrattavissa huumeeseen. Se on niinkun huumeitten käyttö, sitä täytyy saada lisää. Sitä saa maistaa muutaman kerran, niin se on ihanaa. Mua pelätään.” (mies, 40 v.)

Lähiössä tehdyissä haastatteluissa uutta kurinalaisuutta vaativat voimakkaimmin skinhead-nuoret.

“Se on tää nykyinen yhteiskunta. Ehkä kasvatukset on menny pieleen. Ehkä ollaan liian lepsuja nykyään kasvattamaan, tietyissä asioissa. ... Sen näkee täällä koulusakin. Esimerkiksi , että opettajia ei enää arvosteta sillä lailla kuin sillon joskus 40-50-luvulla. ... Kyl se kurinalaisuus ehkä siinä mielessä, että ehkä ei ois niin paljon rikollisuutta ja huumeita ja tämmöstä.” ... Koulussa pitäis olla enemmän kuria. Suomen rikosrangaistukset on niin lepsuja. Suomessakin elinkautinen tarkoittaa korkeintaan 12 vuotta, niin kyllä ja sähkötuoli pitäis saada takasin vankiloihin. Silleen, ett ne ei pääsis niin helpolla noi rikolliset, ketkä on tehny ... mä tarkotan murhaajia, tappajia ja raiskaajia, lasten hyväksikäyttäjiä. Kyl suurempia rangaistuksia pitäis saada.” “Juoppoja, narkomaaneja, paljon ulkomaalaisia. Siitä syntyy ajan mittaan slummi tästä paikasta.” (skinhead-nuori, 16 v.)

Anthony Giddens on teoksessaan *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics* ilmeisesti oikeassa kiinnittäessään huomiota hyvinvointivaltion vaikutusten ristiriitaisuuteen ja väittäessään pohjoismaisen hyvinvointivaltion saavuttaneen joissakin suhteissa saturaatiopisteen, jossa se pikemminkin ehkäisee kuin edistää järkevän hallinnan mahdollisuuksia.

Giddensin mukaan hyvinvointivaltio hyvinvointiohjelmineen voi pikemmin luoda “tuhoutumisen kehää” kuin lievittää sitä. “Tuhoutumisen kehässä” on kyse sellaisista ohjelmista, jotka voivat tuhota paikallisia kulttuureja

ja itse selviytymisen tapoja. Osa hyvinvointivaltion nimikkeeseen piiriin luetuista instituutioista – kuten esimerkiksi koulu – ovat tietysti korostaneet itsen kehittämisen positiivisia arvoja, mutta osa taas on rakentunut pelkästään ulkoisten riskien hallinnan idean varaan. Giddensin mielestä nimenomaan jälkimmäisessä ideassa, eikä niinkään hyvinvointivaltion rahoitusongelmissa, on kysymys hyvinvointivaltion todellisesta kriisistä. (Giddens 1995, 152-3) Giddensin mielestä on tietysti totta, että hyvinvointiohjelmat voivat lievittää todellisia ongelmia, mutta toisaalta ne voivat myös luoda riippuvuuksia byrokraattisista järjestelmistä ja “ulkopuolisista” voimista. Riippuvuus voi aiheuttaa ambivalenssia ja psyykkistä turhautumista yksilöiden joutuessa riippuvaisiksi “järjestelmistä”, joihin nähden heillä ei ole mitään valtaa tai kontrollin mahdollisuuksia. Apua saavat voivat joutua täysin objektin asemaan. Rakenteellinen riippuvuus johtaa helposti myös kulttuuriseen moraalihinkekkemiseen. (mt., 147)

Suomalaisen hyvinvointivaltion moraalilin rapautuminen, joka ilmenee kaksinaismoralistisena suhtautumisena, kertonee tällaisesta ambivalenssista ja jopa piilevästä aggressiosta avunantajan suhteen. Apua antavan käden “vihaaminen” tai siihen kohdistuva kauna voi johtua siitä, että perimmäiset ongelmat saattavat jäädä ratkaisematta eikä avun tuloksena ole siten yksilön itsehallinnan vahvistuminen, vaan päällimmäiseksi voi jäädä kokemus riippuvuudesta ja olemisesta koneiston tahdoton objekti. Tällaiset tuntemukset ovat sitä voimakkaampia, mitä epäluuloisemmin koneistoon suhtaudutaan ja mitä vieraammaksi se kulttuurisesti koetaan. Erityisen selvästi tällaiset kulttuurisen vierauden merkit näkyvät niiden sosiaalivaltion miesasiakkaiden retoriikassa, joille sosiaalivaltio ja erityisesti sosiaalitoimi on sukupuolittunutta valankäyttöä. He kuvaavat sosiaalivaltiota “naismaiseksi” “tyttöjen touhuksi”, joka “paapoo” liikaa ja “suosii neekereitä” suomalaisten miesten kustannuksella. Toisaalta

on syytä myös huomioida se kulttuurinen vieraus, jota monet maahanmuuttajat kokevat suomalaista hyvinvointivaltiota kohtaan.

Giddens liittää hyvinvointivaltion projektin menestyksen “luokkakompromissin” yksinkertaisen modernisoinnin kauteen. Itse asiassa tällöinkään hyvinvointivaltio Giddensin mielestä ei juuri kyennyt vaikuttamaan omaisuuden ja tulojen uudelleenjakoon, vaan se pikemminkin pönkitti laajenevan keskiluokan etuja. Köyhyyttä on kyetty lieventämään pikemminkin sitä kautta, että jaettavan tulon määrä on valtavasti lisääntynyt. Hyvinvointivaltion suurin saavutus on Giddensin mielestä sosiaalisen turvallisuuden laajentuminen elämänkaaren kaikkiin vaiheisiin. (mt., 149-150)

Hyvinvointivaltion ideologia perustui Giddensin mukaan ulkoisen riskin (external risk) hallintaan, mutta siirtyminen kohden “itsetuotettua riskiä ja epävarmuutta” (manufactured risk and uncertainty) asettaa hyvinvointivaltion ideologian uuteen valoon. Giddensin mukaan olemme vääjäämättä siirtymässä itse tuotetun epävarmuuden aikaan. Tällaiset itse tuotetut epävarmuudet ulottavat vaikutuksensa syvälle ihmisten arkeen. Elämän riskit eivät enää ole luonteeltaan ulkoisia onnettomuuksia ja huonoa tuuria, vaan mahdottomuutta ja itseasiassa haluttomuutta suunnitella ja ennakoida elämänkaarta valmiiksi alusta loppuun. Uudet tuotetut riskit ovat myös tulosta yksilöiden omista valinnoista, lisääntyneistä mahdollisuuksista ja halusta muuttua kurssia. Traditiot ja perinteet eivät enää sido yksilöitä siinä määrin kuin heidän vanhempiaan. Giddensin mielestä hyvinvointivaltiollinen turverkko ei ole oikea, eikä edes mahdollinen vastaus itse tuotettuihin ja itse otettuihin riskeihin.

Yksi jälkiteolliseen yhteiskuntaan siirtymisen paradokseista on mahdollisuuksien ja välttämättömyyksien kohtalonomainen limittyminen toisiinsa ihmisten arjessa. Joidenkin “kohtalona” näyttää olevan joutuminen raken-

teellisen joukkotyöttömyyden uhriksi. Rakenteellinen joukkotyöttömyys näyttää olevan selkeästi ulkoinen riski, jonka suhteen yksityiset ihmiset eivät ole syypäitä. Työttömyyden uhriksi joutuminen saattaa viedä ihmisiltä mahdollisuudet tehdä valintoja. Tällaisen huono-onnisen naapurina saattaa sitten asua oikealle alalle osunut onnekas, jolla on mahdollisuus valita ja ottaa vapaaehtoisesti riskejä.

Näyttää siltä, että Giddensin kuvailemat hyvinvointivaltion sisäiset ristiriidat ovat saavuttaneet nyt myös suomalaisen modernin työläisyhteiskunnan. Ne tuottavat ristiriitaisia näkemyksiä ja tulkintoja hyvinvointivaltiosta ja ennen kaikkea nakertavat perinteisen pohjoismaisen hyvinvointivaltion projektin legitimiyyttä tavallaan sisältä käsin.

Hyvinvointivaltion alkuperäinen kantava idea ja moraalit ovat haihtumassa. Hyvinvointiyhteiskunnan idea on institutionalisoitunut hyvinvointivaltioksi, jonka yksinomaiseksi tehtäväksi on jäänyt hyvinvoinnista huolehtiminen. Yhteisen moraalien kohtaamat vaikeudet, tämän rohkaisema tiukka omista eduista kiinnipitäminen ja etuuksien hakeminen jopa moraalisesti arveluttavain keinoin, ovat johtaneet hyvinvointivaltion normiston monimutkaistamiseen, hallinnolliseen laajentumiseen ja hallinnonin lisääntymiseen. Hyvinvointivaltiosta on muodostunut hallinnollisesti ristiriitainen ”möhkäle”, joka ei enää hallitse itseään. Hallitsemattomuuteen on pyritty vastaamaan ”leikkaamalla”. Zygmunt Baumanin (1996, 278) mukaan pelkkä ”hyvinvointivaltion purkaminen tietää kovia aikoja paitsi niille köyhille ja kovaonnisille, jotka eniten tarvitsevat moraalisesti vastuuntuntoisten ihmisten yhteiskuntaa, myös moraalille vastuulle sellaisenaan (ja pitkällä tähtäyksellä ehkä varsinkin sille). Purkamisen saattaa uuteen valoon kaiken moraalien kulmakiven, ’toisia ihmisiä varten olemisen’, jossa onkin äkkiä kyse tileistä ja laskelmoinnista, rahan arvosta, hyödystä ja kustannuksista ...”

ULKOMAALAISET YHTEISKUNNALLISEN MIELIALAN KUUMEMITTARINA

Esimerkkimiljöössä tehdyissä haastatteluissa monet kuvasivat laman värittämää ilmapiiriä “betonilähiössä” ilmaisuilla “apatia”, “passiivisuus” ja “välinspitämättömyys”. Eräs haastatelluista kuvasi ilmapiiriä seuraavasti:

“Alistunut”, “toivoton”, “ihmiset ovat alistuneempia”, “joutoväen määrä on lisääntynyt, ja epäsiisteys on lisääntynyt”. “Työikäiset ihmiset raahustaa ja laahustaa siellä ympäriinsä”... “Ihmistä näkee, että ne on liikaa kotona ja ne ei välitä enää oikein mistään.” “Ihmiset on aika välinspitämättömiä.” Sama pätee haastateltavan mielestä myös toistaiseksi suhtautumisessa ulkomaalaisiin: ..”välillä tuntuu, että semmonen välinspitämättömyys on ikään kuin se yleisin suhtautuminen, että annetaan niitten vaan olla, kunhan ne ei häiritse meidän elämää.”

Apatia, passiivisuus ja välinspitämättömyys luonnehtivat suhtautumista puoluepolitiikkaan ja ulkomaalaisiin maahanmuuttajiin. Ulkomaalaisiin, maahanmuuttajiin ja turvapaikanhakijoihin suhtautumisen logiikkahan on ilmeisesti kuitenkin se, että vain harvoin näiden oma käyt-

täytyminen on varsinainen “syy” muukalaisvihamielisyyteen. Pikemminkin he saattavat joutua eräänlaisen “kuumemittarin” asemaan. Logiikka toimii kenties siten, että maahanmuuttajien aiheuttaman reaktion kautta tulee mitattua ja testattua jotakin, jota yhteiskunnassa on jo muuten tapahtunut. Ulkomaalaisvihamielisyys osoittaa sen, että yhteiskuntaan on syystä tai toisesta jo kertynyt epäietoisuutta, huonoa oloa, tyytymättömyyttä, vihamielisyyttä ja aggressioita, joiden purkautumisväyläksi ja maalitauluksi maahanmuuttajat sitten saattavat muodostua.

On turha kuvitella tai odottaa, ettei minkäänlaisia kannauksia tai ristiriitoja syntyisi erilaisten kulttuurien kohdatessa.

“... Jos Somaliasta tullaan, omasta kulttuurista pakolaisena suomalaiseseen kulttuuriin, niin kyllähän siinä kulttuurit iskee.. Jos tullaan Venäjältä tai Virosta, niin kyllä taas se vanha kulttuuri, se oma etnisyys tappelee tän suomalaisuuden kanssa. ... kylhän suomalaiset kattoo monet aika kieroon. ... Tietyllä tavalla erilaisuuden pelkoa on kaikissa ihmisissä. ... Varmasti on, ett ulkomaalaiset ja ulkomaalaisuus on se, jota vastaan 95 tai 90 prosenttia ihmisistä tavalla tai toisella pystyy ajatuksen tasolla sen rotusorron käsittelemään ja vaan se 5–10 prosenttia menee kadulle. Tää joukkovoima on kuitenkin niin pienen joukon voima, mut ilman muuta, tietenkin on niin, ett yhteiskunta ja yhteiskuntajärjestys ei saa sallia sen pienenkään joukon joukkovoimaa.” (mies, 30 v.)

Kulttuuriset erot voivat ulottua hyvinkin syvälle kulttuurisiin malleihin ja merkityksiin, kuten seuraava kommentti kuvaavasti osoittaa.

“Kai se on semmonen muukalaisuus ja vieraus.. Liittyskö miehillä kunniankysymykseen. Tuntuu, että ne on noi nuoret tummat miehet varmaan, jotka ärsyttää eniten. Ehkä just jos aattelee marokkolaisiakin poikia, ketä tän-

ne tulee ja kaikkia noita asemalla pörrääjiä.. Jotenkin se kunnia kysymys. Ehkä suomalaisen miehen kunnia ei oo niin riikinkukkomaisesti tuolla pyöriä jossakin. Suomalaisen miehen kunnia rakentuu eri aineksista. On varmaan samojakin aineksia, mutta sen takia vaan miehistä, koska miesten kanssa useesti törmäykset tulee ja miehet kaikkein eniten ärsyttää. Ehkä suomalaisen miehen mielessä ei oo kunniallista esimerkiksi olla asemalla ja hyvissä vaatteissa prässit tanassa siellä seisoa ja pyöriä. Meillä taas on jotenkin erilaiset.. Ne on varmaan hirveen myyttisiä kysymyksiä, mistä ne ainekset rakentuu.” (nainen, 30 v.)

Ulkomaalaisten tapoja ihmetellään ja heistä liikkuu lukuisia joukko erilaisia urbaaneja legendoja, jotka näyttävät levinneen varsin laajalle. Seuraavassa joitakin yleisimpiä versioita. Ehkä yksi kuvaavimmista on seuraavantyyppinen väite:

“Ulkomaalaisethan tulee hirveen hyvin taloudellisesti toimeen, paremmin kun moni muu. Se tietysti on varmaan semmonen, mikä monia suomalaisia harmittaa. Kun tietää näitä, että kun ne menee lastenvaunuja hakemaan kaupasta, ne saa sosiaalitoimistosta lapun, katottoman lapun, millä saa vaan lastenvaunut, niin totta kai ne ottaa kaikkein kalleimmat. Suomalainen kun saa sosiaalitoimistosta lapun, millä saa lastenvaunut, niin saa hintarajan. Niin, siinä tietysti tulee se kateus ja rupeaa harmittamaan, vaikka sehän on niin hassua, ett eihän se oo niitten somalien vika, ett ne saa semmosia lappuja. Mut hyvinhän ne tietysti osaa käyttää sitä hyväkseen, ei ne tyhmiä oo (nauradus).” (nainen, 25 v.)

“No en mä tiedä, mutta työn kautta mulla on kyllä tullu ristiriita siihen kun kattoo, just niistä ulkomaalaisista ja muista, että just se että kun ei niillä ainakaan mitään sellaista huonompaa vaatetta koskaan oo päällä tai just jotain huonoja lastenvaunuja, kun taas opiskelijat jotka sitten oli taas suomalaisia opiskelijoita, niin niillähän nyt

on kaikilla sellaiset, ei oikein kukaan oo niin varoissaan että ostaa uudet vaunut tai ... Että kyllä siinä niinku semmosta pientä ristiriitaa jotenkin näky mun mielestä.” (nainen, 28 v.)

Haastateltu johtava sosiaalityöntekijä kiisti jyrkästi tämän laajalle levinneen legendan lastenvaunuista:

K: Jossain haastattelussa tuli esiin tällaista käsitystä, että ulkomaalaiset saavat esimerkiksi ostaa niin kalliit lastenvaunut kuin haluavat ja suomalaiset saavat aina vaan vähäisen rahan, kupongin tai sillä tavalla.. H: “..(Naurua).. K: ...miten näissä on perää? H: Ne ei pidä paikkaansa.... Joo, aivan, ne on käsityksiä, joita aina esiintyy, tietynlaista kateutta tai epäluulosuutta. Meillähän on ihan samat käytännöt, on tausta mikä tahansa. K: Se on vaan jännä, että ne elävät vankkoina totuuksina. H: Joo. Mut siinä on hirveän paljon varmaan.. mä itse olen.. samoin, mistä aina puhutaan on ehkä se, että maahanmuuttajat pukeutuvat niin paljon paremmin ja pukevut lapsensa niin paljon paremmin kun mitä suomalaisilla on varaa ja se antaa aihetta epäillä, ett ehkä heitä tuetaankin täältä jotenkin enemmän. Mä uskon, ett siinä on enemmän kyse totunnaisesta elämäntavasta elikä minkä asettaa etusijalle. Mä olen itse ymmärtäny, ett esimerkiksi somaleille ulkonäkö, pukeutuminen ja siihen liittyvät asiat on hirveen tärkeitä ja se johtuu just varmaan toisaalta siitä, kun se status on saattanu olla suhteellisen korkea kotimaassa ja sitten joutuu täällä ehkä siihen alimpaan kastiin, niin se voi olla ihmiselle rankka paikka ja ainakin jollain tavoin halua säilyttää sitä omanarvontunnetta ja musta se on hirveen ymmärrettävää. Ehkä he luopuvat jostain muusta asiasta elämässä sen vuoksi, että voivat ulkoiset puitteet pitää.”

Toinen usein vastaantuleva legenda koskee väitettyä ulkomaalaisten siivottomuutta ja sitä, etteivät he välitä asu-
misen yhteisistä pelisäännöistä.

“Somalit on kai niin oma porukkinsa, että ne ei ... Meidän siivooja vaan sano, että niillä on huono tapa heittää parvekkeelta roskapussit pihalle. ... Se on se, joka ärsyttää ihmisiä aivan mielettömästi.” (mies, 55 v.)

“Varsinkin venäläisistä kuulee aina aika outoja juttuja, ett neidän elää kuulemma kun pellossa siellä. K: Minkälaisia tarinoita niistä liikkuu? H: Parveke on roska-astiana. Ja se, että autot ajetaan... tällänen näin, ett mitkään säännöt eikä mitkään yleiset, hyvät käyttäytymistavat päde heihin. Emmä tiedä, onks niille kukaan kertonu, onks ne nähny mitään Helsingin kaupungin järjestyssääntöjä ikinä venäjäksi, mut ne elää ihan.. Sama, mä uskon, mikä mustalaisissa ärsyttää on nää samat asiat, kun ne ei ota muita.. heidät pitäs ottaa aina huomioon, he ei ota muita koskaan huomioon. Se on sama asia. Ei mulla periaatteessa mitään niitä vastaan oo, mutta mä ymmärrän sen, onneksi ei oo meidän taloyhtiössä.” (mies, 32 v.)

Talojen huollosta vastaavasta huoltoyhtiöstä kuitenkin kiistetään tällainen legenda roskapussien heittelemisestä.

“Mun mielestä varsinkin somalit, neidän on suurin osa hirveen siistejä. ... Huoneustot on siistejä, ainakin näissä, missä on naiset. Onhan tuolla, missä asuu pelkkiä somalimiehiä, ne nyt ei kovin siistejä, mut ei niistäkään pahempia valituksia oo tullu eikä me niistä roskapusseista. Kyllä niitä nyt heittää kuka tahansa. Ei sitä voi mitenkään kohdistaa. ... Aika hiljasta porukkaa se on. Ei niistä oo, vois sanoa, järjestyksenpidon tai puhtaanapidon kannalta mitään ongelmia. Yllättävän siistejä asuntoja. Kyllä pitää ihan hyvässä kunnossa asunnon.”

Muita usein kuultavia legendatyyppejä ovat “ulkomaalaiset miehet ahdistelemassa suomalaisia naisia”, “suomalaiset naiset pitävät ulkomaalaisia miehiä parempina kuin suomalaisia” ja “sosiaaliviranomaiset asettavat ulkomaalaiset paikallisten suomalaisten edelle”.

“No olihan niitä kaiken maailman juttuja semmoisia että jotain bussipysäkillä oli jotain niitä meidänkin talon tyttöjä ahdistellu jotkut kuitenkin ulkomaalaiset ihmiset, että kyllähän sitä aina tulee.” (nainen, 28 v.)

“Kyllä, niitä puheluita tulee silloin tällön. Mä oon just... Ne on niin uskomattomia. Bussissa kuulin tässä joku aika sitten. Siellä oli semmonen mies, mä en tiedä, oliko se edes juovuksissa. Se oli kova selittämään. Se selitti kovalla äänellä, hän meni sairaalaan, hänellä oli aika sinne, hänellä oli töihin kiire, mut hoitaja tuli ja otti neekerit ensin, kaikki neekerit ennen häntä vastaanotolle, ja hän pääsi ja hän sano. Siinä selvästi oli vielä seksuaalinen viritys, ett hoitaja otti, katos, se halus ne neekerit sinne ja ei häntä työssäkävää suomalaismiestä sinne otettu. Toinen oli se, että hän on kyl kuullu, että niillä on nahkatakkit. Nahkatakkipuolipias, hän puhu yhden nahkatakkipuolipiaan kanssa, sano, että ne vaan soittaa sosiaalivirastoon ja siellä ne tytöt sanoo, että anna vaan nahkatakki, kyllä me maksetaan. Ja ihmiset ei usko. Siitä ei oo pitkä aika, kun yksi rouva soittaa, kysyy, että mitä ne on ne pakolaisavustukset, mitä maksetaan ja mä sanoin, että kun ei oo. Just tää harha, kun ei pakolaisille oo omaa avustusta, ei oo, vaan se on se sama perusturva, se mikä on. Ne on ihan samat. Ainut on muuttoavustus, joka maksetaan toimeentulotukena, mut suomalaisillekin perheille voidaan maksaa huonekaluja, jos on semmonen tilanne. Eihän ne nyt mistään Keniasta tuo huonekaluja mukana. Siinäkin mielessä, sekin on helposti selitettävissä, että miksi.” (sosiaalityöntekijä)

“Varmaan suurin osa suomalaisista kuvittelee, että pakolaisille maksetaan jotakin pakolaisten rahaa. Pakolaiset itsekin saattaa luulla, että he ovat, että YK maksaa heille rahaa. Pakolaisilla itselläkin saattaa olla, ett he on YK:n erityissuojeluksessa ja YK maksaa heille ja jos niitä ei makseta, jos ei oo oikeutettu jostakin syystä toimeentulotukeen, tulot ylittyvät näin ja näin, ei toimeentulotukea, niin joskus, ett sä otat itselle, koska se raha on olemassa

se YK-raha, jos sitä ei hänelle makseta, niin sitten.. Mut vähempi näitä tulee, tää on vaan tämmönen pikkujuttu. ... Joo, ett semmostakin saattaa olla ja ylipäättään tietous, mistä tää raha kertyy, on se pakolaisillekin myyttistä. Ei varmaan suuri osa tiedä, että se on verorahaa, mikä kerätään.” (sosiaalityöntekijä)

Kielteisten urbaanien legendojen levinneisyys viestii epäluuloisesta ilmapiiristä. “Semmonen joku leijuu, ett kun tulee ulkomaalaisia, tulee rikollisuus ja mafia ja se kaikki, mitä tulee ja huumeet ja aidsit ja tämmöset.” (sosiaalityöntekijä)

Vaikka ulkomaalaisten tapoja saatetaan ihmetellä ja heistä liikkuu lukuisa joukko erilaisia urbaaneja legendoja, niin varsinainen ei-ideologinen arkipäivän kokemuksesta sikiävä vihamielisyys kumpuaa samoista resursseista (asunnot ja työpaikat esimerkiksi) käytävästä kilpailusta. Yksi haastatelluista muotoili tämän seuraavasti: “Muukalaisiin kohdistuva epäluulo ja katkeruus syntyy täällä omasta ahdingosta. Ne vie meiltä.” Taloudellinen lama kiristää kamppailua resursseista, koveneva kilpailu resursseista puolestaan lietsoo sosiaalista kateutta ja katkeroittaa yhteiskunnallista ilmapiiriä.

“Mä kokisin sen enemmän sillä tavoin, ett koska työttömyys tuo niin paljon ahdistavia asioita omaan elämään, toimeentulo-ongelmia ja muuta tarpeettomuuden kokemuksia, elämän mielekkyyden vähentymistä ja muuta, koska mehän ollaan hirveen työsidonnaisia, jolloinka muita vaihtoehtoisia toimintatapoja ei ehkä oo niin opittukaan. Tavallaan se ahdistuneisuus, joka kasvaa näistä, voi kanavoitua vähemmistöihin. Ja varmaan voi olla, todellisesti, tai ihmiset voi ihan kokeakin, että nää on uhkana minun työpaikan saamiselle tai muuta, mut tosiasiallisia perusteita mun mielestä siihen ei oo kuitenkaan olemassa. ... Joo, kyl mä uskon, että varmasti mitä paremmin sä itse koet olevasi sun oman elämän herra,

sitä helpompi on aina sietää erilaisuutta.” (sosiaalityöntekijä)

“Se on erilaisuus ja nyt kun on ollu lama ja muuta, niin se on niin helppo osottaa sormella ulkomaalaisia, ett ne tulee tätä meidän hyvinvointia syömään.”... Että someleille annetaan takkeja ja polkupyöriä ja nahkarotsit. Ihmisiä harmittaa se, kun kattoo tuolla, somalimiehet kulkee puku päällä, salkut kainalossa ja muuta. Kyl se herättää närää ihmisissä.” (sosiaalityöntekijä)

“Monesti saa, kyl niistä meille tietenkin voidaan puhua just, voidaan kokea katkerana se, ett on tähän maahan vuosikymmeniä veroja maksettu ja itse avuntarpeessa, kokee, että on itse avuntarpeessa eikä sitä apua saakaan sillä tavoin ainakaan, kun on itse toivonu täältä meiltä, niin kyllä siinä monesti voi se kommentti tulla, että niin, joo, jos mulla ois toisenlainen ihonväri, niin kyllähän minä sitten sitä apua saisin. Eli tavallaan me joudutaan melkein päivittäin, montakin kertaa päivässä vastaamaan siihen.” (sosiaalityöntekijä)

“... Kun meillä vuokra-asuminen on (naurahdus) köyhän kansan kohtalo, (naurahdus) niin me ollaan kaikki siellä kasassa. Mutta totta kai, jos oma perustoimeentulo kiristyy niinkun se nyt on kiristyny kaikilla, jotka on riippuvaisia asumistuista ja tämmösistä jutuista, joita on kiristetty. Sit sä näät naapurissa, se saattaa, ett sillä menee ihan yhtä hyvin tai huonosti tai muuta, mut sitä ajattelee, ett jos sillä menee yhtään paremmin. (Naurua) kyllähän se vituttaa, se on ihan selvä.” (sosiaalityöntekijä)

“... Joo, totta kai. Siinä mielessähän voi miettiä Helsingin rakennetta. Ulkomaalaiset pitäs sijoitella Kaivopuistoihin ja tänne, missä ihmiset on matkustellu ja ovat ainakin galluppien mukaan hirveän suvaitsevia. Totta kai, jos menee itellä huonosti, se on ihan selvä, jokainen löytää itsestään semmosen. Niin kun mä mietin omassa naapurustossa, sen takia vaan esimerkkinä, että olen muka

näin suvaitsevainen, ja vielä tunnen kaikkia järjestelmiä, miten rahaa sieltä ja täältä ja perusturva näin ja näin niukka. Tajusin, että naapurissani asu pimeästi mies. Siinä on yks nainen kirjoilla. Tajusin kun postia tippukin sen miehen nimellä tai ei oo postiluukussa, niin mä tajusin, jaa. Ja niillä on auto ja minulla ei oo autoa. Ja minä heti, että voi pee, ja ne on työttömiä molemmat ja ne selvästi viettää juopottelevaa elämäntapaa ja heti nousi, silloin mä sen tajusin, että mä kyl hyvin ymmärrän, mulle nousi heti, että asumistuella maksaa tän kalliin kämpän ja mä käyn töissä ja pimeesti ja mä vielä käräytän sen joku päivä. Se nousee ilman muuta. Rahapula ihmisessä vie kaiken suvaitsevaisuuden. Totta kai rikkaan on helpompi olla suvaitsevainen kun ei vähäisistä rahoista oo kysymys. Se on mun mielestä niin itsestään selvää. Se oli vaan hirveen hyvä, kun mä ite tajusin, kun mä näennäissuvaitsevaisena ihmisenä (nauradus).” (sosiaalityöntekijä)

Kaiken kaikkiaan maahanmuuttajan tilanne on hankala laman värittämässä ilmapiirissä. “Sehän on hirveen vaikea tilanne, jos pääsee töihin, niin sä viet suomalaiselta työpaikan, jos ei sulla oo töitä, niin elät verovaroilla.” (sosiaalityöntekijä)

Taloudellinen lama ja työttömyys vaikeuttavat myös maahanmuuttajien integroitumista.

K: Onko työttömyys raskasta ulkomaalaisille? H: “Kyllä musta tuntuu, että kyllä se on. Paluumuuttajat, kun tulee tänne, puhkuu, että työtä vaan, mitä vaan työtä, he on joskus kuullu, että mansikan poimintaa ja muuta. Enää ei oo ees hanttihommia. Ei oo tarjolla semmosia. Ja kyllä mä luulen, että se on monelle miehelle, voisin kuvitella vaan, että kun on tottunu perheensä elättämään, niin se on varmasti erittäin raskasta.” (sosiaalityöntekijä)

“Aikuisillahan periaatteessa työ on se, jonka kautta sosiaalistutaan valtakulttuuriin, integroidutaan. Mun mielestä tää työttömyys on sillä tavalla niin kova juttu, että

jos sen eteen ei jotain tehdä, niin paluumuuttajien, pakolaisten tai muitten ulkomaalaisten ja tällä hetkellä usean sadan tuhannen suomalaisihmisen elämäntulevaisuus on jossain määrin vaakalaudalla. Kyl mä nään, ett sen eteen jotain pitää tehdä, koska meidän on hirveen vaikea aavis-
taa, mitä se tuo tullessaan.” (sosiaalityöntekijä)

Kuvaavan vertailukohdan tarjoaa esimerkiksi Hampurin Wilhelmsburg. “Wilhelmsburgiin maahanmuuttajia on tullut eri aalloissa yli sadan vuoden ajan – aluksi puolalaisia – ja yleensä asuttaminen sujui helposti. Italialaisten jälkeen turkkilaisten tulo oli voimakasta. Nämä siirtotyöläisryhmät hyväksyttiin aluksi työvoimana, myöhemmin myös ihmisinä. Helsingin tilannetta olettaisi vaikeammaksi kuin saksalaisia lähiöitä, koska vastaavia työvoimatarpeita ei ole ollut.” (Hynynen 1997)

Taloudellisesta ja sosiaalisesta arkeen sopeutumisesta ja integroitumisesta on vielä pitkä matka poliittiseen kansalaisuuteen: siihen, että ulkomaalaiselle maahanmuuttajalle tunnustetaan tasavertainen asema poliittisen yhteisön täysivaltaisena toimivana jäsenenä ja että hän kykenee tällaisen aseman saavuttamaan. Tästä kertoo mm. ulkomaalaisten vähäinen äänestysaktiivisuus viime kunnallisvaaleissa (ks. taulukko 16 seuraavalla sivulla). Erityisesti nuorten ulkomaalaisten ja toiseksi betonilähiöissä asuvien ulkomaalaisten integroitumisessa poliittisen yhteisön täysivaltaiseksi kansalaiseksi on vaikeuksia äänestyspassiivisuuden näkökulmasta tarkasteltuna.

Suorittamiemme haastatteluiden perusteella näyttää siltä, ettei esimerkkinä käyttämässämme pääkaupunkiseudun betonilähiössä voida ainakaan vielä puhua laajamittaisesta rasismista tai rasistisesta väkivallasta. Sen sijaan epä tietoisuutta, epäluuloja, pelkoja ja jossain määrin myös kaunaa esiintyy. Kauna ei ole kuitenkaan ainkaan vielä kääntynyt “kaunan politiikaksi”: laajaksi vihamieliseksi toiminnaksi ulkomaalaisia vastaan – pientä

Taulukko 16. Suomen kansalaisuutta vailla olevien mutta äänestysoikeuden omaavien äänestysaktiivisuus vuoden 1996 kunnallisvaaleissa Helsingissä iän mukaan. (N = 1025)

| Ikä | Äänestys- prosentti | | Äänestäjien lukumäärä näytteessä | |
|-------|------------------------|------|--|-------|
| | % | N | % | N |
| 18-24 | 5 | 106 | 0 | (21) |
| 25-34 | 13 | 397 | 5 | (72) |
| 35-44 | 20 | 263 | 17 | (46) |
| 45-54 | 21 | 127 | 31 | (16) |
| 55-69 | 25 | 100 | 26 | (27) |
| 70+ | 28 | 32 | 12 | (8) |
| Yht. | 17 | 1025 | 13 | (190) |

Lähde: Martikainen 1997, 31

skinhead-ryhmää lukuunottamatta. Toisaalta joidenkin haastateltujen mielestä suhtautuminen maahanmuuttajiin on jopa ollut odotettua parempaa.

Epäluuloja ja muukalaisvihamielisyyttä löytyy monen tyyppistä. Kaikkein ohjelmallisinta ja poliittisinta rasmia edustavat skinhead-nuoret.

“Täällä on jo tarpeeksi juoppoja ja narkomaaneja ja sit tänne pitää vielä tulla ulkomaalaisia lisää. Tää on just rappeutumassa koko mesta. Noi voi joku kaunis päivä viedä vanhemmilta työpaikan. ... Kyllä siin on se tietysti, että valkonen on herrarotu tai aina on ollu. Värillisiä tai muukalaisia on sorrettu aina. Se on mun mielestä ihan oikeinkin, jos ne kerran tänne tulee, niin täällä pitää elää tän maan mukaan, tapojen mukaan ja jos ne jonkun rikoksen täällä tekee, niin tuplarangaistukset vaan ja jos ei ne sillä kerralla usko, niin ulos maasta karkotetaan. Siihen mukaan lukien just venäläiset, ei välttämättä värilliset, mä sanon muukalaiset, venäläiset, kaikki. Nekin on valkosia, mutta ryssiä.” (skinhead-nuori, 16 v.)

Skinheadien muukalaisvihamielisyys näkyy myös tekoina.

“... Meillä oli yks työllistetty somalinuorimies töissä, joka asu täällä ja siinä asu seinän takana skinheadejä, jotka uhkasi tappaa suorastaan. Ne uhkaili hirveen ikävästi ja ikävällä tavalla, mut taas soitteelin ja me saatiin uusi asunto ja hän muutti pois sieltä, koska se oli hirveen pelottavaa hänelle. Hän oli hyvin arka ja ujo ja yliopistossa opiskellut, hyvin rauhallinen ja mietiskelevä tyyppi ja oli aivan kauhuissaan tietenk siitä. Aina oli potkijoita oven takana ja uhkailijoita, mut hän muutti pois sieltä. Se oli varmaan ihan paras ratkasu. Turha olla ärsyttämässä viereessä, jos kerran..” (nainen, 40 v.)

“Ja tää korostuu vielä tää tämmönen ristiriitatilanne. Täällä on tullu semmonen joukkio tänne, jolla on hakaristit hihanvarreessa ja tukka leikattu lyhyeksi, joita kutsutaan nahkatukiksi. Nää sitten, mä en oo kuullu siitä, että ois suorastaan väkivaltatilanteita ollu, mutta tiedän, ett nää nahkatukat, eritoten tummia somalilaisia jahtaavat. Se tulee sillä lailla esiin, että ne heittää kiviä ikkunan läpi sisään ja kaikenlaista tekstiä on porrashuoneessa.” (huoltoyhtiön työntekijä)

“Meillä asuu iso somaliperhe täällä ja tämä kärjisty tämä tilanne tänä vuonna sillä tavalla, että just nämä niin sanottut uusnatsit kivitti niitten ikkunoita ja ovia ja kävivät häiritsemään niitten lapsia.” (asukas, nainen, 50 v.)

Useat haastatellut asiantuntijat ja lähiön asukkaat näkivät muukalaisvihamielisyyden johtuvan paljolti lähiön erityisongelmista: erityisesti siitä, että samoihin suuriin vuokratilakortteihin, joissa muutenkin on paljon työttömyyttä, syrjäytymistä, toimeentulo-ongelmia, alkoholi-ongelmia jne., sijoitetaan runsaasti pakolaisia, paluumuuttajia ja muita ulkomaalaisia maahanmuuttajia. Tällaiseen miljööseen maahanmuuttajien on vaikea integroitua ja heihin kohdistuukin monenlaista häirintää.

“Tän mä oon ihan selkeeksi tehny itelleni, ett minkä takia tällä alueella nimenomaan on semmosta. Kun nää on ihmisiä, täällä on paljon työttömiä, paljon sellasia, joilla on monia ongelmia, siis moniongelmaisia perheitä. Eiköhän se oo just semmosen, että kun ittellä on ongelmia, niin haluaa löytää sen syyllisen, on vaikea myöntää, että ne vois johtua vaikka minusta itestäni. Sitä ei pysty näkemään. Sillon on helppo esimerkiksi, täähän on ihan hirvittävän hyvä syyllinen, joku joka tulee mun reviirille jostakin muualta. Se on mun mielestä tällä alueella. Mä en tiedä mistä muitten, mä en ymmärrä rasismia ollenkaan, ett mistä fiksumpien ihmisten tai parempiosasten rassistiset asenteet tulee, mut tällä alueella se tulee ihan selkeesti tästä. Vaikka ne kuinka osais muuten ajatella ihan inhimillisestikin asioita, niin tää on semmosen. Ne puhuu, lapsetkin täällä sitä, että joo, ne saa sosiaalivirastosta kaiken, (korostaen) ne ulkomaalaiset saa. Tavallaan heidän kakkuaan leikattais ja se ois heiltä pois.” (opettaja)

“Se mitä meillä on tietoa niistä, perustuu hyvin paljon näiden ihmisten kertomukseen. Niistä päätellen taas syrjintä on aika tai ainakin kasvamaan päin. Monet ovat kokeneet sen hyvinkin ahdistavana. Tuntuu, ett ei uskalla, hädin tuskin mennä kauppaan ja saavat epäasiallista kohtelua ja saattavat pelätä asuakin asunnossa ja muuta. Ja vastavuorosesti suomalaisten kommentaista voi käydä tietynlainen muukalaisvihamielisyys kyl ilmi. ... Mielummin melkein ulkomaalaiset liikkuvat ryhmissä ja selkeesti julkisessa tilassa. Keskustassahan löytyy paljonkin sellasta, joka ei oo sillä tavoin kenenkään aluetta kuitenkaan. Asuinalue on ehkä herkempi sille, että se koetaan omaksi reviiriksi ja vierasmaalainen saatetaan kokea tunkeilijana siellä. Mut ehkä taas siellä sosiaalinen kontrolli voi olla suurempi, ett mitään varsinaista väkivaltasta käyttäytymistä tai muuta ei välttämättä tapahdu. Mut kuitenkin jo katseiden, eleiden, sanojen tasolla tapahtuva voi olla ihan tarpeeksi rankkaa. ... Sitä mä en osaa arvioida, että onko Suomessa vihamielisyys suurem-

paa kun monessa muussa valtiossa, missä ulkomaalaisia on enemmänkin. Mä itse arvioisin, ett ei. Suomalaiset kuitenkin on hyvin suvaitsevaisia ja näkevät asioita monelta taholta. ... Mut kyl mä nyt huolestuttavana koen tilanteen kuitenkin, jos täällä vihamielisyys entisestään kasvaa.” (nainen, 30 v.)

“Puheet on kyllä tosi rasistisia, melkein jokaisella tälläisellä, mun ikäsellä ainakin. Ja on vanhemmillakin ihmisillä, mitä mä nyt oon tutustunu meidän talon vanhempiinkin ihmisiin, niin kyl ne vähän karsaasti puhuu (naurahdus), kun ruvetaan puhumaan ulkomaalaisista. ... Saatanan somalit on varmaan yleisin sanonta. ... Sen verran pitäis olla jotain, että ihmiset tajuais, mitä nää ulkomaalaiset on, ketä tänne tulee. Ett se ei oo aina sillai, että joo, ne on tänne tullu hakemaan sosiaaliturvaa ja Niin no, mä oon saanu sen käsityksen, ett suurin osa suomalaisista ihmisistä ajattelee niin, ett ne tulee tänne hakemaan rahaa. ... Ne on vaan tungettu sinne, hoitakaa asianne (naurua).” (nainen, 25 v.)

“Ulkomaalaisten kontaktit suomalaisiin? “Ei hyvin, että ei, ei millään tavalla hyvin. Kyl täällä on aika tiukat rajat. ... Ja mitä kouluttamattomampi ihminen on, sitä ennakkoluuloisempihan se on. Täällä tosiaankin aika rumasti kohdellaan värillisiä ihmisiä. Täällä ollaan hyvin tymeitä. ... No kyl esimerkiksi nämä somalit kertoo, että heitä pilkataan ja saatetaan hakata, perheitä ja lapsia uhkailla ja sellasta.” (nainen, 40v.)

Kysymys: Kuinka paljon ulkomaalaiset kohtaavat rasismia? Vastaus: “Kyllä sitä varmaan jossain määrin on, joo, kyllä sitä löytyy. Jotain aina joskus. ... Siellä oli yhtä somalinaista heitelty lumipalloilla, kun se oli kotiin lähteny, jotkut nuoret oli innostunu ja sen jälkeen se loppahti, ett ne naiset ei uskaltanu käydä siellä ompeluterhossa. Tämmösiä pieniä juttuja tulee. Ja kyl mä sen ite huomasin muutama viikko sitten, kun meitä oli 30 somalinaista ... niin kyllä mä sen tunsin sen kylmän aal-

lon, mikä huokui ihmisistä, kun me metrossa mentiin ja oli 30 musliminaista värikkäissä vaatteissaan. Ihmiset jotenkin ... mä en oo ennen sitä tajunnu ees, ett kyl semmonen mieletön fiilis, jotenkin vanhat ihmiset kiukustuneina, ei mahdu metroon ... Nääkin on tosi upeita naisia, ihania, kivoja, huumorintajusia naisia. Kyl mä ekan kerran oikeestaan tajusin, miltä se heistä tuntuu.” (nainen, 30 v.)

“Aina voi jotain pientä sattua, mut ei voi mitenkään vetää semmosta, ett ei ois turvallista, ei, ei. Ei, kyl mun mielestä on ihan yhtä turvallista kun missä tahansa muuallakin. Emmä ainakaan oo kuullu mitään. Okei, voi olla, tuollakin jotain venäläisperhettä ahdisteltiin vähän, häiriköjuttuja, heiteltiin kiviä ikkunoihin ja tälleen näin. Ne on niin yksittäistapauksia, ett ei niistä voi vetää mitään yleistä linjaa.” (nainen, 30 v.)

“... Kun tänne ei tahdota saada nytten näitä... kun nythän on lehdissä ollu, että pitää saada, kaupunki etsii itse maksavia vuokralaisia, niin kun ei tahdo kämpät mennä oikein, vuokralaisia saada, niin sitten pannaan paluumuuttajia. Siinäkin tehdään virhe, että sumputetaan nyt paluumuuttajia tavallaan samaan lähiöön. Sitä ei missään tapauksessa sais tehdä, ei. Siitä meillä on ollu tuolla ylemmillä tahoillakin, on tietoa viety sinnepäin. Ei pitäis tehdä räjähdysherkkää aluetta.” (talotoimikunnan puheenjohtaja)

Samanlaisia miljööongelmia löytyy lähes kaikkialta. Esimerkiksi Hampurin ylipormestari Henning Voscherau muotoilee ongelman seuraavasti saksalaisten suurkaupunkijohtajien manifestissa (Kronawitter 1995, 96): “Kasamalla ulkomaalaisia sosiaaliin palopisteisiin (Brennpunkten) tulee uusi ryhmä sosiaalisesti syrjäytettyjä jo muutenkin ongelmilla räsitettyihin kortteleihin. Seurauksena ongelmien paine korttelin sisällä kasvaa, koska heikoimmat ryhmät joutuvat kamppailemaan keskenään jäl-

jelle jääneistä asunnoista, työpaikoista ja osuuksista epävirallisessa tai laittomassa taloudessa.”

Maahanmuuttajien sijoittaminen ongelmalliseen miljööseen vaikeuttaa myös heidän integroitumistaan.

“Kyllä joku paluumuuttaja sano, että kun hän muutti tänne, niin hän itki ensimmäisen viikon, kun siellä oli juoppoja. Hän niin pelkäs, että minne hänet on laitettu, missä hän on. Ja sit hänelle tuli sukulaisiakin ja hän sai selitellä.” (sosiaalityöntekijä)

“Se mikä musta on ollu virhe, tietysti asuntoja ei oo helppo löytää, mutta että noihin kaupungin vuokra-asuntoihin kun näitä maahanmuuttajia on nyt paljon sijoiteltu ja monet niistä todella pelkäs, ymmärsin hyvin, kun tän alueen asukkaana oon ollu, tiedän vähän niistä taloista, niin pelkäs päästää lapsiansa esimerkiksi ulos. Todella, että nuorissa on sellasia, että asenteet kotoa on aika hyvin opittu, rasistisia vaikka. Siinä on se, että niillä on omat kotiolot yleensä näillä lapsilla ollu huonot ja ei vanhemmat oo välttämättä ollu aina työssä, vaikka olis ollu työtäkkin. Ne on sitä joukkoa lähinnä, jotka lapsista on rasistisempia minusta ollu.” ... Nytkin mä yhden klaaniperheen isän kanssa juttelin. ... Ei varmaan oo kovin mukava asuinpaikkana. Siellä on niissä perheissä niin paljon alkoholin käyttöä ja tämmöstä. Se isä sano mulle, että en minä siitäkään eikä ne ole ollu pahoja, vaikka niitä on humalassa siellä pitkin, mutta just nää murrosikäiset pojat on vaarallisia. ... Ne on esimerkiksi ilmakiväärillä ammuskellu niitten ikkunoihin ja isä pelkäs, että ne ampuu heidän lapsia ja muuta. Siis ihan se menee näin pitkälle. ... Hän on tehny poliisille kuulemma 5-6 ilmoitusta ja poliisi sanoo, että ei hän voi mitään.” (nainen, 60 v.)

“Meillä on yks somaliperhe tuolla, jotka pelkää terveytensä puolesta ja ne ois halukkaita muuttamaan. Mutta niillä on semmonen isompi asunto tuolla. Ei meillä oo tarjota eikä oo kaupungilla muuallakaan. He todella pelkäävät, he haluavat muuttaa sieltä pois. ... Mä en oo

väkivaltatilanteista kuullu, ett se on jääny aineellisiin vahinkoihin.” “Kyl mä sanosin, sellasta suukopua ja meille valittamista näistä ulkomaalaisista kyllä tulee. ... Se tieto tulee tänne ja kyl se tieto, mitä tulee, kyl se viittaa, että ongelmia on.” ... Mä sanosin, ett ehkä suurin on sellanen, ett niillä elämisyrtmi on vähän erilainen kuin meillä on totuttu. ... Toinen mikä nyt on viime aikoina tullu esiin, on myöskin tämmösiä erilaisia syöpäläisiä alkanu esiintymään.” “Sanotaan, jos asumisesta valitetaan, kyl nää romaanit on yks ryhmä, mistä valitetaan paljon. ... Mistä nyt valitetaan on se, että nää ihmiset ei välitä meidän yhteisön säännöistä. Eli sillai ne on asiallisia valituksia. Tavallaan eletään omaa elämää eikä välitettä muista. Johtuen näistä kulttuurieroista varmasti.” (mies, 45 v.)

Ihmisten ongelmat lähiössä pakottavat ymmärtämään “integroinnin” ja “monikulttuurisuuden” hyvin arkisesti.

“Aikanaan kun tuli vietnamilaisia paljon, musta tuntu, ett niillä se integraatio kävi aika silleen, että ne oli ahkeria ihmisiä ja ne perusti liikkeitä ja ravintoloita ja tälleen, mut nyt kun tilanne on toinen varsinkin paluumuuttajat, jotka tulee Inkeristä ja muualta ja somalit, eihän heille oo tarjota mitään tällä hetkellä, ei oo töitä suomalaisillekaan, niin kylhän se integraatio, tää integraatiokin on niin kauheen hieno sana, pitäisi ehkä puhua arjessa selviytymisestä. ... Ja näilläkin ihmisillä on monilla se, että kun ei he tiedä, jääkö tänne vai mikä. Se on hyvin epävarma tila, että ei välttämättä haluukaan kauheesti sopeutua. ... Varmaan hirveen vaikea se tilanne heillä monilla. Kun poikkeaa niin huomattavalla tavalla suomalaisesta ulkonäöstä ja vaatetuksesta. ... Mut ei se sopeutuminen oo sitä, että ne nyt vaihtas Suomen kansalaisiksi ja laulas Maamme-laulua. ... Kyllä se mun mielestä lähinnä on sitä, ett eletään se päivä ja se viikko ja yritetään opetella jollain tavalla ymmärtämään. ... Se on arjessa selviytymistä.” (nainen, 30 v.)

Arjessa selviytymisen näkökulmasta paikallisten asukkaiden ja maahanmuuttajien väliset suhteet ovat joidenkin mielestä edenneet jopa parempaan suuntaan.

“Tietysti ulkomaalaiset, mitä tulee, maahanmuuttajat. Se on yksi, oikeestaan hyvin suuri asia. ... Kuitenkin aina joka alueella on, tulee ääri-ilmiöitä, rasismia ja uusnatsismia ja tämmösiä. Ne on hyvin paikallisilmiöitä, ett ei voi mitenkään sanoa, että tämä koko alue ois silleen. Se on niin ymmärrettävää, kun on paljon ongelmia muutenkin ja on työttömyyttä ja nyt mustalaiset ei oo enää se pahnanhimmainen, vaan nyt voidaan somaleita ja muita paluumuuttajia osottaa sormella, ett ne tulee tänne ja vie työpaikat. Se on yks, mistä mun mielestä pitää tehdä aika paljon hommia, ett se ei lähde menemään viinon se kehitys. ... Mä aattelin, ett kyl sieltä nousee oikeen ystävällismielisiä ehdotuksia. Ihmiset hirveen avoimesti ja vilpittömästi haluaa kohdata niitä asioita yhdessä.” (nainen, 30 v.)

“Siinä vaiheessa, kun niitä rupes tulemaan tänne ja meillä oli välillä alussa hyvinkin suuria ongelmia, ihan meistä itsestä johtuvia ja tietysti heistä johtuvia, kun ei oikein tiedetty, miten niiden kanssa ollaan, kun oli niin erilainen se lähtökohta. Mut sekin on tasaantunu. ... Lapset ottaa sen uuden yhteyden vastaan ja ongelmat on koko aika vähentyneet ja poistuneet. ... Ne rikastuttaa meitä. Kun nää lapset on oppinu puhumaan suomea, niin meillä on välillä hirveen mielenkiintoisia keskusteluja, kun he kertoo omista lähtökohdistaan elikä me saadaan siinä tietoa ja rikkautta omaan elämäämme samalla. ... Kaikki nää, vaihto mitä siinä saa, kunhan on alkuvaikeudet päässy yli, se on vain positiivista.” (nainen, 40 v.)

“Kyllä olen siinä mielessä ylpeä täkäläisistä, että tulijat on otettu vastaan aika ennakkoluulottomasti tai ainakin neutraalisti. Tietysti on erilaista arkipäivän huulenneittoa, muttei sitä minään rankkana rasismina voi pitää.” (mies, 40 v.)

Aivan viime aikojen kokemusten valossa ongelmat näyttäsivät olevan pikemminkin laajenemaan kuin supistumaan päin, vaikka asiasta on erilaisia tulkintoja ja odotuksia.

“Jotenkin mulla on kuitenkin optimistinen kuva. Emmä usko, Suomessa on niin vähän kaikkia tämmöseen slummiutumiseen ja tämmöseen. Kyl mä uskon, ett viranomaisetkin puuhaa sen verran siellä. Kun meillä nyt vielä ei oo slummeja...” (sosiaalityöntekijä)

“Se mitä meillä on tietoa niistä, perustuu hyvin paljon näiden ihmisten kertomukseen. Niistä päätellen taas syrjintä on aika tai ainakin kasvamaan päin. Monet ovat kokeneet sen hyvinkin ahdistavana. Tuntuu, ett ei uskalla, hädin tuskin mennä kauppaan ja saavat epäasiallista kohtelua ja saattavat pelätä asuakin asunnossa ja muuta. Ja vastavuorosesti suomalaisten kommentaiteista voi käydä tietynlainen muukalaisvihamielisyys kyl ilmi...” (sosiaalityöntekijä)

“Totta kai on enemmän ongelmia, mitä enemmän se ulkomaalaisten määrä lisääntyy.” (vartija)

Vuonna 1995 aluepoliisiin tietojen mukaan ei ollut tapahtunut yhtään eri kansallisuuksien välistä konfliktia.

“Ei oo menny ainakaan yhtään sellasta tehtävää, että mentäs jollekin hälytystehtävälle, missä ois jotkut, sanotaan vaikka somalit, somaleita on aika paljon täällä ollu, ett ne ois ottamas yhteen suomalaisten kanssa tai valkoihoisten kanssa, ei ainakaan yhtään sellasta. Semmosta tulee paljon esiin, mitä ihmiset purkaa katkerana mieltä poliisille tai ainakin mitä minulle on henkilökohtasesti tultu sanomaan, että minkä takia tälläsiä ihmisiä otetaan tänne, jotka eivät tee mitään ja joille maksetaan palkka, joille annetaan asunto. Palkka on tietysti se toimeentulotuki, minkä he saa. Että sillä tavalla he on katkeria, jotkut. Että heidän omatkin asiat on kuulemma

niin huonosti ... Ei oo somaleihin kohdistuneita pahoinpitely-yrityksiä eikä muuta tällästä. Se on sitten mitä jätetään ilmottamatta poliisille, sitähan me ei tietysti pystytä sanomaan, mut ei ainakaan konkreettisesti oo kyllä minkäänlaista ongelmaa ollu.” (aluepoliisi)

Vuonna 1997 tilanne oli kuitenkin jo toinen. Somalinuorten ja skinheadien välisiä kahakoita on ollut useita.

VÄKIVALLAN MAHDOLLISUUS?

Millaisia yleisempiä johtopäätöksiä ulkomaalaisiin suhtautumisesta urbaanissa betonilähiössä voidaan tehdä?

Michel Wieviorkan (1995) mukaan uusrasismien eri muotojen ymmärtäminen edellyttää erojen tekemistä rasismien perusmuotojen, tasojen ja tavoitteiden välillä. Uusrasismien muotoja ovat Wieviorkan mukaan ennakkoluulot (mielipiteet ja asenteet), käyttäytyminen ja käytännöt (syrjintä, eristäminen ja väkivalta) ja viimein rasismi kattavana ideologiana. (mt., 37) Tasojen suhteen tärkeä rajalinja kulkee fragmentaarisen (infra-racism) ja poliittiseksi muuttuneen rasismien välillä. Fragmentaarissa vaiheessa kyse on vielä paljolti ennakkoluuloista. Rasismien politisoituminen merkitsee käytäntöjen, puhe-
tapojen ja vaikutusten yhdistymistä. Vasta tässä vaiheessa rasismi voi muodostua laajamittaiseksi mobilisoivaksi teemaksi. Mobilisoivaksi teemaksi muodostuminen edellyttää agenteja, toimijoita, henkisiä johtajia ja poliittisia liikkeitä, jotka kykenevät nostamaan rasistisia teemoja yhteiskunnalliseen ja poliittiseen päiväjärjestykseen. (mt., 40) Niin kauan kuin rasismi on fragmentaarista, siitä ei

ole suurta vaaraa “yhteiskunnalle”. Vasta sellaisten poliittisten toimijoiden ilmaantuminen, jotka kykenevät nostamaan rasismien kollektiivisen mobilisaation perustaksi ja joita on äänestetty esimerkiksi ulkomaalaisten karkottamisohjelman perusteella, tekee rasismista legitimiin poliittisen järjestelmän ja legitimiin valtion haastajan. (mt., 42)

Wieviorka tekee vielä eron rasismien tavoitteissa kahden pyrkimyksen välillä: Rasisilla käytännöillä voidaan pyrkiä joko syrjintään tai eristämiseen ja poissulkemiseen. (Ks. tarkemmin mt., 54–63). Syrjintä tähtää siihen, että “toista” pidetään alempiarvoisena. Syrjinnässä “tuolla toisella” voi olla paikka “meidän” keskellämme, mutta tuo paikka edellyttää alemman statuksen “hyväksymistä”. Näyttääkin siltä, että eri kansallisuuksien ja etnisten ryhmien edes jonkinlainen rinnakkaiselo rakentuu monissa Keski- ja Etelä-Euroopan maissa eräänlaisen “diskriminoinnin tasa-arvon” varaan. “Toinen” hyväksytään tai häntä siedetään koska hän “tyytyy” “alempaan” asemaansa esimerkiksi tekemällä joko sellaisia töitä, joita paikalliset eivät ole halukkaita tekemään, tai sitten tekemällä töitä halvemmalla.

Eristämispyrkimykset ovat radikaalimpi rasismien muoto. Siinä “toiselle” ei ole paikkaa eikä sijaa “meidän” keskellämme, vaan tuosta “toisesta” on pyrittävä pääsemään eroon. Eroon pääsemisen logiikassa on tavallisesti kaksi varianttia tai mahdollisuutta: “toisen” pitäisi pysyä omiensa ja kaltaistensa joukossa. Jos “tuo toinen” on päässyt “meidän” keskuuteemme, hänet pitäisi lähettää takaisin niin nopeasti kuin mahdollista. Ellei tämä onnistu, viimeinen mahdollisuus on “toisen” tuhoaminen.

Wieviorkan mukaan uusrasismi ilmenee epäpoliittisessa kontekstissa silloin kun ennakkoluulot ja vihamieliset asenteet maahanmuuttajia kohtaan saavat jalansijaa, kun sosiaalisen ja etnisen eristämisen muodot tulevat entistä näkyvämmiksi ja helposti havaittaviksi, kun väki-

vallanteot lisääntyvät, kun syrjintä on ilmeistä ja kun mediat edesauttavat ennakkoluulojen leviämistä. Wieviorkan (1994, 185) mielestä kaikki eurooppalaiset demokraatit ovat näiden ilmiöiden suhteen saman ongelman edessä – ennemmin taikka myöhemmin. Omien Ranskaa koskevien tutkimustensa pohjalta Wieviorka väittää tällaisten uusrasististen ilmiöiden olevan varsin tyypillisiä Ranskassa, jossa uusrasismin teema kytkeytyy ns. urbaaniin kriisiin ja “esikaupunkiproblematiikkaan”.

Wieviorkan tulkinnan mukaan esipoliittisesta rasismista on vielä pitkä matka poliittiseen rasismiin. Esipoliittisessa vaiheessa rasismi ei ole mikään kattava ideologia, joka tarjoaisi ihmisille sellaisen yleisen viitekehyksen, jonka puitteissa he kykenisivät tulkitsemaan omaa elämäänsä ja henkilökohtaisia kokemuksiaan. Pikemminkin kyse on joukosta ennakkoluuloja ja käytäntöjä, joiden juuret ovat ihmisten arkisissa elämäkäytännöissä ja kokemuksissa.

Wieviorka erottaa rasistisessa väkivallassa kolme tasoa:

- a) Epäpoliittinen väkivalta, jossa rasistinen väkivalta vaikuttaa impulsiiviselta, spontaanilta ja fragmentaariselta. Tällaista väkivaltaa esiintyy paikoissa, joissa sosiaalinen ja poliittinen kontrolli ovat vähäisiä.
- b) Poliittinen rasistinen väkivalta on ideologisesti perusteltua, organisoitua ja etukäteen valmisteltua. Väkivalta on suunnattua ja kontrolloitua. Väkivallan toimeenpanijat toteuttavat väkivaltaa enemmän taikka vähemmän “ammattitaitoisesti”.
- c) Valtion harjoittama väkivalta, joka voi olla kattavaa ja kiihkeää, mutta samalla kuitenkin kylmän harkitsevaa ja byrokraattista. (Wieviorka 1995, 70-71.)

Jos väkivallan lähtökohtana on alempiarvoisena pidetyn ryhmän tai rodun syrjinnän ylläpitäminen tai sen puolus-

taminen, väkivallalla pyritään pikemminkin palauttamaan uhattu tasapaino kuin tuhoamaan kohteena olevan ryhmä. Sen sijaan poissulkemiselle (difference based on segregation) perustuva väkivalta voi olla "sitomatonta", "lopulliseen ratkaisuun" tähtäävää. (mt., 76)

Wieviorkan esittämiä määrittelyjä soveltaen ulkomaalaisiin suhtautumista betonilähiössä voi kuvata siten, että yhtäältä löytyy paljon suvaitsevaisuutta ja halua tulla toimeen ulkomaalaisten kanssa betonilähiön arjessa, mutta toisaalta myös välinpitämättömyyttä, ennakkoluuloja ja kielteistä asennoitumista kuten sosiaalista kateutta ja kauraa. Kielteinen suhtautuminen rajoittuu useimmiten vain puheisiin. Tavallisin tapa ottaa "etäisyyttä" on se, ettei ulkomaalaisista välitetä eikä heihin haluta ottaa minkäänlaista kontaktia. Silloin kun syrjintää esiintyy, se on luonteeltaan epäpoliittista "probleemien rasismia", jossa ei ole kyse "ulkoa" tulleesta ideologian kehittämisestä. Suoraan väkivaltaan turvautuvat satunnaisesti humalaiset nuoret miehet ja systemaattisemmin skinit. Vain jälkimmäisessä tapauksessa väkivallassa on poliittisia piirteitä tai ainakin väkivaltaa pyritään legitimoimaan poliittisin iskulausein. Kaiken kaikkiaan esiintyvä uusrasismi on voittopuolisesti fragmentaarista, epäpoliittista ja syrjivää. Ainakin puheen tasolla "todellisia pakolaisia" siedetään, heidän vaikea asemansa myönnetään ja heille myönnetään oikeus olla "meidän luonamme". "Taloudellisia pakolaisia" ei juurikaan suvaita, sillä heidät nähdään yhtäältä yhteisillä verovaroilla elävinä loisina ja toisaalta kilpailijoina samoista resursseista.

Uuden rasismin ajankohtaiset muodot liittyvät yhteiskunnallisista muutoksista johtuviin prosesseihin, joista Wieviorka korostaa erityisesti neljää urbaaneissa betonilähiöissä mahdollista prosessia.

1) Ensimmäisessä prosessissa on kyse hyvinvoiville urbaaneille miljöille ominaisesta eristäytymisestä ja eristämi-

sestä. Näissä miljöissä ei ole olemassa mitään todellista “invaasion uhkaa”, mutta siitä huolimatta näillä alueilla saattaa löytyä rasistista ajattelua, jolla on lähinnä kaksinaimainen funktio. Ensinnäkin rasistisilla asenteilla halutaan ylläpitää eroa alueella asuvien (“meidän”) ja ulkopuolisten (“heidän”) välillä. Kaikkia lähentymis- ja sekoittamisyrityksiä vastustetaan, koska raja ulkopuolisiin halutaan pitää mahdollisimman selvänä. Toiseksi rasistisilla asenteilla halutaan myös kohottaa omaa asemaa ja toisaalta pitää etäisyyttä, katsoa “ylhäältä alas” niitä harvoja muuttajia, jotka asuvat alueen sisäpuolella. Tällainen syrjintä näkyy käytännössä asumisessa, työelämässä ja koulumaailmassa. Hyvinvoivan väestön rasistisissa asenteissa on Wieviorkan käsityksen mukaan kyse pelon ja oman statuksen vahvistamisen sekoittumisesta. Hyvinvoivassa miljöössä rasistiset asenteet saattavat olla vahvempia niiden kohdalla, joiden asema ei ole vakiintunut tai muuten vakaa ja jotka pelkäävät sosiaalisen asemansa heikkenemistä.

2) Toinen prosessi on ominainen miljöille, joissa “köyhien valkoisten” on pakko asua ja elää maahanmuuttajien keskellä. Näissä miljöissä voidaan puhua köyhyyden kasaantumisen, sillä köyhien valkoisten ja maahanmuuttajien välillä ei ole juuri eroja köyhyyden suhteen. Köyhät valkoiset kokevat tullessa kohdelluiksi epäoikeudenmukaisesti. He eivät voi ymmärtää miksi juuri heidät on “tuomittu” köyhyyteen ja työttömyyteen. He saattavat olla todella raivoissaan ja tuoda esiin vahvoja, mutta toisaalta hetkellisiä rasistisia mielipiteitä. Rasismilla he haluavat tehdä eron, joka sosiaalisissa olosuhteissa puuttuu.

3) Kolmannessa prosessissa on kyse sosiaalisen aseman menettämisestä yhteiskunnan jakautuessa kahteen. Monet keski- ja työväenluokkaiset ihmiset ovat menettäneet työnsä ja sosiaalisen asemansa ja heidän on pakko elää köyhissä taantuvissa lähiöissä. Mitä suurempi sosiaalisen aseman lasku on ollut, sitä radikaalimpaa rasismi on. Eri-

tyisesti tämä pätee silloin kun sosiaalisen aseman lasku johtaa välttämättömyyteen asua maahanmuuttajien kesellä: maahanmuuttajien, jotka symboloivat kovaonnisen epäonnistumista ja joista saattaa klassisen syntipukki-idean mukaan muodostua syy omalle epäonnistumiselle.

4) Neljännessä prosessissa on kyse tilanteista, joissa entinen elämäntapa hajoaa ystävyysverkostojen, perinteiden ja yhteisöllisten suhteiden alkaessa murtua. Tällainen mahdollisuus on otollisin urbaaneille miljöille, jotka ovat syntyneet vahvan teollistumisen kaudella, jolloin kaupungistuminen (suuri muutto) oli myös voimakkainta. (Suomessa 1960- ja 1970-luvuilla.) Teolliset työpajat on menetetty, varakkaat, hyvinkoulutetut ja ammattitaitoiset ihmiset ja nuoret ovat lähteneet ja tilalle muuttaa köyhempiä ihmisiä, jotka ovat usein myös maahanmuuttajia. Jäljelle jääneet alkuperäisasukkaat saattavat apaattisesti sopeutua tilanteeseen tai sitten alaa valtaa tyytymättömyys, joka saattaa kohdistua maahanmuuttajien lisäksi koko poliittiseen järjestelmään, jonka katsotaan hyljänneen heidät ja jättäneen yksin yhä lisääntyvien ongelmien keskelle. Wieviorkan tutkimuksen mukaan nämä ihmiset ovat silloin kaikkein radikaaleimpia rasisteja, kun heidän perinteinen elämäntapansa on murtumassa, ja kun he eivät enää pysty luomaan uutta tilanteeseen sopivaa elämäntapaa. Toisaalta he saattavat omien pettymystensä keskellä havaita maahanmuuttajien kykenevän kehittämään omia toimivia verkostojaan, yhteisöllisyyttään, uskontoaan jne. (Wieviorka 1993, 62-3.)

Näyttää siltä, että Wieviorkan tyyppittelemät prosessit löytyvät myös suomalaisista urbaaneista miljöistä. Ero Keski- ja Etelä-Euroopan urbaaneihin miljöihin on vain asteero: Suomessa urbaanit miljööt lähiöineen toimivat vielä varsin hyvin (erityisesti julkinen infrastruktuuri) ja siten uusrasismia ruokkivat kamppailu- ja eriytymisprosessit ovat vielä varsin paikallisia ja marginaalisia ilmiöitä. Pää

näille prosesseille on kuitenkin avattu myös Suomessa. Päänavaus ei tarkoita yksittäisiä toimenpiteitä tai tekemättä jättämisiä, vaan Wieviorkan kuvaaman kolmen projektin – teollisen yhteiskunnan mureneminen ja työväenliikkeen heikkeneminen yhteiskunnallisena liikkeenä, hyvinvointivaltion legitimitietin heikkeneminen ja kansallisen identiteetin uusi ajankohtaistuminen – alkanutta eriytymistä myös suomalaisessa modernissa työläisyhteiskunnassa. Eriytyminen tarkoittaa näitä projekteja aikaisemmin yhteen sitoneen “punaisen langan” haurastumista ja mahdollista katkeamista.

Uusrasismi on syrjivää, erottelevaa, eristävää ja “ulosulkevaa” toimintaa sillä perusteella, että henkilö kuuluu johonkin “toiseen” ryhmään. Tuohon “toiseen” ryhmään saatetaan heijastaa rodullisia ominaisuuksia, ryhmää saatetaan pitää “rotuna”, vaikka rodun käsite ei olekaan itse syrjivän prosessin kannalta olennainen. Uuden rasismien kannalta olennainen on itse “ulosulkemisen” prosessi. Uuden rasismien muotoja kehittyi Wieviorkan mukaan varsinkin yhteiskunnallisten liikkeiden rappeutuessa tai silloin kun yhteiskunnallisilla liikkeillä on vaikeuksia muodostua. Keskeisten yhteiskunnallisten liikkeiden heikkeneminen merkitsee myös sosiaalisten suhteiden rapautumista. Yhteiskunnallisten liikkeiden vaikeudet ja sosiaalisen rapautuminen ovat aina haasteita kollektiivisille identiteeteille: yhteisöllinen toiminta ja tietoisuus kokevat väistämättä muutoksia. Rasismissa “yhteiskunnalliset identiteetit” pyritään korvaamaan myyttisillä yhdenmukaisuutta korostavilla yhteisöllisillä identiteeteillä. Uuden rasismien käytännöille löytyy uutta toimintatilaa sosiaalisen ja yhteisöllisen ajautuessa erilleen toisistaan ja joutuessa ristiriitaan.

Tästä näkökulmasta tarkasteltuna uudessa rasismissa ei ole enää niinkään kysymys biologisesta tai “tieteellisesti” perustellusta rasismista, vaan kulttuurisesta erottau-

tumisesta. Tällaisen uuden rasismin syntyä helpottavat muutokset sosiaalisen todellisuuden hahmottamistavoissa, joista Wieviorka (1993) kuvaa seuraavasti:

1) Teollisessa yhteiskunnassa kaikki olivat “saman systeemin” sisällä. Heidän roolinsa hahmotettiin tästä “yhteisestä systeemistä” (yhteisestä logiikasta) käsin esimerkiksi joko hallitseviksi tai hallituiksi, riistäjiksi tai riistetyiksi. Jos tänä päivänä vielä pidetään kiinni “yhteisestä systeemistä” tai sitä tavoitellaan, niin ihmisiä määritellään pikemminkin *osallisuuden* mukaan: he ovat *joko sosiaalisen systeemin sisällä tai sen ulkopuolella*. Hyviä esimerkkejä tästä ovat jako kansallisuuksiin ja kansalaiseen (onko joku kunnan suomalainen eli polveutuuko hän suomalaisista vanhemmista) ja kulttuuriset erot [kuuluminen johonkin kulttuuriseen ryhmään (suomalaisuus kulttuurisena identiteettinä erotuksena venäläisistä tai somaleista nyt puhumattakaan) tai identiteettiin (erilaiset *vähemmistöidentiteetit*)]. On tietysti myös niitä, joille edellisen “yhteisen systeemin” hajoaminen merkitsee vapautumista “yhtenäiskulttuurin” vaatimuksista ja mahdollisuutta toteuttaa henkilökohtaisia elämänpoliittisia projekteja. Heillä on tuskin mitään haluja turvautua uusiin “yhteisiin systeemeihin”.

2) Etnisyys näyttää kokevan jälleen kerran uuden elpymisen sosiaalista todellisuutta hahmottavana tärkeänä käsitteenä. Aikaisemmin maahanmuuttajat määriteltiin esimerkiksi Saksassa *vierastyöläisiksi*, mutta työväenliikkeen maailmankatsomuksen heikkenemisen myötä heidät saatetaan nähdä, ei suinkaan työläisiksi, vaan yhä useammin esimerkiksi *muslimeiksi*. Muslimi on työläistä laajempi etninen, uskonnollinen ja kulttuurinen käsite, johon tavallisesti sisältyy poliittisesti merkityksellisiä arvotavia lisämerkityksiä (fundamentalismin, fanaattisuuden ja islamin pelko). (Wieviorka 1993, 61.)

Wieviorka pitäääkin näitä muutoksia todellisuuden hahmotamisessa yhteisinä kaikille Länsi-Euroopan maille. Muutoksen taustalla vaikuttavat ennen kaikkea teollisen yhteiskunnan heikkeneminen ja sen myötä työväenliikkeen mahdollisuuksien tyhjentyminen. Näiden muutosten seurauksena maahanmuuttajiakaan ei enää määritellä työläisiksi, eikä heihin enää kohdistu pelkästään sen tyyppistä rasismia, jota luonnehtisi maahanmuuttajien halveksiminen ja heidän kohtelemisensa alempiarvoisina (inferior). Erityisen ongelmallista uudessa rasismissa on suhtautuminen, jonka mukaan kansakunnan pitäisi päästää kokonaan eroon niistä, jotka kuuluvat toisenlaisiin kulttuureihin. Koska heidän katsotaan edustavan jotakin aivan “toista”, heidän katsotaan olevan kykenemättömiä integroitumaan “meidän” yhteiskuntaamme, tapoihimme ja kulttuuriin. Syyn ei katsota olevan “meissä” tai meidän yhteiskunnassamme, vaan nimenomaan “heissä”.

Yhteiskunnallisessa liikkeessä oma elämä ja toiminta ymmärretään osaksi jotakin laajempaa yhteiskunnallista ja historiallista liikettä. Esimerkiksi työväenliikkeessä yhteiskunnallinen kysymys oli keskeinen. Yhteiskunnallinen kysymys kytkeytyi aatteellisesti sellaisiin tavoitteisiin kuten tasa-arvo ja solidaarisuus. Etnisyyttä korostavassa “yhteiskunnallisessa anti-liikkeessä” oma identiteetti ei ole yksilöllinen, sosiaalinen, tai yhteiskunnallinen, vaan biologinen tai myyttinen. Se, mistä kiistellään, on jotakin ei-yhteistä, ei-sosiaalista. Itseltä ja vastustajalta puuttuu yhteinen poliittinen kenttä. Tällainen logiikka perustelee poissulkemisen. Koska yhteisöllisissä liikkeissä identiteetti on ei-sosiaalinen, epähistoriallinen tai historiaton, ei-konkreettinen abstrakti kuviteltu idea, niin myös “toinen” hahmotetaan samalla logiikalla. Tämä rohkaisee “luonnollistamaan” tai demonisoimaan “toista”.

Perinteinen rasismi rotuoppeineen ei kuulu suomalaisen betonilähiön arkeen – pienen skinhead-ryhmän yrityksiä lukuunottamatta. Sen sijaan “probleemien rasis-

mi”, arjen ongelmista nouseva epäluulo “muukalaisia” kohtaan, on ajankohtainen haaste. Kun oma asema yhteiskunnassa ja omat “omistussuhteet” vaarantuvat, ne nähdään helposti vaarannetuksi “toisten” kautta, jotka tulevat kilpailemaan: saattaa syntyä omistuskamppailu. “Probleemien rasismi” kertoo ihmisten arjesta ja arjen ongelmista nousevista peloista, vastustuksesta ja torjunnasta. “Probleemien rasismi” voidaan useimmiten selkeästi konkretisoida aikaan ja paikkaan: peloille ja torjunnalle voidaan löytää syyt arjen ongelmista. Arjen ongelmista syntyvää torjuntaa, “probleemien rasismia”, ei voida taikoa pois päivittelemällä ihmisten suvaitsemattomuutta tai leimaamalla kaikki puhe ongelmista rasismiksi: asioiden selittämisellä rasismilla ei ole käyttöä betonilähiön arjessa.

Edellä oli puhetta Hans-Georg Betzin väitteestä, jonka mukaan eläisimme paraikaa murrosta teollisesta kapitalismista jälkiteolliseen yksilöityneeseen kapitalismiin, jolle olisi ominaista mm. kansainvälisyys ja sen edellyttämät valmiudet sekä elämäntavan voimakas yksilöityminen. Elämäntapapolitiikalle avautuu tällaisten muutosten myötä aivan uusia mahdollisuuksia, mutta mahdollisuuksiin kätkeytyy myös uusia jännitteitä ja uhkia. Uusien jännitteiden tunnistaminen on kirvoittanut erilaisia tulkintoja ja ennustuksia sekä mahdollisuuksien että uhkien suhteen. Yksi paljon keskustelua herättänyt mahdollisuusskenaario liittyy siihen, että kansainvälisyyden korostaminen ja siihen panostaminen ei välttämättä merkitse kaikille pelkästään positiivista asiaa, vaan kansainvälisyyden vaatimuksista voi muodostua uusi kriteeri, jolla ihmisiä jaetaan tuleviin voittajiin ja häviäjiin.

Esimerkiksi Christopher Lasch (1995) pelkää kansainvälistymisen tuottavan uudenlaista elitismää. Hänen mielestään nimenomaan taloudellisen ja poliittisen eliitin maailmankatsomuksessa korostuvat tänä päivänä valmius globaaliin liikkuvuuteen, kansainvälisyyden arvojen

kuten kielitaidon, kansainvälisen habituksen ja kansainvälisen urbaanisuuden ihannointi sekä sitoutuminen kansainvälisyyteen ja kansainvälisiin organisaatioihin: usein kenties tiiviimmin kuin kansallisen (“paikallisen”) ajan, paikan ja tilan asettamiin vaatimuksiin. Joillekin tällainen kansainvälistyminen saattaa kuitenkin merkitä muutosta, joka saattaa pikemmin lisätä kuin vähentää eriarvoisuutta. Se voi jakaa kansakuntaa kahtia uudella tavalla ja siitä voi muodostua uusien yhteiskunnallisten erojen lähde.

Lasch pelkää sitä, että eliittien “kansainvälinen monikulttuurisuus” saattaa olla vain matkusteleavan turistin eksoottista erilaisuutta (musiikki, vaatteet, ruoka ja tavat) katselevaa ja tirkistelevää sekä kuluttamisen leimamaa “tutustumista” vailla sen syvällisempää sitoutumista. (mt., 6) Paikallisella tasolla varakas eliitti saattaa pyrkiä pikemminkin eristäytymään kuin sitoutumaan paikallisen yhteisön elämään. Niinpä paikallisella tasolla toteutettavan monikulttuurisuutta edistävän politiikan kielteiset kustannukset joutuvat tavallisesti maksamaan yhteisön huono-osaiset. (mt., 45) Tämä näkyy selvimmin ja nopeimmin suurkaupunkien asuinalueiden eriarvoisuudessa ja lasten eriarvoisissa kouluoloissa. Kouluolojen eriarvoistumisen ehkäiseminen edellyttäisi sitä, että ongelmallisten miljöiden kouluoloihin satsattaisiin keskimääräistä enemmän resursseja.

Uusi nationalismi ja etnosentrismi saattavat olla osaltaan vastareaktioita joidenkin yksipuolisiksi kokemia eliitin määrittelemiä ja korostamia kansainvälisyyden arvoja vastaan. Mitä enemmän kansainvälisyydestä puhutaan ja sitä korostetaan edellä kuvatussa merkityksessä, sitä uhatummaksi jotkut saattavat kokea itsensä ja asemansa ja tämän vuoksi he saattavat ryhtyä puolustamaan kansallisia arvoja siltä pohjalta, että kansainvälistyminen koetaan nimenomaan vaaraksi ja uhkaksi.

Skinhead-nuorisokulttuuri on kuvaava esimerkki sellaisten nuorten elämäntilanteesta, jotka kokevat identi-

teettinsä olevan vahvasti uhattuna. Heidän ideologiassaan ja toiminnassaan voi olla kyse halusta kapinoida, osoittaa jo symbolisella tasolla tietyin ulkoisin merkein haluttomuus sopeutua, ja yrityksestä rakentaa “tyhjyyden” ja uhkakuvien tilalle uutta identiteettiä. He ovat havainneet julkisessa keskustelussa ja lähiympäristössään perinteisen suomalaisen yhtenäiskulttuurin hajoamisen merkit ja he vastustavat sitä, että valtavirta on jo muuttunut ja epäyhtenäistyyvät. He haluavat tavallaan palata menneeseen. Heidän toiminnassaan voi olla kyse yrityksestä luoda “selviämisen mallia” tilanteessa, jota leimaavat perinteistä miehistä identiteettiä uhkaavat trendit kuten esimerkiksi naisten emansipaatio ja kansainvälisyyden nimissä esitetyt vaatimukset (kielitaito, hyvän koulutuksen merkityksen korostaminen sekä rahan ja eteenpäinmenon painottaminen keskeisinä elämän arvoina). Tällaiset trendit voivat muodostaa jyrkän vastakohdan kouluttautumattomuudelle, työttömyydelle, tulevaisuuspessimismille ja ulkomaalaisten ilmaantumiselle lähipiiriin kamppailemaan samoista resursseista kuten asunnoista, koulutuksesta, rahasta, naisista ja tärkeinä pidetyistä kulttuurisista merkityksistä.

Uhatuiksi itsensä kokevien alakulttuurien – kuten skinheadien – ongelmana on se, mille aineksille rakentaa elämässä selviämisen ja pärjäämisen mahdollistavaa identiteettiä. Vastausta on lähdetty hakemaan kansallisista ja etnisistä arvoista. Suomalaisten skinheadien kohdalla tämä tarkoittaa perinteisten suomalaisten arvojen korostamista vastauksena uusiin uhkakuviin. Perinteisinä kunnioitusta herättävinä kansallisina arvoina nostetaan tavallisesti esiin sodan ja miehisyuden ihannointi, suomalaisuuden ja pohjoismaalaisuuden korostaminen kulttuurisena erona ja paremmuutena venäläisyyteen, itäeurooppalaisuuteen ja arabi- ja afrikkalaiseen kulttuuriin nähden sekä sosiaalivaltiollisen sosialismin hyysäävän ja paapovan mentaliteetin inhoaminen koska se on niin “naismaista”.

Heikommassa asemassa oleminen ja alakynteen jäämisen pelko ovat tuoneet jälleen kerran selviytymisstrategiaan ja rakennettavaan uuteen identiteettiin aggressiivisuutta ja jopa väkivaltaa uusina toiminnan resursseina.

Edellä esitetyt analyysit antavat perusteita väittää väkivallan potentiaalın tilan laajenevan myös Suomessa. Lama, apatia, välinpitämättömyyden lisääntyminen ja vähäinen luottamus omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin vaikuttaa lisäävät yleistä voimattomuuden tunnetta. Väki-valta voi joissakin tilanteissa ja sopivien olosuhteiden vallitessa toimia keinona käännettäessä omaa voimattomuutta voiman tunteeksi. Artikkelissaan *Väkivalta toimintakyvyn takeena* Juha Siltala (1995, 23-30) analysoi mielenkiintoisella tavalla väkivallan merkitystä selviytymisstrategiassa. Siltalan mukaan “likaisen”, “huonon” ja “heikon” vihaamiseen ja tuhoamispyrkimykseen liittyvissä väkivaltaisissa kulttuuri-ilmiöissä psykologisenä logiikkana toimii nimenomaan oman voimattomuuden kääntäminen voiman tunteeksi. “Väkivallantekijät hakevat rajojaan ja minätuntoa yhteiskunnassa, jota moraali ei yhdistä ja jossa teoilla ei tunnu olevan seurauksia.” (mt., 27) Skinheadeja on monissa kansainvälisissä tutkimuksissa pidetty esimerkkinä tällaisesta toimintastrategiasta.

Skinheadien kohdalla törmätään ongelmaan siitä, mistä näkökulmasta skinhead-ilmiötä pitäisi tarkastella ja millä kielellä ja termeillä siitä pitäisi puhua. Monet skinheadeja hyvin tuntevat haastatellut asiantuntijat lähestyivät ilmiötä yksilöistä, heidän taustastaan ja elämäkokemuksistaan käsin – tosin unohtamatta sitä mitä yhteiskunnassa tapahtuu.

“Väkivallan lisääntyminen ... on aina heijasteita tän yhteiskunnan tilasta. Nuoret on se mittari, se peili tavallaan, joka kertoo siitä, missä mennään. Se kannattaa ottaa siinä mielessä vakavasti. Mä oon nähny vähän vahingollisena tän homman, ett tässä näitä liikkeitä jol-

lakin tavalla korostetaan. Pitäs kyllä pyrkiä hahmottamaan näitten ihmisten olotilasta käsin, mitä ne haluaa sanoa sillä. Niin paljon kun tästä väkivallasta kirjutetaankin, niin kannattaa aina muistaa, ett ihminen on kommunikoiiva ja vuorovaikutukseen pyrkivä. Sillon, jos ihmisen kokemukset on niin totaalisia, hänen puhettaan ja häntä ei enää huomioida, mun mielestä sillon siirrytään lyömisen tielle. Lyöminen on vaan astetta kovempaa puhetta. Jos ei mee jakeluun puhumalla, niin menee lyömällä. Väkivaltanen ihminen on aina tän yhteiskunnan tuotos. ... Se on nuorten kokemus tästä väkivaltasesta yhteiskunnasta, jossa ne elää. ... Kuulematta jäämisen kokemus on varmasti hyvin aito ja rehellinen suurimmalla osalla ihmisiä.” (erityisnuorisotyöntekijä)

Kyseinen erityisnuorisotyöntekijä lähestyy skini-ilmiötä nuorten omista elämäkokemuksista ja historiasta käsin yksilön historiaa korostaen eikä juurikaan “suostu puhumaan” skini-ideologian merkityksestä tai politiikasta ylipäätään. Hänen käyttämiään keskeisiä ilmauksia ovat mm.:

“Kuulematta jäämisen kokemus”, “terveitten aikuisten puute”, “rajattomuus on hylkäämistä”, “koska mä voin pahoin, mä lyön toista ja se on huumaavaa. Mä olen lähes jumala silloin.” “tuntee olevansa voittamaton, kun sen tekee joukolla”, “kokemus siitä että on joutunut henkisesti riistetyksi”, “minusta ei ole välitetty”, “heitä ei ole vastaanotettu, heihin ei ole reagoitu”, “hylkäämiskokemuksen kaltainen olotila”, “oman olotilan purkamista”, “hivrittävä hylkäämiskokemus”, “nää nousee tämmösistä pitkän ajan epäoikeudenmukaisuuden kokemuksista”, “vaillejäämisen olotila”, “vaillejäämisen kokemus”.

“Se olotila, missä he elää päivittäin, minkä takia kaikki tää on noussu pintaan, johtuu juuri siitä heidän kokemuksestaan, että heitä ei ole vastaanotettu, heihin ei oo reagoitu, heidän aitoihin tunteisiinsa, aitoihin olotiloihinsa. Koska eihän he niitä oo pystynyt ilmasemaan eikä sanomaan. On puuttunu ne aikuiset, joitten olis pitäny

reagoida ja vastaanottaa. Sillon se olotila, mikä heissä nyt on päällimmäisenä, on hylkäämiskokemuksen kaltanen olotila, joka tavallaan antaa oikeutuksen tehdä mitä tahansa, koska minut on hylätty, koska mulle on tehty näin. Mä voin tehdä toisillekin.... Ja kokemus just siitä esimerkiksi, kun he syyttää siitä, että siirtolaiset ja ketä tänne otetaan, vie heiltä jotakin. Sehän on juuri kokemus riistosta. Ei heillä välttämättä oo aineellista hätää, mut se on henkisesti riistettyä. Heille ei oo annettu sitä, mikä heidän oikeutensa olis ollu: rakkautta, hellyyttä, huolenpitoa, aikaa ja niin edelleen. Se on kokemus siitä, että on riistetty.” (erityisnuorisotyöntekijä)

Otettaessa huomioon kyseisten nuorten tausta ja elämänkokemukset väkivaltalta saattaa tulla ennemmin taikka myöhemmin kuvioihin mukaan. Skiniydessä voi olla kyse monissa tapauksissa pelkästään niistä erityisistä olosuhteista, jotka “kääntävät” läsnäolevan epämääräisen levottomuuden, huonon olon ja väkivallan skiniydeksi. Tällainen logiikka tulee hyvin esiin Roomassa tehdyssä asian-
tuntijahaastattelussa:

“Täällä äärioikeistolaiset osasivat kääntyä nuorisoryhmien puoleen, jotka olivat syrjäytyneitä ongelmiseen eivätkä tienneet mitä tehdä. Niillä saattoi jo olla epämääräisiä äärioikeistolaisia myyttejä – Rooman imperiumi, soturi, roomalainen falangi ryhmän identiteettinä – ja saattoivat lähteä hakkaamaan jonkun. 10–15 hengen ryhmänä harjoittivat epämääräistä huliganismia hakkasivat eteen tulevan puliukon jne. Tässä tilanteessa nuo äärioikeistoryhmät kysyivät nuorelta, joka esimerkiksi oli hajottamassa puhelinkioskia, että mikä sinua oikein ottaa päähän. ‘Ei sinun ongelmasi ole puhelinkioski, puhelinkioski on Italiaa, sinä olet italialainen, sinun pitää vaihtaa maalitaulua, Italia italialaisille, ensin me italialaiset sitten vasta maahanmuuttajat.’ Huliganismia siis muunnettiin taitavalla poliittisella strategialla.”

Samantyyppisiä havaintoja on edellä lainatulla nuorisotyöntekijällä:

“Mä melkein uskaltaisin sanoa, että tätä ilmiötä on edeltänyt kaaos. Ne on ollu rajattomassa olotilassa riittävään pitkään ja lopulta ne, tämmönen aate tarjoaa loistavan mahdollisuuden hahmottaa itsensä johonkin kohtaan. Kun ei oo kukaan, kuka olis antanu turvallisia rajoja, joihin suhteessa olis voinu oman persoonansa hahmottaa. Nyt voi-kin hahmottaa äkkiä oman persoonansa. Sulla on selkeä aate, mitä sä oot, hierarkiassa siinä ja mitä tehdään ja mitkä asiat on yhteisiä. Sä saat lainausmerkeissä eräänlaisen järjestyksen elämääs, naks.” (erityisnuorisotyöntekijä)

Sen lisäksi, että väkivalta saattaa kiehtoa tällaisissa ryhmissä toimivia, väkivalta voi myös olla keskeinen osa näiden ryhmien identiteettiä. Tutkiessaan yhdysvaltalaisia uusnatsiryhmiä Raphael S. Ezekiel (1995) päätyi johtopäätökseen, jonka mukaan: “Mikäli järjestö ei säännöllisesti uudelleenansaitsisi väkivaltaista mainettaan, se lakkaisi olemasta”. (mt., xxix) Yksittäiset väkivallanteot ovat välttämättömiä tällaisille ryhmille, sillä ne pitävät elossa auraa siitä että liike *voi* olla vaarallinen. Myös ryhmien johtajille heihin liitetty väkivallan ja pelottavuuden aura ovat välttämättömiä. Heidän auktoriteettinsa ja maineensa edellyttävät heihin liitettävää “väkivallan mahdollisuutta” (mt., xxxi).

Ezekielin mukaan juuri väkivalta yleensä ja erityisesti natsismiin liitetty väkivalta symboleineen kiehtoo näitä ryhmiä ja niissä toimivia. Ilman väkivallan mainetta natsismi todennäköisesti vain ikävystyttäisi heitä. Toisaalta näiden ryhmien väkivaltaisuuden maine moninkertaistaa niiden vaikutusta: ryhmien vaikutus on paljon suurempi kuin mitä pelkät osallistuja- ja kannattajamäärät antavat ymmärtää. (mt., xxiv-xxv.)

Mikä sitten voisi psykologisesti ruokkia väkivaltaista käyttäytymistä suomalaisessa yhteiskunnassa? Epäluotamus yhteiskunnallisen ja poliittisen moraalien uskottavuuteen ja tunne siitä, ettei tule kohdelluksi oikeudenmukaisesti, ovat ilmeisiä psykologisesti ruokkivia tekijöitä. “Ponnistuksen ja palkinnon välisen suhteen rapautuminen saa helposti uskomaan olemukselliseen eriarvoisuuteen.” (Siltala 1995, 23) Siltala väittää omiin tutkimuksiinsa vedoten, että ...”sitomaton raivo ja itsetuho olivat ominaisia monille laman uhreille, jotka olivat kadottaneet persoonallisuutensa ulkoiset tuet” (mt., 24). Samalla Siltala kuitenkin toteaa, että “vaikka syrjäytyneitä on entistä enemmän, syrjäytyneisyys ei johda poliittisiin protesteihin vaan yksilöllisiin kamppailuihin. Pärjäämiseetosta ei pääse karkuun, vaikei pystyisi sitä noudattamaan.” (mt., 24)

Yksilöllinen kamppailu voi kuitenkin myös kääntyä “yksilön uhraavaksi” ryhmäkäyttäytymiseksi kuten esimerkiksi skinhead-ryhmissä saattaa joskus olla kysymys. Tällaisen ryhmäkäyttäytymisen logiikkaa voi kuvata seuraavasti. Kun “hyvä yhteiskunta” on pettänyt tulevaisuudenlupaukset, “pahan” kanssa kannattaa liittoutua. “Hyvän yhteiskunnan” edustamat tasa-arvo, lähimmäisyys ja veljeys edustavat skinheadeille orjamoraalia ja heikkoutta. Skinhead-ryhmissä voikin osaltaan olla kyse yhteiskunnallisen turhautumisen psykologinen muuntamisesta aggressiiviseksi henkiseksi energiaksi. “Itsehallinnan palauttamiseksi on otettava hyökkäävä rooli.” (mt., 24) Tällaisia rooleja Siltala kuvaa (mt., 25) mm. seuraavalla luonnehdinnoin: “uhrejahan he eivät tahdo olla”, “fyysisesti kova selviää käytännössä”, “väkivalta antaa hallinnan tunteen”, “työväenluokkainen mies on joutunut etsimään seksuaalisuudesta sitä valtaa, jota hänellä ei muualla ole ollut”. Viimeksi mainittu mahdollisuus on tällä hetkellä uhattuna monelta taholta: naisten emansipaatio, tasa-arvopyrkimykset ja ulkolaisten miesten kokeminen

kilpailijoina. Siltalan luonnehdinnat saavat vahvistusta seuraavankaltaisista skinheadien kommenteista:

“Skinit on kovia ja niillä on kunnan mielipiteet.” (Skininuori)

Skinhead-nuori perustelee sitä miksi hän ei halua Suomeen ulkomaalaisia seuraavasti: “nämähän vievät meidän naisemme”.

Skinheadien parissa työskentelevä erityisnuorisotyöntekijä, jonka näkemyksiä on siteerattu edellä laajasti, näkee Siltalan tapan skinien väkivallan yhteiskunnan rakenteellisen väkivallan heijastumana.

“Toki kun puhutaan väkivallasta, niin pitäs koko ajan puhua esimerkiksi tästä väkivallasta, mikä meillä on rakenteissa. Nää väkivaltaset rakenteet, eriarvosuus ja eriarvosuuden lisääntyminen ja tämä luo sellasta väkivaltaa, josta voidaan sanoa, ett se yksilössä aiheuttaa hirvitävän hylkäämiskokemuksen ja vaille jäämisen kokemuksen monessa asiassa. Se on pahinta väkivaltaa, koska se antaa motivaation yksilöön kohdistuvalle väkivallalle. Se toisaalta luo pohjaa sille mielihyvälle, mitä taas sen väkivallan mukanaan tuoma valta aiheuttaa, tämmönen mielihyvän kokemus. Jos sulla on ollu ikäsi paha olo saat yht’äkkiä, sä huomaat, ett sulla on valtaa, sulla on ryhmä takana. Te voitte sanoa toisille, teitä pelätään ja niin edelleen. Se on ihan verrattavissa huumeeseen. Se on niinkun huumeitten käyttö, sitä täytyy saada lisää. Sitä saa maistaa muutaman kerran, niin se on ihanaa. Mua pelätään.... Valta huumaa, se on huume ihan puhtaasti. Se on hieno kokemus heille, heille jotka on kerran ollu päänäpötkittäjiä, syrjäytyneitä, niin nyt, pilotti ja maiharit. ... Se on olotilan purkamista, tää väkivalta. He purkaa sitä olotilaa, mikä heissä on. Se asioittein kuulematon ja reagoimaton olotila, joka heissä on ollu ensin vuosia, on luonu pohjan sille, että näin voi tapahtua. Lopultakin heihin reagoidaan. He saavat myöskin mainetta, positiivista

mainetta, he saavat valtaa ja he kokevat yhteenkuuluvuutta.... Eihän siinä mitään isänmaallista, kaukana isänmaallisuudesta on näiden meininki. Ei se oo kun ahdistuneitten ja hylättyjen nuorten tuskaviha ...” (erityisnuorisotyöntekijä)

“Koska mä voin pahoin, mä lyön toista ja se on huumaavaa. Mä olen lähes jumala sillon. ... Se on saanu fanaattisia piirteitä, niinkun sanotaan. ... Ei siinä oo kyse vaan hakkaamisesta, vaan oman olotilan purkamisesta, mun mielestä aivan ilmiselvästi. ... Tää kapina-aalto, mikä tässä on menossa, on aika rehellinen.” (erityisnuorisotyöntekijä)

Väkivalta eri muodoissaan on aina haaste demokratialle. Yleinen välinpitämättömyys yleisistä ja yhteisistä kysymyksistä, poliittisesta järjestelmästä ja politiikan toimivuudesta sekä väkivalta ovat esimerkkejä demokratian patologioista: siitä, ettei demokratia sittenkään toimi niin hyvin kuin sen pitäisi toimia. Varsinkin väkivallan lisääntyminen kertoo demokratian kasvavista vaikeuksista. Demokratian vastaisten liikkeiden suosio on kasvanut lähes kaikkialla lännessä. Kyse on liikkeistä, jotka ovat joko avoimesti demokratian vastaisia ja elitistisiä tai sitten käyttävät toimintamuotoja, jotka on vaikea sovittaa demokratian pelisääntöjen puitteisiin.

Demokratia edellyttää sensitiivisyyttä asioiden ja niiden merkityksen suhteen sekä tälle sensitiivisyydelle perustuvaa välittämistä. Demokratian kantava voima on moraalinen asennoituminen. Sensitiivisyys ja moraalinen asennoituminen edellyttävät julkista kansalaiskeskustelua. Demokratia ilman julkisuutta on mahdoton. Demokratia tarvitsee ehdottomasti avointa julkisuutta. Avoimen lähes kaiken kattavan julkisuuden vaarana on tuon julkisuuden pinnallistuminen. Julkisen keskustelun asioista ja niiden merkityksestä voivat korvata uutiset “in the sense of new(s)”: sensaatiohakuinen uutisointi ja kirjoittelu “kai-

kesta mahdollisesta ja mahdottomasta”. Tällaiselle pinnalliselle julkealle julkisuudelle on usein ominaista täydellinen “hällä väliä” -tyyli. Se, että “kaikki” kiinnostaa, johtaa paradoksaalisesti siihen, ettei mikään kiinnosta aidosti, ja toisaalta sitten siihen, että tuohon “kaikkeen” suhtaudutaan välinpitämättömästi. Joukkoviestimien muodostama yhteiskunta on pahimmillaan samanaikaisesti kyltymättömän yltäkylläinen, apaattinen, välinpitämätön, kyyninen ja reagoimaton. Tällainen täydellinen välinpitämättömyys ja hyväntahtoinen apaattisuus saattavat herättää vihaa ja aggressioita niiden keskuudessa, jotka ovat sitä mieltä, että heillä on jotakin hirvittävän tärkeää kerrottavaa. Heidän ongelmansa on siinä, miten puhkaista tuo kaikenkattava välinpitämättömyyden unihiekka?

* * *

Esimerkilähiötä ajatellen on ainakin jossain määrin oireellista, että 10–20 nuoren skinhead-ryhmä on kyennyt raivaamaan itselleen sosiaalisen tilan betonilähiön arjessa: tilan, jossa he kykenevät ainakin jossain määrin toteuttamaan itseään ja joka sisältää uskottavan sosiaalisen selviytymisen mallin aineksia. “Oman tilan” luominen on ollut mahdollista sen kautta, että omassa lähiympäristössään heidät tunnetaan yksilöinä ja että heitä ainakin jossain määrin siedetään myös ryhmänä. Omien sanojensa mukaan he saavat myös ymmärrystä lähiympäristöstään ja joskus jopa kannustusta.

POLIITTISEN TOIMINTA- TILAN LAAJENEMINEN

Perinteisesti organisoitunut puoluepoliittinen järjestelmä implisiittisine olettamuksineen status quo -tilanteen hyödyllisyydestä kaikille osapuolille, kaikille yhteisestä “pelikentästä” ja yhteisistä “pelisäännöistä” ovat uusien haasteiden edessä. (Tästä tarkemmin ks. esim. Pekonen 1997). Uusien puolueiden lukumäärän lisääntyminen, luokkapohjaisen äänestämisen heikkeneminen, äänestäjien liikkuvuuden lisääntyminen vaaleissa, puolueuskollisuuden heikkeneminen ja puolueisiin liittymishalukkuuden väheneminen kertovat ajankohtaisista muutospaineista. Tärkein seuraus näistä muutospaineista on poliittisen toimintatilan laajentuminen sekä poliittisten toimintamahdollisuuksien ja poliittisen pelivaran lisääntyminen. Toiminnan vapausasteet ja uusi pelivara lisääntyvät myös traditioiden murtuessa, luokkien koheesion heikentessä ja perinteisten yksilön kollektiiveihin liittyvien siteiden katketessa. Pelivarojen lisääntyminen tarkoittaa uusia tilaisuuksia ja uusia mahdollisuuksia. Mitä enemmän asiat ovat “liikkeessä”, sitä enemmän poliittinen toimintatila laajenee ja pelivara lisääntyy. (Tästä tarkemmin ks. Palonen 1997). Pelivara on kasvanut, mutta mihin se

kenties johtaa, riippuu paljolti poliittisista toimijoista itsestään.

Läntisten demokratioiden kokemukset viimeisten parinkymmenen vuoden ajalta kertovat uudenlaisten poliittisten toimintatilojen laajenemisesta niin poliittisen kentän vasemmalla kuin oikeallakin laidalla. Puhuttaessa näistä muutoksista käytetään usein “vanhan” ja “uuden politiikan” nimityksiä. Uuden politiikan akselilla vasemmiston päähän on syntynyt ns. uusi vasemmisto vihreät tunnetuimpana esimerkkinä. Uuden politiikan akselin oikeiston päähän on syntynyt ja syntymässä uuden oikeiston erilaisia puolueita ja ryhmittymiä.

Useissa länsimaita koskevissa vertailevissa tutkimuksissa on saatu tuloksia, jotka osoittavat, että perinteisen teollisen yhteiskunnan ideologinen rakenne ja sille tyypilliset ajattelumallit ovat edelleenkin olemassa ja niillä on vaikutusta kun on kyse ihmisten poliittisesta samastumisesta ja poliittisista valinnoista. Oddbjörn Knutsen (1995) luonnehtii tätä perinteisen porvarillisen ja sosialistisen ideologian, käytännönpolitiikassa oikeiston ja vasemmiston erotteluvaa akselia, käsitteellä “vasemmistomaterialismi vs. oikeistomaterialismi”. Ristiriidat, jotka ankkuroituvat tähän vanhan politiikan materialismiakseliin, ovat luonteeltaan taloudellisia, ja niissä heijastuvat erityisesti ristiriitaiset käsitykset valtion roolista ja ylimalkaan julkisen sektorin säätelyn tarpeellisuudesta yhteiskunnassa. Siirtyminen jälkiteolliseen yhteiskuntaan on kuitenkin raivannut tilaa uusille poliittisille suhtautumistavoille ja uuden politiikan kehittymiselle. Uusi politiikka on usein pelkistetty “postmaterialistiseksi arvokumoukseksi”. Postmaterialistisen arvokumouksen on väitetty johtavan uuden “materialismi–postmaterialismi”-akselin kehittymiseen. Uuden politiikan ulottuvuuden vahvistuminen on nähtävissä yhtäällä konservatiivisten uuden oikeiston ja toisaalla libertaaristen (mm. vihreiden) aatteiden ja liikkeiden uutena nousuna. Knutsen toteaa, että perinteinen oi-

keisto-/vasemmistomaterialismin akseli ja uusi postmaterialismiakseli ovat erillisiä suuntauksia, mutta eivät suinkaan toisistaan riippumattomia. (Knutsen 1995, 163-164.) Suhtautumistapojen “päällekkäisyydestä” seuraa se, että ihmisten poliittiset valinnat saavat vaikutteita molemmista konfliktiulottuvuuksista.

Aluksi postmaterialistista arvomuutosta koskeva tutkimus ja keskustelu keskittyivät paljolti poliittisen kentän vasempaan laitaan. Poliittisen kentän oikealla laidalla tapahtuneet muutokset jäivät vaille huomiota. Piero Ignazi (1992) väittääkin, että samanaikaisesti kun nk. postmaterialistinen aalto levisi Länsi-Euroopassa, ainakin osittain sille vastareaktionä saai alkunsa varsin erilainen poliittinen ja kulttuurinen ajattelutapa ja ilmapiiri. Muutos ilmeni pian uskonservatismiina ja konservatiivisten puolueiden kannatuksen kasvuna, mutta enimmäkseen tämä muutostendenssi jäi vielä kytämään “pinnan alle”. Se realisoitui vahvemmin vasta ns. uusien äärioikeistolaisten ja oikeistopopulististen liikkeiden nousun yhteydessä. Näiden kannatuksen kasvun myötä nousi esiin voimakas puoluevastaisuus, poliittiseen toimintaan ja poliittisiin instituutioihin tunnettu epäluottamus ja jonkinasteinen tulevaisuuspessimismi. Ignazi toteaa edelleen, että jos vihreitä voitiin pitää postmaterialistisen aallon ja nk. uuden politiikan toivottuina lapsina, ääriliikkeet ovat saman isän ei-toivottuja lapsia. (Ignazi 1992, 5-6.)

Scott Flanagan (1987) on esittänyt varsin vakuuttavasti, että uuden politiikan käsitteelliseen jäsentämiseen materialismi–postmaterialismi-ulottuvuus on riittämätön, eikä sen avulla kyetä ymmärtämään uusimpien poliittisten mielipidevirtausten esiintymistä. Postmaterialistinen arvokumous tulkitsi Flanaganin mielestä uusvasemmiston esiintymistä, mutta se ei selitä uusioikeiston nousua. Flanagan esittää, että käsitepari “libertaarisuus–autoritaarisuus” (libertarian–authoritarian) luonnehtii muutosta, jonka avulla uusvasemmisto ja uusioikeisto voidaan erottaa

toisistaan. Tämän ulottuvuuden (uuden politiikan akselin) libertaariseen (postmaterialistiseen) päähän sijoittuvat kannattavat uusvasemmistolaista asialistaa, jossa naisasia, sukupuolisten ja muiden vähemmistöjen oikeudet, ympäristön suojelu, ydinvoiman rajoittaminen ja suora osallistuminen ovat keskeisiä. Vastaavasti asialista, jossa korostuvat muiden muassa perinteisten arvojen ja moraalin kunnioitus, patriotismi, lain ja järjestyksen korostaminen, maahanmuuton ja vähemmistöoikeuksien laajentamisen vastustaminen saavat kannatusta niiden parissa, jotka sijoittuvat uuden arvoulottuvuuden autoritaariseen päähän. (Flanagan 1987, 1305-1306.)

Uuden politiikan muotoutumisessa “uusi vasemmisto” muodostui ajallisesti ensin ja sai osakseen varsin paljon huomiota. Oikeastaan vasta sen jälkeen kun uusi vasemmisto oli jo vakiinnuttanut ainakin jossain määrin asemiaan, “uuden oikeiston” muotoutuminen lähti liikkeelle. Liikkeelle lähdön muodoissa ja ajoittumisessa on suuria eroja. Viime vuosikymmeninä uusi radikaali oikeisto eri muodoissaan on saanut uutta jalansijaa useissa Euroopan maissa. Suomi näyttää ainakin toistaiseksi muodostaneen jonkinlaisen poikkeuksen tästä varsin yleisestä trendistä. Esimerkiksi Herbert Kitschelt (1995, 49) toteaa, että muihin pohjoismaihin verrattuna vain Suomesta puuttuu selkeä ehdokas uudeksi radikaaliksi oikeistoksi. Tämä tuntuu sitäkin oudommalta koska Suomi täyttää varsin hyvin ne kriteerit, joita Kitschelt pitää suosiollisimpina uuden radikaalin oikeiston menestymiselle. Kitscheltin mukaan menestyminen on keskimääräistä todennäköisempää jälkitekollisissa yhteiskunnissa, joissa on laaja hyvinvointivaltio, ja joissa on toteutunut niin ideologinen kuin käytännöllinenkin lähentyminen perinteisen maltillisen vasemmiston ja perinteisen maltillisen oikeiston puolueiden välillä (mt., 20-21).

Suomen tilanteen poikkeuksellisuus selittyy osaltaan Suomen toisen maailmansodan jälkeisen poliittisen his-

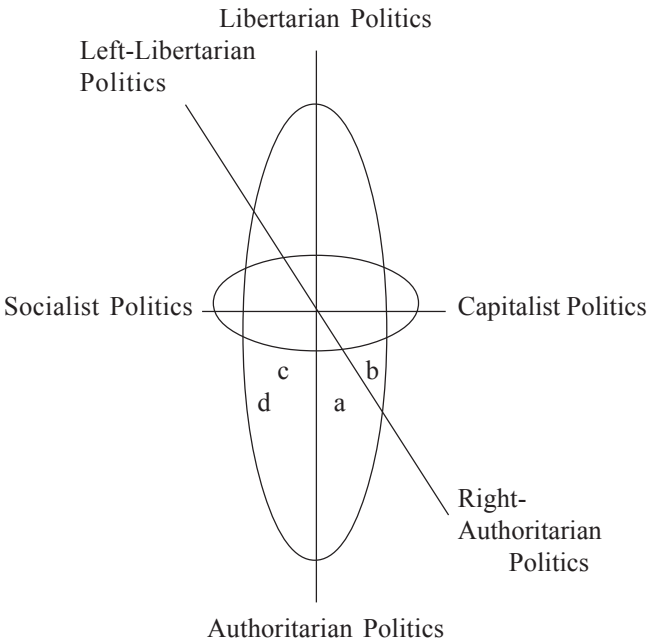
torian erityispiirteillä. (Tästä tarkemmin ks. Pekonen, Hynynen, Kalliala 1997). Pariisin ja Moskovan rauhansopimuksilla kiellettiin radikaalin oikeiston perinteiset järjestöt ja uusien perustaminen tuli virallisesti mahdolliseksi vasta Neuvostoliiton hajoamisen myötä vuonna 1991. Kekkonen ulkopoliittisen doktriinin, jossa keskeisintä oli tarve ylläpitää ystävällisiä suhteita Neuvostoliittoon, vaikutukset ulottuivat myös sisäpolitiikkaan. Tuossa doktriinissa “oikeisto” ja “oikeistolaiseksi” leimautuminen tarikoivat Suomen virallisen ulkopoliitiikan ja Kekkonen vastustamista. Koska näitä leimoja haluttiin varsin yleisesti välttää, “oikeistosta” muodostui ikään kuin “kielletty symboli”. Nyt on osaltaan kyse tuon tyhjiön vähittäisestä täyttymisestä. Tyhjiön täyttyminen ei tämän päivän perspektiivistä tarkasteltuna tarkoita Suomessa “äärioikeiston vaaraa tai uhkaa”, vaan pikemminkin tyhjiön täyttäjiä voi tarkastella poliittisen pelitilan hyödyntäjinä siellä missä ei ennen voinut pelata ja missä ei oikeastaan ollut toimintatilaa ja -mahdollisuuksia.

Toinen Suomen tilanteen poikkeuksellisuutta selittävä tekijä liittyy perinteisten yhteiskunnallisten konfliktien ja jakojen, ns. perinteisen politiikan akselin, elinvoimaisuuteen aikana, jolloin ns. uuden politiikan akseli uusine poliittisine agendoineen on ollut jo jokapäiväistä arkea monissa Euroopan maissa. Uuden radikaalin oikeiston muodostuminen liittyy uuden poliittisen konfliktiaselman vakiintumiseen.

Herbert Kitschelt erottelee vertailututkimuksensa pohjalta kansainvälisessä uudessa radikaalissa oikeistossa seuraavanlaiset yrittäjät: a) Ne jotka pyrkivät yhdistämään autoritaarisen (maahanmuuttajavastaisen) ja kapitalistisen (markkinoiden vapautta korostavan libertaarisen) vetoomuksen. Tällainen vetoomus on Kitscheltin mukaan menestynyt uuden radikaalin oikeiston puolueista parhaiten vaaleissa. Tällainen puolue tai liike on Suomesta puuttunut. b) Populistisen valtiovastaisen vetoomuksen esit-

täjät. c) “Hyvinvointisovinnismin” kannattajat. d) Fasistiset yrittäjät.

Oheiseen Kitscheltin (1995, 15) pohjalta muokattuun kuvioon, vanhan ja uuden politiikan muodostamaan puolueiden väliseen kilpailutilaan, on esimerkin omaisesti sijoitettu uuden oikeiston yrittäjien ideaalityyppiset paikat. Vaakatason ellipsi kuvaa vanhan politiikan ideaalityyppistä toimintatilaa ja vasemmistoliberaarisen politiikan ja oikeistoautoritaarisen politiikan välinen ellipsi uuden politiikan konfliktiakselin määrittelemää ideaalityyppistä toimintatilaa.



Uuden politiikan konfliktiakselin vahvistuminen on sitä todennäköisempää, mitä tiukemmin “vanhan politiikan” puolueet pitäytyvät perinteisissä teemoissaan ja intressidonnaisuuksissaan, mitä selvemmin ne lähenevät toisiinsa ideologisesti ja toimintatapojen suhteen ja kilpailevat

samoista äänestäjistä eli samankaltaistuvat, ja mitä itsepintaisemmin ne pyrkivät toimimaan ikään kuin oligopolisilla markkinoilla yhteistyössä ja konsensuaalisesti. Näin toimiessaan ne saattavat “unohtaa” uudet nousevat teemat ja samalla jättää uutta peli- ja toimintatilaa poliittisen kentän kummallekin “laidalle”. Juuri näin näyttää tapahtuneen Suomessakin. Ympäristöongelmat ja naisliike olivat ensimmäisiä uusia teemoja, joiden suhteen “vanhan politiikan” toimijoilla oli vaikeuksia suhtautua. Tätä kautta Vihreä Liike löysi “tyhjän tilan”, jonka täyttämässä se varsin hyvin onnistuikin. Onko nyt syntymässä uusi “tyhjä tila” sellaisten “eurooppalaisen uuden oikeiston” hellimien teemojen ympärille kuten perinteisten arvojen ja moraalin kunnioittaminen, patriotismi, lain ja järjestyksen korostaminen, maahanmuuton ja vähemmistöoikeuksien laajentamisen vastustaminen? (Vrt. Martikainen & Pekonen 1996)

Haastattelut tutkimuksen esimerkkilähiössä osoittavat, että perinteisen politiikan pelikenttään ja siellä toimiviin suhtaudutaan varsin välinpitämättömästi. Perinteisen politiikan toimijoiden ote lähiöäänestäjästä ja -valitsijasta on löystynyt. Toisaalta “eurooppalaiselle uudelle oikeistolle” tunnusomaiset teemat ovat jo läsnä betonilähiön arjessa. Osa lähiössä asuvien välinpitämättömästä suhtautumisesta perinteiseen politiikkaan selittyykin sillä, etteivät “vanhan politiikan” toimijat ole kyenneet tai halunneet tarttua näihin ongelmiin uskottavalla tavalla. “Tyhjiö” on olemassa, mutta tyhjiön täyttäjiä ei ole näköpiirissä – ei varsinkaan mitään eurooppalaistyypistä kansallispopulistista liikettä.

Maahanmuuttajien määrän lisääntyminen, elämäntavan yksilöityminen ja elämäntapa- ja elämäntyyli politiikan merkityksen korostuminen mahdollisuutena tehdä todellisia elämäntapavalintoja rikkovat vahvaa suomalaista yhtenäiskulttuurin perinnettä ja lisäävät elämäntapapolitiittista pluralismia. Näihin ajankohtaisiin muutosmahdol-

lisuuksiin liittyy kuitenkin myös uhkia. Esimerkiksi maahanmuuttajat joutuvat usein asettumaan rakennemuutoksen kourissa kamppaileviin, taloudellisesta lamasta ja työttömyydestä kärsiviin miljöihin. Heidän on kyettävä löytämään ja rakentamaan oma ”sosiaalinen tilansa” jännittyneessä yhteiskunnallisessa ilmapiirissä. Samaan aikaan taloudellisten ongelmien kanssa miljöiden perinteinen yhtenäiskulttuuri on murtumassa maahanmuuttajien yhtäältä jouduttaessa ko. hajoamista ja toisaalta he ovat näkyviä ruumiillistuneita merkkejä kulttuurin muutoksen vastustajille ja muutosta pelkääville. Betonilähiön arjessa näihin signaaleihin reagoi voimakkaimmin pieni skinheadryhmä. He reagoivat vahvasti suomalaiskansallisen yhtenäiskulttuurin puolesta ja haikailevat sen perään.

Edellä kuvatut muutospaineet ovat saavuttaneet esimerkkilähiömme monella tasolla ja monesta suunnasta. Urbaanin betonilähiön arkeen modernina työläisyhteiskuntana kohdistuu monia uudenlaisia haasteita, joista vähäisimpiä eivät ole laajamittainen rakenteellinen työttömyys ja sitä seuraava työyhteiskunnan normiston kyseenalaistuminen. Syvimmältä raapaisevat ne muutokset ja haasteet, jotka kyseenalaistavat modernia työläisyhteiskuntaa perinteisenä työväenluokkaisena sosiaalisena rakenteena, verkostona ja yhteisönä. Matti Kortteinen totesi *Lähiö*-kirjassaan (1982), että ”keskinäiseen vertailuun, kilpailuun ja eriytymiseen perustuva sosiaalinen dynamiikka redusoi yhdyskuntien sosiaalista elämää negatiiviseksi solidaarisuudeksi. Perhekeskeisyys, suhteellinen etu ja negatiivinen solidaarisuus rakentuvat toistensa varaan ja täydentävät toisiaan.” (mt., 254) Syntyy rakennekokonaisuus, joka sitoo asukkaiden elämän asuinalueella hyvin privatisoituneeksi. Kortteisen mukaan tällaisen rakennekokonaisuuden puitteissa syntyvää ”pahoinvointia on hyvin vaikea purkaa julkiseksi tytyymättömyydeksi tai yhteiseksi sosiaaliseksi toiminnaksi”. (mt., 255) ...”Erityyppinen viihtymättömyys purkautuu pikemmin

suureksi muuttohalukkuudeksi kuin yhteiskuntapoliittiseksi toiminnaksi.” (mt., 256)

Juuri näin näyttää tapahtuneen – vielä sillä seurauksella, että “negatiivinen solidaarisuus” on romahduttamassa perinteisen poliittisen osallistumisen. Lamasta johdettavaa yleistä ilmapiiiriä luonnehdittiinkin passiiviseksi, apaattiseksi ja välinpitämättömäksi. Monet lähiöläiset ovat varmaankin sitä mieltä, ‘ettei meistä kukaan tosissaan piittaa’. Tämä pitänee ainakin jossain määrin paikkansa, mutta osansa tässä näyttelee myös se, etteivät lähiöläiset ole osanneet selkeästi artikuloida millaisia heidän ongelmansa ovat ja mitä niiden suhteen pitäisi tehdä. Artikuloinnin puutteeseen liittyy myös väylien puuttuminen. Järjestäytynyt organisoitunut paine “alhaaltapäin” tulee lähinnä paikallisten viranomaisten ja asukasyhdistyksen kautta. Asukkaiden oman aktiivisuuden puuttuminen luo tilaa yhtäältä välinpitämättömyydelle ja toisaalta spontaanisti purkaantuvalla aggressiivisuudelle. Esimerkklähiöstä löytyy merkkejä tällaisesta omaan ympäristöön kohdistuvasta välinpitämättömyydestä ja vihan purkautumisesta vandalismina. Tässä yhteydessä voitaneen puhua asosiaalisen räjähdyspaineen varastoitumisesta. Räjähdyshaaran vähentäminen edellyttää “itseparannusvoimien”¹ kehittymistä. Itseparannusvoimissa on keskeistä ihmisten omien osallistumis- ja vaikuttamishalujen vahvistuminen.

“Negatiivisen solidaarisuuden” värittämä epäluuloisuus luonnehti myös ihmisten suhtautumista hyvinvointivaltioon ja ulkomaalaisiin.

Näyttääkin vahvasti siltä, että Michel Wieviorkan kuvaamat “lännen modernin demokraattisen työläisvaltion” kolme keskeistä projektia – teollisen yhteiskunnan rakentaminen vahvan työväenliikkeen tuella, pyrkimys tasa-arvoiseen poliittiseen järjestelmään ja valtioon hyvinvointivaltion projektin avulla ja avoimuutta ja solidaarisuutta korostava kansallinen identiteetti – ovat

“suistumassa” “alkuperäiseltä” radaltaan ihmisten mie-
lissä myös suomalaisessa urbaanissa betonilähiössä. Hy-
vinvointivaltioon suhtaudutaan ristiriitaisesti ja ulkomaal-
aiset koetaan kilpailijoiksi samoista resursseista. Niin
hyvinvointivaltion kuin maahanmuuttajienkin legitimi-
teettiä kaivertaa laajalle levinnyt käsitys siitä, että nimen-
omaan ulkomaalaiset “väärinkäyttävät” hyvinvointivalti-
on palveluja. Näiden kolmen projektin kytkeytymistä toi-
siinsa kuvaa hyvin seuraava asiantuntijakommentti², jossa
kiinnitetään huomiota viranomaisten taitamattomuuteen,
joka on yksi ulkomaalaisvihamielisyyden lisääntymiseen
vaikuttanut tekijä.

“Tän tilanteen kärjistyminen johtu varmasti siitä, että
asioita ei hoidettu asiallisesti. Kyl mä uskallan kritisoi-
da sitä, mun mielestä ne ois voinu ihan silleen asialli-
sesti ja sijottaa ne ihan normaalisti asumaan kerros-
taloihin ja muualle. Tommoset vastaanottokeskukset,
mitä tänne nyt järjestettiin ja kaikki muut, se ett ne asu..
eihän paikalliset ymmärtäny sitä, ett ne asu jossain
motellissa. Ne ymmärsi, ett motelliin, kato, niille motelli
edustaa tasoa, joka ei oo heidän tasoonsa ollenkaan, se
on herrasväen tasoa, se on rahamiesten tasoa, kun puhu-
taan motellista. Nää pannaan motelliin asumaan, on ihan
turha kirjottaa lehdessä, ett niillä on vaatimattomat olot
ja on sitä ja tätä. Ei. Jumalauta, ne asuu motellissa
(läpsäyttää käsiä yhteen). Kyllähän mä tän kuulin monet
kerrat. Motelleissa ja hotelleissa nää jätkät asuu eikä
mitään muuta. Niin kyl tää on taitamattomuutta mun mie-
lestä meidän päättäjiltä ja sosiaaliviranomaisilta, että
asiat näin hoidetaan. Tai se, tämmönen asia, ett joku sai
uuden asunnon, siis uuden.... Niin nää kysyy, ett miksei
ne, jumalauta, voinu tulla tavallisiin kerrostaloihin asu-
maan ja miksei paikalliset saa uusia. Nää nousee
tämmösistä pitkän ajan epäoikeudenmukaisuuden koke-
muksista, jotka liittyy näitten ihmisten omaan sosiaali-
seen viitekehukseen. Jos sitä ruvetaan kelaamaan ja tar-
kastelemaan, niin se on sellanen olotila, joka on lähteny

jo jostain lapsuudesta, tää vaillejäämisen olotila ja kun ihminen saa lapsuudestaan asti tämmösen vaillejäämisen olotilan, niin se kantaa sitä sisällään koko elämänsä, jos se ei pääse koskaan selvittämään sitä omaa oloansa ja jos ei se koskaan saa siihen, esimerkiksi lapsuudessa koettuun hylkäämiskokemukseensa, apua, sen käsittelyyn ja muuhun, niin se on koko elämänsä hylätty, koko elämänsä vaille jäänyt. Ja se on sen todellinen kokemus, ei se oo mikään vitsi. Ei me puhuta mistään harhasta tai illuusiosta, vaan se on sen ihmisen kokemus ja silloin se tarkoittaa sitä, ett se on.. jos sä esimerkiksi jäät jossain asiassa vaille ja sun elämäkokemukseen syntyy kohta, jossa lukee vaillejäämisenkokemus, niin sä oot aina riistetty suhteessa toisiin. Sä oot aina riistetty suhteessa johonkin toiseen ihmiseen. Sen kohteen sä voit valita ihan summittaisesti, ei sillä oo väliä välttämättä, ett se on ihonväri. Ne sattuu olemaan vaan sopivia, kun ne on ihonväriensä puolesta, tulee tänne.... Ne on ihan vieraita ja niihin on hyvä kohdistaa kaikki vihat, perhana että....” (erityisnuorisotyöntekijä)

Tehdyistä haastatteluista kävi ilmi laajalle levinnyt tulkinta perinteisesti organisoituneesta politiikasta omana erillisenä elämäalueena, jolla ei monien mielestä ole mitään tekemistä paikallisten konkreettisten ongelmien kanssa. Politiikka on ikään kuin oma elämänsä omine pelisääntöineen, joiksi mainittiin mm. sosiaalisen nousun mahdollisuus, tietty itsekkyyys, jota menestyminen politiikan kilpailussa edellyttää, ja riittävän voimakkaiden organisoituneiden intressien ajaminen (nämä taas ovat välttämättömiä taustatekijöitä politiikassa menestymisen, kannatuksen kannalta).

Tällä eristäytyvällä ja itsenäistyvällä perinteisen politiikan sfäärillä ei haastateltujen mielestä näytä juurikaan olevan kosketuskohtaa paikalliseen elämään. Erkaantuminen on jo mennyt niin pitkälle, ettei puoluepoliittisilla ihmisillä ja järjestöillä ole luonnollisia rooleja ja esiintymisareenoita paikallisessa yhteisössä.

Tällaisessa vieraantumisessa perinteisestä politiikasta voi olla kyse hyvin erilaisista asioista. Vieraantuminen voi liittyä aivan lähiympäristöön tai sitten se voi olla esimerkiksi “kansallista”, suhteessa maan poliittiseen johtoon. Esimerkiksi Vapaan Suomen Liitto pyrki Suomen EU-jäsenyyden yhteydessä operoimaan “kansallisen vieraantumisen” akselilla pyrkiessään mobilisoimaan kannatusta vastustamalla Suomen jäsenyyttä Euroopan Unionissa. Puolueella ei kuitenkaan ollut mitään kosketuskohtaa paikallisiin ongelmiin ja ihmisten arkeen. Sama koskee uuden radikaalin oikeiston liikkeitä “ulkomaalaisongelmaa” lukuunottamatta. Paikallisen ulottuvuuden tai kiinnkohdan puuttuminen selittää sitä, miksi tällaiset uudet “protestiliikkeet” eivät ole saavuttaneet juurikaan kannatusta. Arjen ongelmat ja arjesta sikiävä sosiaalinen ja poliittinen välinpitämättömyys ilmenevät turhautumisena “valtakunnanpolitiikkaan”. Arjen tyytymättömyys ei ole kääntynyt haluksi korjata omaa tilannetta tarttumalla “valtakunnanpolitiikkaa” kuten “härkää sarvista”.

Perinteiseen puoluepolitiikkaan kohdistuvan välinpitämättömyyden lisäksi löytyy varsin paljon välinpitämätöntä suhtautumista suhteessa ulkomaalaisiin maahanmuuttajiin. Onkin syytä kysyä, voivatko välinpitämättömyys ja ennakkoluulot saada entistä enemmän uusrasisistisia piirteitä? Poliittikan välineellistymisellä on tässä oma merkityksensä kuten seuraava haastattelulausunto Roomasta hyvin kuvaa: “Vielä muutama vuosi sitten, jos maahanmuuttajia pahoinpideltiin, se herätti ihmisiä toimintaan, mutta nyt tällaiseen on totuttu. Nyt ihmiset eivät reagoi enää ollenkaan tällaisiin tapauksiin.” ... “Kyse on *elämänpiirin yksityistymisestä*, tätä *sosiaalisten rakkenteiden murentumista*, kun *ihmiset torjuvat politiikan suurena yleisenä asiana*.” Ajateltaessa tulevaisuutta suomalaisen betonilähiön näkökulmasta ratkaisevaa on se, institutionalisoidaanko etnisten ryhmien välisiä suhteita segregoimalla yhteiskuntaa vai vastustetaanko eris-

tämistä yhteiskuntapoliittisilla ratkaisuilla. Eristämisen muodot voivat koskea mm. asumista, kouluoloja, työn saantia, työpaikkoja ja kulttuurista integraatiota. Kyse on siitä, eteneekö segregoituminen niin pitkälle, että suomalaisten tai paikallisten ihmisten edut ja intressit jossakin paikallisessa miljöössä asettuvat konkreettisesti maahanmuuttajien etuja vastaan tai niin, että ne selkeästi poikkeavat toisistaan. Voi myös käydä niin, että *paikallisen suomalaisen etu, hänen itsesäilytysviettinsä, riippumatta hänen omista subjektiivisista suvaitsevista mielipiteistään, ajautuu ristiriitaan maahanmuuttajien "paikallaoloa" vastaan*. Tällöin maahanmuuton aiheuttamat ongelmat ovat "*reaalisia*" ja syntyvät ennakkoluulot (esimerkiksi tyyliin "ulkomaalaiset tuovat mukanaan rikollisuutta") "*rationaalisia*". Itsesäilytysvietin "laukaisee" se, että maahanmuuttajat merkitsevät ryhmänä tavalla taikka toisella uhkaa henkilön omalle statukselle. Näyttää siltä, että tämän tyyppiset prosessit ovat lähteneet liikkeelle myös suomalaisessa urbaanissa betonilähiössä.

Viitteet

- ¹ Pertti Hynysen Hampurissa haastattelema kansalaisaktivisti käytti termiä *Selbsterheilungskräfte*.
- ² Kyseinen haastateltu asiantuntija kuvaa kommentissaan tapahtumia ja kokemuksia eräässä keskikokoisessa kaupungissa Suomessa.

KIRJALLISUUS

- Andersen, Jorgen Goul (1992): Denmark: The Progress Party – Populist Neo-Liberalism and Welfare State Chauvinism. Teoksessa Hainsworth, Paul (Ed.), *The Extreme Right in Europe and the USA*. St. Martin's Press, New York.
- Asikainen, Annamari & Koskela, Hille (1992): Naisen pelon maantieteestä maaseudun naisen arkeen. Feministisen maantieteen haasteita. *Naistutkimus* 1/1992, 5-13.
- Bauman, Zygmunt (1996): *Postmodernin lumo*. Vastapaino, Tampere.
- Betz, Hans-Georg (1994): *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. Macmillan: Scranton.
- Eatwell, Roger (1992) Why Has the Extreme Right Failed in Britain? Teoksessa Hainsworth, Paul (Ed.), *The Extreme Right in Europe and the USA*. St. Martin's Press, New York.
- Eder, Klaus (1993): *The New Politics of Class. Social Movements and Cultural Dynamics in Advanced Societies*. Sage Publications, London.
- Ezekiel, Raphael S. (1995): *The Racist Mind. Portraits of American Neo-Nazis and Klansmen*. Viking, New York.
- Flanagan, Scott (1987): Value Change in Industrial Societies. *American Political Science Review*, Vol. 81: 1303-1319.
- Giddens, Anthony (1995) *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Polity Press, Cambridge.

- Goldberg, David Theo (1995): *Racist Culture. Philosophy and the Politics of Meaning*. Blackwell Publishers.
- Hainsworth, Paul (1992): The Extreme Right in Post-War France: The Emergence and Success of the Front National. Teoksessa Hainsworth, Paul (Ed.), *The Extreme Right in Europe and the USA*. St. Martin's Press, New York.
- Harrinvirta, Markku (1995): *Kiinnittyminen poliittiseen toimintaan ja poliittisen järjestelmän legitimitettiin*. Helsingin yliopisto, yleisen valtio-opin pro gradu -tutkielma.
- Hynynen, Pertti (1997): *Eurolähiöt politiikan laitapuolena ja tulevaisuutena*. (Käsikirjoitus)
- Ignazi, Piero (1992): The Silent Counter-Revolution. Hypotheses on the Emergence of Extreme Right-Wing Parties in Europe. *European Journal of Political Research*, Vol. 22, No. 1, 1992: 3-34.
- Ignazi, Piero (1994): *The Cultural Basis of Right-Wing Anti-Partism: Some Reflections with Reference to France and Italy*. Paper prepared for presentation at the ECPR Joint Sessions of Workshops. Workshop on "Anti-Party Sentiment" Madrid, April 17-22, 1994.
- Kansa tienhaarassa*. Raportti suomalaisten asenteista 1993. Elinkeinoelämän valtuuskunta (EVA).
- Katz, R. & Mair, P. (1992): *Changing Models of Party Organization; the Emergence of the Cartel Party*. Paper presented at the ECPR Joint Sessions of Limerick 1992.
- Kirchheimer, Otto (1966): The Transformation of the Western European Party Systems. Teoksessa J. Lapalombara & M. Weiner (eds.), *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press, 177-200.
- Kitschelt, Herbert (1995): *The Radical Right in Western Europe. A Comparative Analysis*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Knutsen, Oddbjorn (1995): Left-Right Materialist Value Orientations. Teoksessa van Deth, Jan W. and Scarbrough, Elinor (eds.), *The Impact of Values*. Oxford University Press, New York.

- Kolinsky, Eva (1992): A Future for Right Extremism in Germany? Teoksessa Hainsworth, Paul (Ed.), *The Extreme Right in Europe and the USA*. St. Martin's Press, New York.
- Kortteinen, Matti (1982): *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Otava: Keuruu.
- Koskela, Hille (1994): "Tila on kuin tuhat lävistävää silmää" – Ajatuksia tilakäsityksistä, kaupunkipeloista ja tilan kokemisesta. *Naistutkimus* 4 / 1994, 22-33.
- Kronawitter, Georg (toim.) (1995): *Rettet unsere Städte jetzt!* ECON Verlag.
- Lasch, Christopher (1995): *The revolt of the elites and the betrayal of democracy*. New York; W.W. Norton & Company.
- Lintula, Petri (1995): Äärioikeistolaisuus: ilmiöstä tutkimukseen. Teoksessa Anne Ahonen (toim.), *Kansakunnat murroksessa*. Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus, tutkimuksia No. 60, 1995, 245-267.
- Marsh, Michael and Wickham, James (1995): *New social movements on the right: Class or culture?* Paper presented to Second European Conference for Sociology 30 August – 2 September 1995 Budapest.
- Martikainen, Tuomo (1997): The urban voters: lost their empire? *Helsinki Quaterly, Kvartti* 3/1997.
- Martikainen, Tuomo ja Yrjönen, Risto (1991): *Vaalit, puolueet ja yhteiskunnan muutos*. Tutkimuksia 178. Tilastokeskus, Helsinki.
- Martikainen, Tuomo & Pekonen, Kyösti (1996): *Nuoret ja urbaani politiikka*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1996: 11.
- Menestyksen eväät. Raportti suomalaisten asenteista 1997*. EVA 1997.
- Minkenberg, Michael (1993): *The new right in comparative perspective: the USA and Germany*. Western Societies Program, Occasional Papers # 32. Cornell University; Ithaca, NY.
- Palonen, Kari (1997): Vaalit, demokratisointi ja temporalisointi. James Bryce ja Max Weber politiikan kontingenssista. *Tiede & Edistys* 1/1977, 32-47.

- Pekonen, Kyösti (1977): Kansa ja puolueet nyt: puolueiden toimintaympäristön muutos. Teoksessa Sami Borg (toim.), *Puolueet 1990-luvulla*. Näkökulmia suomalaisen puolue-toimintaan. Turun yliopisto, Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 53, 1997, 7-34.
- Pekonen, Kyösti & Hynynen, Pertti (1995): *Seeking the Finnish extreme right*. Paper presented at the seminar "Uusoikeisto Euroopassa". Helsingin yliopisto 14-15.12.1995.
- Pekonen, Kyösti & Hynynen, Pertti & Kalliala, Mari (1997): *The New Radical Right Taking Shape in Finland*. (<http://www.valt.helsinki.fi/vol/newright.htm>)
- Pesonen, Pertti (1965): *Valtuutus kansalta*. WSOY, Porvoo & Helsinki.
- Pesonen, Pertti (1991): Puolueen ja edustajaehdokkaan painottuminen äänestyspäätöksissä. *Politiikka XXXIII / 2*: 98-105.
- Pesonen, Pertti (1995): The Voters' Choice of Candidate. Teoksessa Sami Borg ja Risto Sänkiahio (toim.), *The Finnish Voter*. The Finnish Political Science Association, Tampere 1995, s. 114-128.
- Poguntke, Thomas (1994): *Explorations into a Minefield: Anti-Party Sentiment. Conceptual Thoughts and Empirical Evidence*. Paper presented to the Workshop on "Anti-Party Sentiment", ECPR Joint Sessions of Workshops, Madrid, April 17-22, 1994.
- Räsänen, Tiina (1991): Itsenäisen Suomen toivot: Skinheadit. *Suomen Kuvalehti* 17.9.1991.
- Siltala, Juha (1995): Väkivalta toimintakyvyn takeena. *Nuorisotutkimus* 13 (1995): 1, 23-30.
- Sundberg, Jan (1996): *Partier och partisystem i Finland*. Saarijärvi: Schildts.
- Sääksjärvi, Kati (1995): Kirja-arvio teoksesta Betz, Hans-Georg. Radical Right-Wing Populism in Western Europe. Macmillan 1994. *Politiikka* 4 / 1995: 287-290.
- Taggart, Paul (1994): *Riding the Wave: New Populist Parties in Western Europe*. Paper prepared for presentation at the ECPR Joint Sessions of Workshops. Workshop on "Anti-Party Sentiment" Madrid, April 17-22, 1994.

- Webb, Paul D. (1994): *Is There Anti-Party Sentiment in the United Kingdom*. Paper prepared for presentation at the ECPR Joint Sessions of Workshops. Workshop on "Anti-Party Sentiment" Madrid, April 17-22, 1994.
- Wieviorka, Michel (1993): Tendencies to Racism in Europe: Does France represent a unique case, or is it representative of a trend. In John Solomos and John Wrench (eds.), *Racism and migration in Western Europe*. Ann Arbor, Mi.: Berg, 1993, 55-65.
- Wieviorka, Michel (1994): *Racism in Europe: Unity and Diversity*. Polity Press.
- Wieviorka, Michel (1995): *The Arena of Racism*. Sage Publications 1995. (Originally published in French as *L'Espace du Racisme*. Les Éditions du Seuil, Paris 1991)